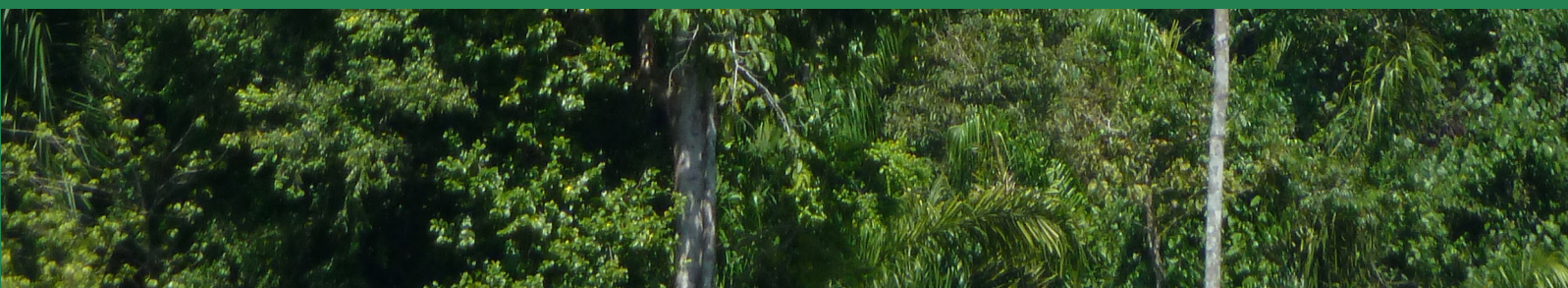




# **REDD+ en Klimaatverandering:** Een handleiding voor binnenlandbewoners van Suriname

Gwendolyn Smith & Lisa Best





# **REDD+ en Klimaatverandering:** Een handleiding voor binnenlandbewoners van Suriname

Gwendolyn Smith & Lisa Best

## Colofon

Eerste druk. Alle rechten zijn voorbehouden aan © 2014

Tropenbos International Suriname en Attune Development ([www.attuneteam.org](http://www.attuneteam.org)).

De tekst van deze publicatie, met uitzondering van summieri verwijzingen in kritische beschouwingen, mag niet worden gereproduceerd, overgenomen of gepubliceerd, inclusief in de vorm van fotokopieën, microvorm, elektronisch of elektromagnetisch, zonder geschreven toestemming van Tropenbos International Suriname.

Citering: Smith G. en Best L. (2014). REDD+ en Klimaatverandering: Een handleiding voor binnenlandbewoners van Suriname. Tropenbos International Suriname, Attune Development. Paramaribo, Suriname. 104 pp.

**Samenstellers:** Gwendolyn Smith en Lisa Best  
**Redactie:** Madhawi Ramdin, Lisa Best en Rudi van Kanten  
**Mede-lezers:** Dorpsgemeenschappen Powakka en Pikin Saron  
**Lay-out:** Mirella Klas en Madhawi Ramdin  
**Tekeningen:** Dwight van Riessen  
**Foto's:** TBI Suriname collectie  
**Omslag foto:** Rudi van Kanten  
**Beschikbaar via:** **Tropenbos International Suriname**  
**Postbus 4194**  
**Paramaribo, Suriname**  
**Telefoonnummer:** +597 532 001  
**E-mail:** [office.tbisur@yahoo.com](mailto:office.tbisur@yahoo.com)  
**Website:** [www.tropenbos.org](http://www.tropenbos.org)

De standpunten verwoord in deze publicatie zijn die van de auteurs en komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van de Europese Unie, de Overheid van Noorwegen, de Verenigde Naties, inclusief de UNDP of hun lidlanden. Deze publicatie is ondersteund door de UNDP met financiering van de Europese Commissie en de Overheid van Nederland.



Ministry of Foreign Affairs





## INHOUDSOPGAVE

<b>Voorwoord</b>	6
<b>Instructies voor het gebruik van de handleiding</b>	8
<b>DEEL I      Wat is REDD+</b>	10
<b>A. Klimaatsverandering</b>	10
Het Klimaat	10
De Waterkringloop en de Koolstofkringloop	12
Verandering van het Klimaat	14
Effecten van Klimaatsverandering	15
De Reactie van Landen op Klimaatsverandering	18
<b>B. REDD+</b>	23
De Rol van Bossen in Klimaatsverandering	23
Voorbereiden op REDD+	26
Hoe kan REDD+ werken?	28
Het Verschil tussen REDD+ en Natuurbescherming	33
Wat Kan REDD+ Betekenen voor inheemsen en marrongemeenschappen?	35



<b>C. Wat doet Suriname met REDD+?</b>	38
Suriname als Land in Ontwikkeling	38
REDD+ als Instrument voor Duurzame Ontwikkeling in Suriname	41
Mogelijke Kansen en Bedreigingen van REDD+ voor Suriname	44
<b>DEEL II</b>	
<b>REDD+ Projecten: Samenstellen en Uitvoeren</b>	<b>47</b>
<b>A. Introductie</b>	47
REDD+ projecten	47
<b>B. Stap 1: Voorbereiding: Inventarisatie van het bos</b>	50
Maken van een Landgebruikkaart	52
Maken van een Dorpskaart	56
Maken van een Ontwikkelingskaart	58
<b>C. Stap 2: Selecteren van een Ontwikkelingsproject voor REDD+</b>	62
Hoe Ontwerp je een REDD+ Project?	64
Welke REDD+ Activiteiten ga je doen?	65
Wie gaat meedoen in een REDD+ Project?	69
Hoe lang gaat het REDD+ Project duren?	72
<b>D. Stap 3: Samenstellen en Uitvoeren van een REDD+ Project</b>	74
Samenstellen van een Project Design Document (PDD)	75
Certificeren en Valideren van Koolstof	76
Hoe voer je een REDD+ project uit?	77
<b>DEEL III</b>	
<b>Waarborging van de Rechten van Inheemsen en Marrongemeenschappen</b>	<b>83</b>
<b>A. FPIC</b>	83
Wat is FPIC?	84
Hoe kan je FPIC toepassen?	87
<b>B. Waarborging van sociale en milieu aspecten</b>	95
Hoe de regels worden toegepast	98
<b>Begrippenlijst</b>	101
<b>Referenties</b>	104



## VOORWOORD

Suriname maakte in 2008 kennis met REDD (verminderen van koolstofdioxide uitstoot door ontbossing en bosverarming). Eén van de conclusies van het eerste REDD seminar (maart 2008), georganiseerd door Tropenbos International Suriname (TBI Suriname), was dat indien Suriname optimaal wil profiteren van dit financieel mechanisme, er nog veel werk verzet dient te worden. Begin 2009 diende de Surinaamse overheid via het ministerie van Ruimtelijke Ordening, Gronden Bos-beheer een REDD projectvoorstel in bij de Wereldbank. In hetzelfde jaar veranderde REDD in REDD+. De toegevoegde '+' staat voor het verminderen van koolstofdioxide in de lucht door goede bescherming van het bos, duurzaam bosbeheer en het aanplanten van nieuw bos. REDD+ is completer en biedt een mogelijkheid aan de overheid, dorpen en bedrijven voor duurzame ontwikkeling.

Uiteindelijk is het REDD+ projectvoorstel in 2013 goedgekeurd door



de Wereldbank. Uit de ervaring met REDD+ is duidelijk gebleken dat er een belangrijke rol is weggelegd voor de inheemsen en marrons die in het Surinaamse bos wonen. Deze gemeenschappen beschikken over eeuwenlange kennis van het bos en zijn bij uitstek aangewezen om een voorhoederol te vervullen voor de instandhouding van het bos.

De van het bos afhankelijke gemeenschappen dienen adequaat te worden voorbereid op REDD+ en de mogelijkheden die dit mechanisme kan bieden voor duurzame ontwikkeling. Het bleek noodzakelijk te zijn om deze gemeenschappen te versterken en in staat te stellen om deel te nemen aan discussies en besluitvorming. Daartoe financierde de door de UNDP beheerde Guiana Shield Facility, een project voor het opstellen van een REDD+ handleiding voor inheemsen en marrons.

De handleiding die u nu leest is het produkt hiervan. Het project is uitgevoerd door TBI Suriname en Attune Consultants en is samengesteld op basis van de ervaring van deze twee organisaties met REDD+ en gemeenschapsontwikkeling, alsmede beschikbare handleidingen en publicaties in de wereld. De handleiding is getoetst in twee dorpen, te weten, Powakka en Pikin Saron (district Para).

De beste manier om het bos te behouden is door dit gezamenlijk verstandig te gebruiken. Wij hopen met deze handleiding daaraan bij te dragen. Een handleiding is een levend document en wij staan open voor suggesties die wij kunnen toepassen in de volgende druk van het document. Wij wensen de gebruikers succes bij het toepassen van de inhoud.



## INSTRUCTIES VOOR HET GEBRUIK VAN DE HANDLEIDING

Deze handleiding is bedoeld om van het bos afhankelijke inheemsen en marrons te helpen in het begrijpen van REDD+ en de betekenis ervan voor hun gemeenschap. Het doel hiervan is dat zij gewapend met deze kennis effectief kunnen participeren in het groter geheel van REDD+ activiteiten in Suriname en kunnen beslissen of REDD+ mogelijkheden biedt voor de ontwikkeling van hun dorpen.

De handleiding behandelt het concept van REDD+ in drie delen.

Het eerste deel "Wat is REDD+" geeft uitleg over het concept van Klimaatverandering en REDD+ in internationale, nationale en lokale context. Dit eerste deel geeft voldoende informatie, zodat inheemsen en marrons een inschatting kunnen maken van de eventuele mogelijkheden van REDD+ voor hun gemeenschap.

Het tweede deel van de handleiding heeft als doel om de inheemsen en marrongemeenschappen, die beslissen om een REDD+ project uit te voeren, te begeleiden in de opzet en uitvoering van REDD+ projecten. Ook wordt er aangegeven hoe de projecten verbonden kunnen worden aan de ontwikkeling van het dorp. Dit deel geeft technische informatie over de wijze waarop de gemeenschap projecten kan samenstellen, evalueren en uiteindelijk implementeren.

Het derde deel van de handleiding behandelt de rechten van inheemsen en marrons en hoe deze gewaarborgd kunnen worden bij de planning en uitvoering van REDD+. Dit derde deel geeft een uiteenzetting van de stappen van Free and Prior Informed Consent, de zogenoemde FPIC, en de te hanteren sociale en milieu aspecten.

De handleiding is bedoeld voor trainers van inheemsen en marrongemeenschappen. Met deze handleiding kan elke gemeenschap

in Suriname getraind worden in de basis elementen van REDD+. Belangrijk is dat de trainers ervaring hebben in het behoud en beschermen van het bos, het concept van REDD+ en het faciliteren van de inheemsen en marrongemeenschappen.

Voor de trainers is de informatie in deze handleiding verdeeld over verschillende trainingssessies. Voor iedere sessie zijn de trainingsdoelen en benodigde tijd voor de training aangegeven.

De training is aangepast aan de wijze waarop de mensen leren. In de inheemsen en marrongemeenschappen is men gewend aan twee modellen: de klassikale leer methode en de experimentele leer methode. De klassikale leer methode wordt bijvoorbeeld gehanteerd op school, en de experimentele leer methode, past men bijvoorbeeld toe als men bezig is in het bos. Deze handleiding bouwt op de klassikale leer methodiek en bestaat uit:

- Eenvoudige teksten die begrijpelijk zijn voor een breed publiek;
- Tekeningen die de concepten uitleggen aan de hand van Surinaamse voorbeelden;
- Stappenplannen welke een duidelijk overzicht geven van de activiteiten en wanneer die moeten worden uitgevoerd.

De handleiding zal worden voorzien van een toolkit met materialen voor het overbrengen van de informatie naar de inheemsen en marrongemeenschappen in Suriname.

## A. Klimaatsverandering

**Het doel van trainingssessie A. Klimaatsverandering (45-60 minuten) is om:**

1. Bekend te worden met de begrippen van Klimaatsverandering
2. Te begrijpen wat Klimaatsverandering is en wat de gevolgen ervan kunnen zijn
3. Te begrijpen hoe de wereld omgaat met het probleem van Klimaatsverandering

**Materialen:**

Illustraties, tape, schaar, blanco papier, schrijfgerei

**Instructies:**

Aan de hand van de illustraties en vragen, uitleggen wat klimaatsverandering is

### Het Klimaat



**Tekening 1:**

*Het klimaat is een samenwerking tussen de zon en aarde met land met bomen, stroming van water in de kreek, wind en wolken.*

Soms hebben we een warme dag of een regenbui in de ochtend en koelt het af in de avond. Dat heeft allemaal met het weer te maken.

Wanneer we naar het weer kijken, over een jaar, dan zien we dat er twee droge tijden en twee regentijden zijn in Suriname. Als we over nog langere tijd kijken, bijvoorbeeld 5-10 jaar, dan praten we al gauw over **het klimaat**. Suriname heeft een tropisch klimaat. Dat wil zeggen dat het altijd warm is en er veel regen valt.

Het klimaat is een samenwerking tussen de zon die we elke dag aan de hemel zien, de lucht die we inademen, de wind die we voelen en het water om ons heen in de oceaan, rivieren en kreek, bekeken over een periode van een jaar of langer.



**Tekening 2:**

*Het weer verschilt van dag tot dag, soms met regen, en soms met zonneshijn.*

De plaats waar we wonen is de aarde. De aarde heeft een speciale laag lucht eromheen, die ervoor zorgt dat wij mensen op aarde kunnen leven. Deze laag heet de **atmosfeer** en bestaat uit een aantal gassen die warmte kunnen vasthouden. De atmosfeer bedekt de aarde als een deken. Door de warmte van de zon op te nemen houdt de atmosfeer de aarde warm. Zonder deze deken zou het op aarde te koud zijn voor mensen, planten en dieren. Dit 'warmte effect van de atmosfeer' heet het **broeikaseneffect**.



**Tekening 3:**

*Door het broeikaseneffect is de temperatuur op aarde goed voor mens, dier en plant.*

Het broeikas effect is genoemd naar een broeikas. Een broeikas is een gebouw van glas dat zonlicht doorlaat en warmte vasthoudt en wordt gebruikt om groenten te verbouwen in landen waar het koud is.

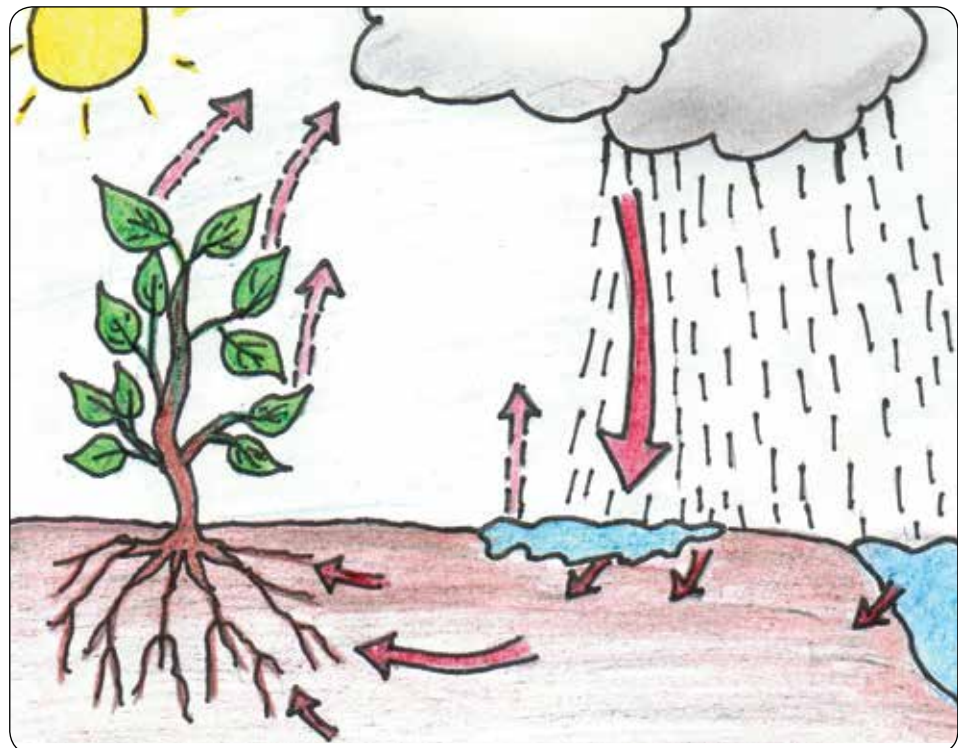
## De Waterkringloop en de Koolstofkringloop

Wanneer we willen weten hoe het klimaat werkt, dan moeten we weten hoe het water zich voortbeweegt in de rivieren, in de lucht en door planten, dieren en mensen. De beweging gaat steeds op dezelfde manier, en de volgorde van hoe het water beweegt heet de **waterkringloop**.

### Vraag:

Hoe en waar zien/voelen wij het water om ons heen?

Water komt overal om ons heen voor in verschillende vormen. Als het regent, stroomt het water via onze kreken en rivieren naar de oceaan, of het wordt opgenomen in de grond. In de grond wordt het water opgezogen door de wortels van de aanwezige planten, zoals kleine planten, struiken, lianen en grote bomen.



Tekening 4:

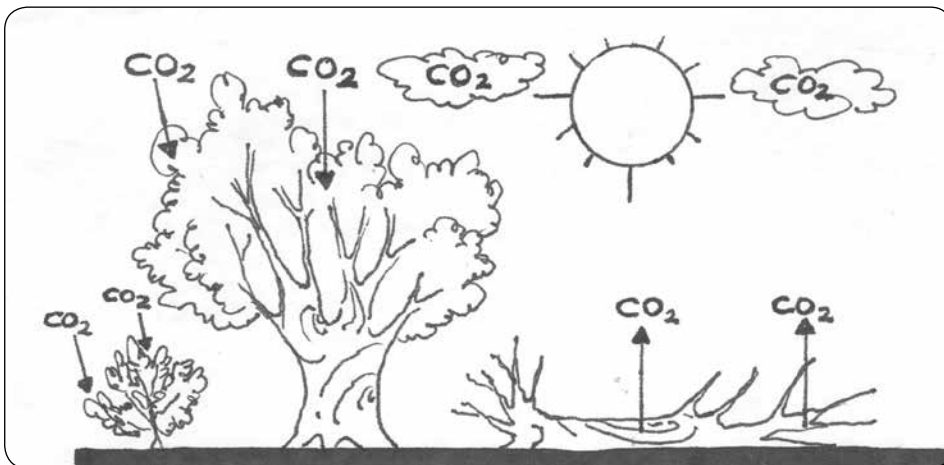
De waterkringloop.

De planten en de zeeën doen iets speciaals: Zij veranderen het water in een gas wanneer het warm is. Dit gas noemt men **waterdamp**. Het is een vorm van water die je ziet wanneer je kookt –

bijvoorbeeld de rook boven de pot bevat water. De waterdamp komt terecht in de atmosfeer (of deken) en verandert in een wolk. Wanneer het minder warm is, komt het water uit de wolk als druppels regen of als ijs. Dan begint de kringloop opnieuw.

Een andere beweging die belangrijk is voor het begrijpen van het klimaat is die van koolstof. Koolstof komt voor in de natuur in dieren, planten en stenen. Je kan het niet zien, maar het is aanwezig in de bladeren, wortels en stengels van planten, het vlees en de botten van dieren en de stenen in de rivieren en de grond.

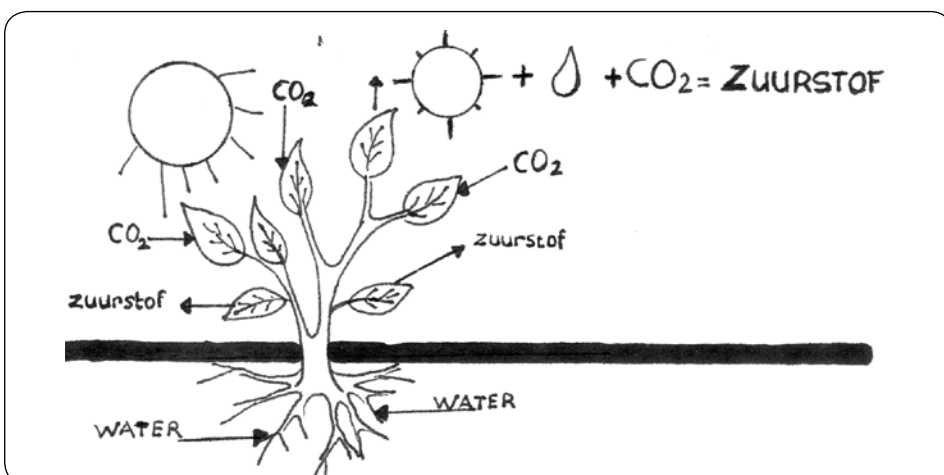
**Koolstofkringloop:** De koolstof komt vrij als gas wanneer een boom doodgaat en rot of wanneer de boom wordt verbrand. Koolstof vormt samen met de lucht (zuurstof) het gas 'koolstofdioxide'. Koolstofdioxide kan je niet zien of ruiken.



**Tekening 5a:**  
De koolstofkringloop.

Koolstofdioxide is een gas die warmte vasthoudt en kan dus een extra "deken" worden wanneer het in grote hoeveelheden in de lucht blijft.

Groeiende planten en bomen hebben de belangrijke taak om overdag de koolstofdioxide uit de lucht op te nemen.



**Tekening 5b:**  
Groeiende planten hebben zonlicht, water en koolstofdioxide nodig.

Samen met koolstofdioxide nemen planten water op en door het zonlicht wordt dit omgezet in voeding voor de plant en zuurstof. Planten hebben overdag dus koolstof nodig, zoals mensen zuurstof nodig hebben om te ademen.

## Verandering van het Klimaat

De afgelopen 20-30 jaar hebben wetenschappers ontdekt dat het klimaat aan het veranderen is. Ook vroeger is het klimaat veranderd, maar de wetenschappers vinden dat de Klimaatsverandering nog nooit zo snel is gegaan.

Grote veranderingen in het klimaat kunnen ontstaan door veranderingen in de waterkringloop, de koolstofkringloop of door veranderingen in het broeikaseffect.

Deze snelle Klimaatsverandering wordt veroorzaakt door de manier waarop de mens nu leeft. Tegenwoordig houden mensen zich bezig met ontwikkeling en economische groei, zoals het opzetten van fabrieken en industrieën. We gebruiken motoren, bijvoorbeeld voor boten, auto's, vliegtuigen en andere machines. We verbruiken energie (zoals olie en diesel) die nodig is voor al deze ontwikkelingen, en we kappen bomen om, bijvoorbeeld voor de landbouw, huizenbouw en brandhout.

Al deze activiteiten stoten koolstofdioxide gassen uit. Door deze activiteiten zorgen wij, mensen, ervoor dat er meer koolstofdioxide in de lucht komt dan vroeger.

### Vraag:

Vinden deze activiteiten ook plaats in onze eigen omgeving. Indien ja, door wie allemaal?

Op sommige plaatsen is er meer **uitstoot van koolstofdioxide** in de lucht dan op andere plaatsen. Bijvoorbeeld in landen zoals Nederland of China zijn er veel grote fabrieken, of in landen zoals Brazilië en Indonesië wordt er veel bos gekapt. Vergelijken met deze landen, hebben wij in Suriname (nog) niet zoveel fabrieken en nog veel bos.



Die industriële landen dragen op dit moment dus per oppervlakte meer bij aan uitstoot van koolstofdioxide gasen in de lucht, dan Suriname.

Nu wij mensen ervoor zorgen dat er meer koolstofdioxide in de lucht komt, wordt de koolstofkringloop verstoord: De kringloop raakt uit balans.

Er komt meer koolstofdioxide in de lucht: De deken wordt dikker. Hierdoor wordt het natuurlijk broeikas effect van de aarde versterkt en zorgt het ervoor dat het warmer wordt om ons heen.

Dit kan je vergelijken met het slapen onder een deken. Als je een dikke in plaats van een dunne deken zou gebruiken, wordt het warmer onder de deken.

Behalve koolstofdioxide zijn er nog meer stoffen, **broeikasgassen** (zoals waterdamp, stikstofdioxide, methaangas), die een dikkere deken vormen als ze vrijkomen in de lucht.



**Tekening 6:**  
Door menselijke activiteiten wordt het broeikas effect versterkt.

## Effecten van Klimaatsverandering

Het versterkt broeikas effect, de extra dikke deken om de aarde heen, heeft bepaalde effecten die wetenschappers hebben opgemerkt. Zij noemen dit Klimaatsverandering.

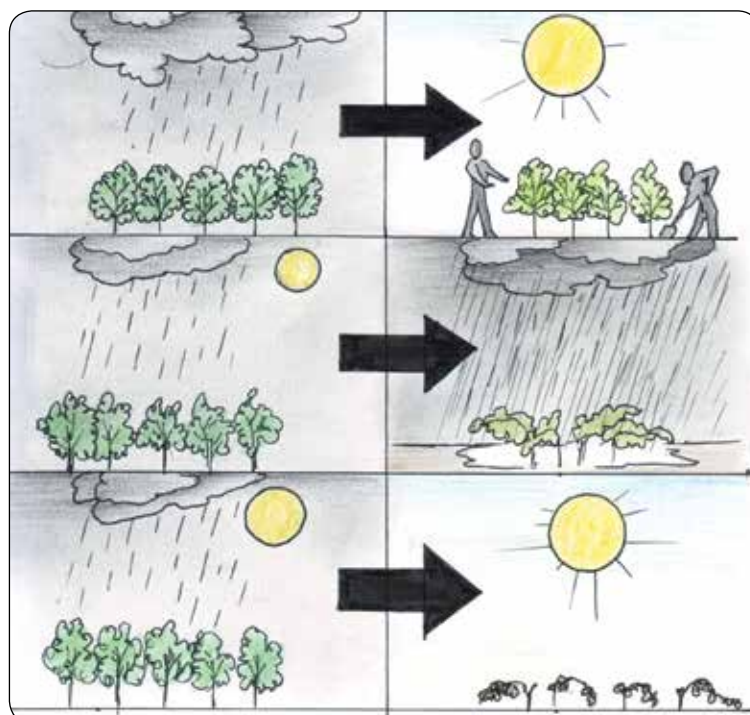
- De gemiddelde temperatuur stijgt – over het algemeen - voelen we dat het warmer wordt. Het warmer worden zorgt ook voor andere veranderingen.



**Tekening 7:**

Over het algemeen kan het warmer worden op aarde.

- Het warmer worden heeft invloed op de watercyclus. Deze invloed kunnen wij bijvoorbeeld terugzien in verandering in het regen patroon. In gebieden waar er normaliter weinig regen valt, kan het nog droger worden. Op plaatsen waar er normaal veel regen valt, kan het ook droger worden of juist extreem veel gaan regenen. Ook kan het zijn dat de verdeling van droge tijd en regentijd niet meer duidelijk te herkennen is. De droge tijd kan bijvoorbeeld langer duren dan normaal, en in de regentijd kan bijvoorbeeld alle regen in een korte periode vallen, in plaats van verspreid over de hele periode.



**Tekening 8:**

De regen patronen die wij normaal kennen, kunnen veranderen.

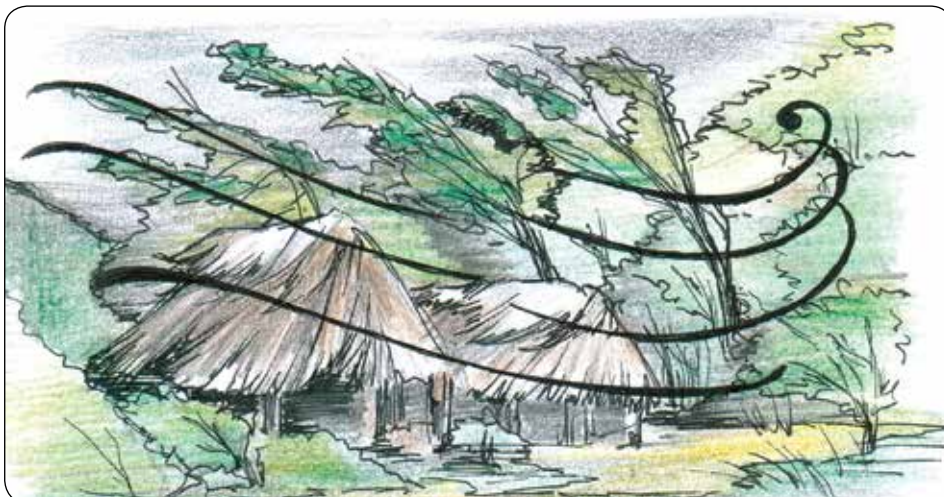
- Een ander gevolg van het warmer worden is, dat in koude gebieden op aarde het ijs gaat smelten. Dit zorgt ervoor dat er meer water in de zee komt: Stijging van de zeespiegel. De stijging van de zeespiegel zien we aan het hoger worden van de waterstand in de zee, maar ook doordat de stromingen van de oceanen worden verstoord. Zoals de rivieren stromen, hebben de grote zeeën en oceanen ook stromingen rondom de aarde. Als de stromingen van de oceanen worden verstoord, raakt de natuur in de zee ook uit balans.



**Tekening 9:**

*Ijs in koude gebieden kan gaan smelten doordat het warmer is, waardoor het water niveau van de zee kan gaan stijgen.*

Zoals uitgelegd, is er in het klimaatsysteem een samenwerking tussen de atmosfeer en de oceanen: de lucht en het water. Doordat zowel lucht en water warmer worden, kan dit de samenwerking uit balans gooien en voor extreem weer zorgen. Dit kan je merken aan een groter aantal stormen met veel bliksem, regen en wind; stormen die sterker zijn dan vroeger', hele harde winden waardoor bomen omvallen of daken wegwaaien; of langere perioden waarin het heel warm is.



**Tekening 10:**

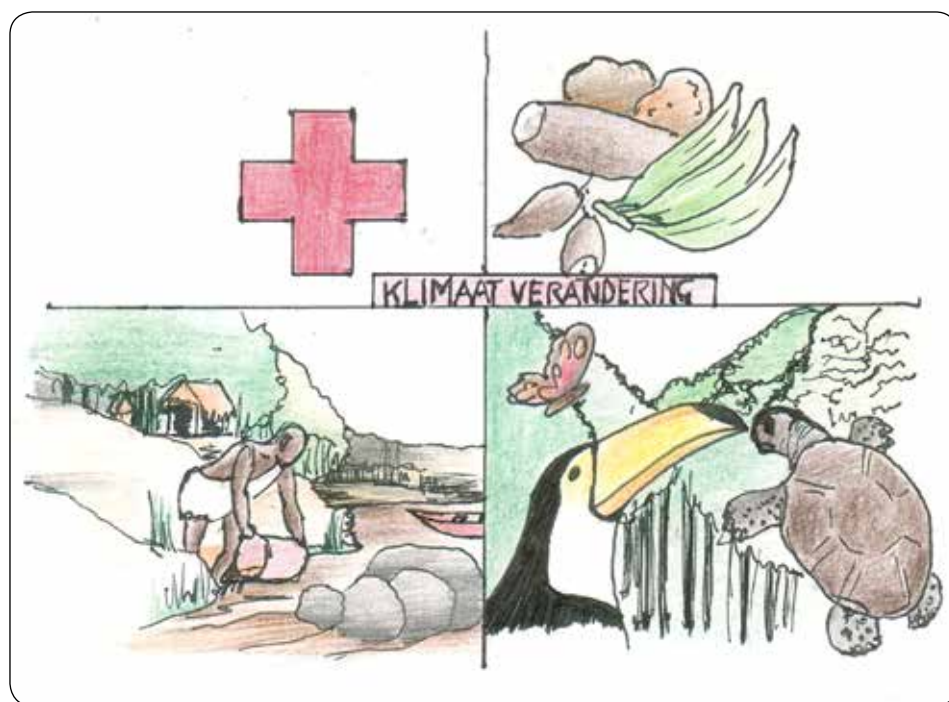
*Er kan vaker extreem weer voorkomen.*

**Vraag:**

Hebben wij de afgelopen 10 jaar of langer veranderingen in het klimaat van ons leefgebied opgemerkt?

Deze effecten zijn niet alleen merkbaar hier in Suriname. Ook op andere plaatsen in de wereld zijn er mensen die de gevolgen van Klimaatsverandering meemaken. Al deze effecten van Klimaatsverandering kunnen ervoor zorgen dat het leven voor ons moeilijker wordt.

Het betekent bijvoorbeeld dat er in de toekomst minder voedsel en water beschikbaar kunnen zijn, of dat er meer ziekten kunnen zijn ook op plaatsen waar ze normaal niet voorkomen. De natuur zoals wij deze kennen kan drastisch gaan veranderen waardoor mensen willen verhuizen naar plaatsen waar er geen problemen zijn. Mensen zullen bijvoorbeeld willen wonen op plaatsen waar men goed kan planten of waar er voldoende dieren aanwezig zijn om op te jagen.



**Tekening 11:**  
Klimaatsverandering  
kan gevolgen hebben  
voor verschillende  
aspecten van  
ons leven.

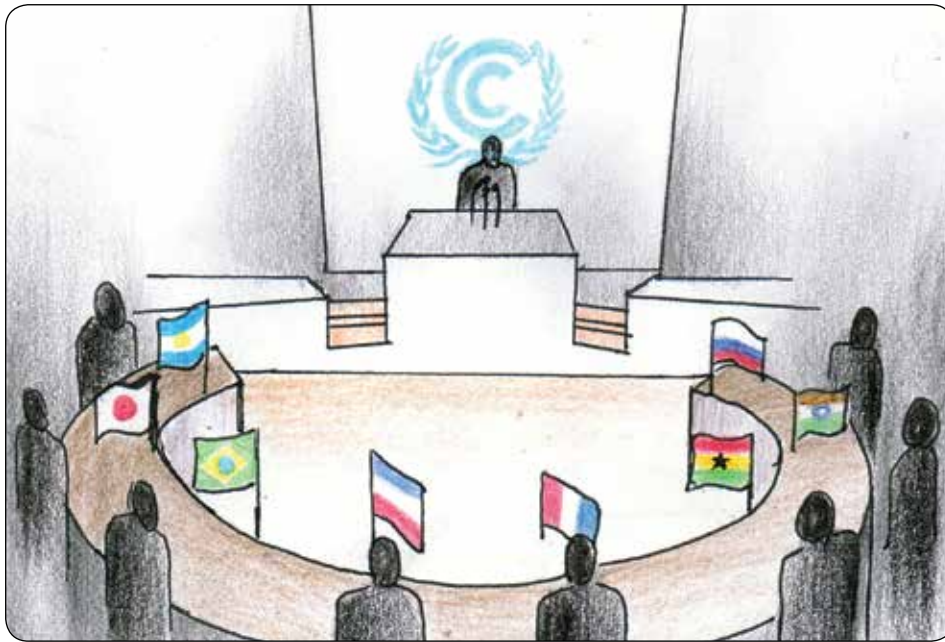
Zoals eerder uitgelegd, kan het zijn dat sommige landen meer bijdragen aan de oorzaken van Klimaatsverandering dan andere landen. Maar één ding is zeker: De effecten van Klimaatsverandering zullen voor iedereen op aarde gevolgen hebben.

We weten niet precies hoe het klimaat op de plaats waar we wonen, zal veranderen. Daarom moeten we goed opletten om te zien wat er om ons heen verandert.

### **De Reactie van Landen op Klimaatsverandering**

De wetenschappers hebben hun best gedaan om uit te zoeken wat de oorzaken zijn van Klimaatsverandering en om te laten zien wat er kan gebeuren als het klimaat verandert.

Wetenschappers van de hele wereld zijn bij elkaar gekomen om Klimaatsverandering te bestuderen. Zij hebben een studie-instituut opgezet, het **Internationaal Panel voor Klimaatsverandering** (IPCC). Het IPCC verschaft wetenschappelijke informatie aan Suriname, en aan andere landen in de wereld. Suriname zit samen met 194 andere landen in een grote vergadering. In deze vergadering, die de **UNFCCC klimaat conventie** heet, wordt alleen gesproken over Klimaatsverandering. De vergadering praat over hoe het klimaat verandert en wat we ertegen kunnen doen.



**Tekening 12:**

*Verschillende landen doen mee aan de grote klimaatsvergadering.*

**Vraag:**

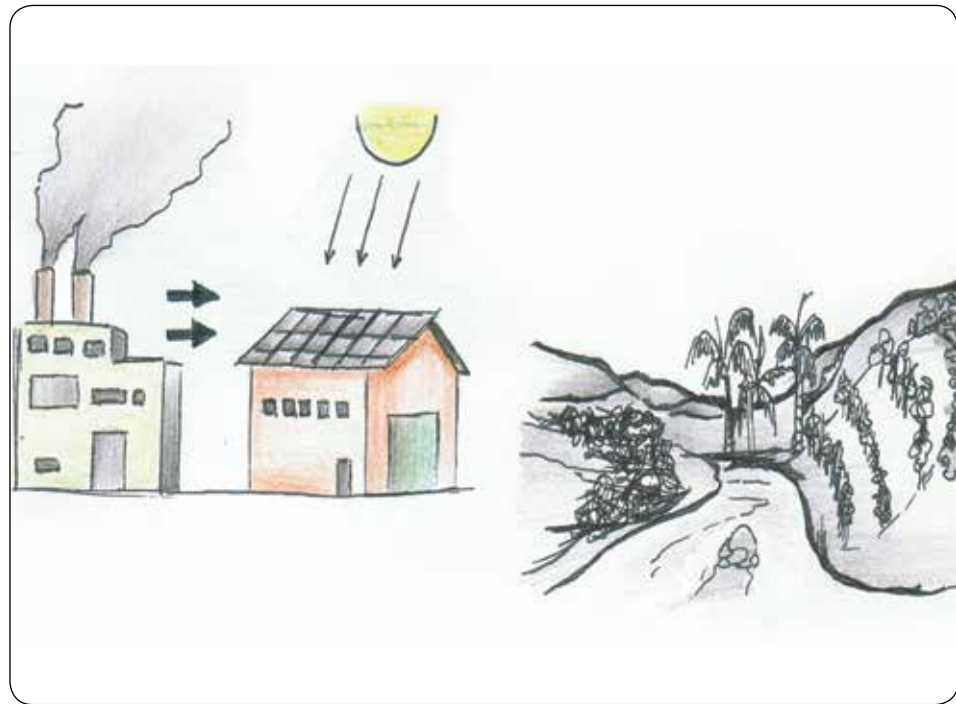
Is er wel eens iemand geweest naar een nationale of internationale bijeenkomst over Klimaatsverandering? Hoe was deze ervaring?

In de vergadering is afgesproken dat wij op twee manieren kunnen reageren op Klimaatsverandering.

• **Mitigatie:**

Bij mitigatie proberen wij het probleem bij de oorzaken aan te pakken, door ervoor te zorgen dat er minder van de broeikasgassen (zoals koolstofdioxide) in de lucht terecht komen. Dit kan bijvoorbeeld door minder olie te gebruiken en liever schone energie te gebruiken wanneer we met machines werken. Schone energie kan je bijvoorbeeld krijgen door gebruik van zonnepanelen, stuwdammen en windmolens.

**Tekening 13:**  
Het gebruiken van  
schonere energie is een  
voorbeeld van mitigatie;  
andere gewassen  
gebruiken of op een  
andere manier planten  
is een voorbeeld van  
adaptatie.



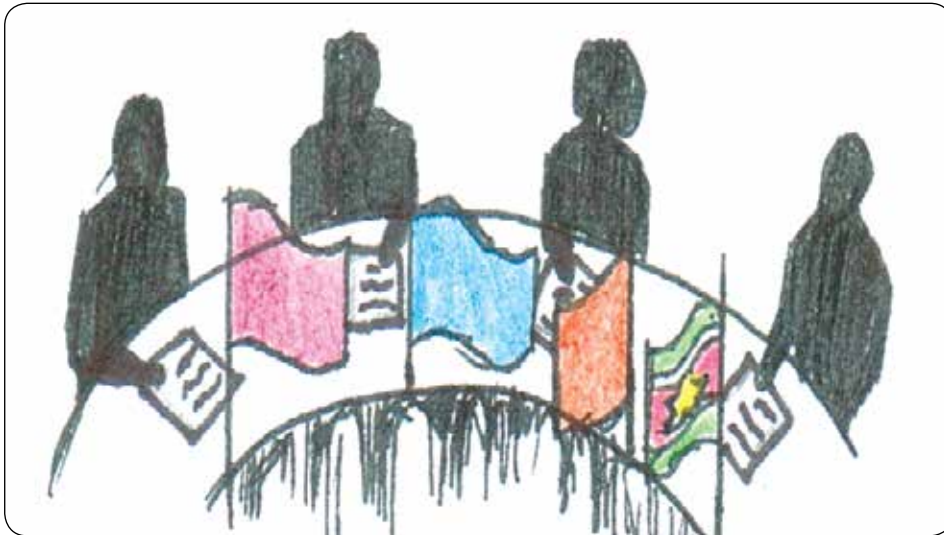
- **Adaptatie:**

Bij adaptatie passen we ons aan aan de nieuwe manier van hoe de natuur werkt als gevolg van Klimaatsverandering. Wij maken bijvoorbeeld kostgrondjes op heuvels om te zorgen dat het stijgende water onze plantjes niet kapot maakt. Wij kunnen ook andere soorten planten kiezen die minder gevoelig zijn voor de effecten van Klimaatsverandering (warmer worden, droger, extreme regen)– bijvoorbeeld zoete patat in plaats van cassave.

**Vraag:**

Weet u van activiteiten die men toepast om zich aan te passen aan veranderingen in het klimaat? Wordt daarbij traditionele kennis gebruikt of kennis van buitenaf?

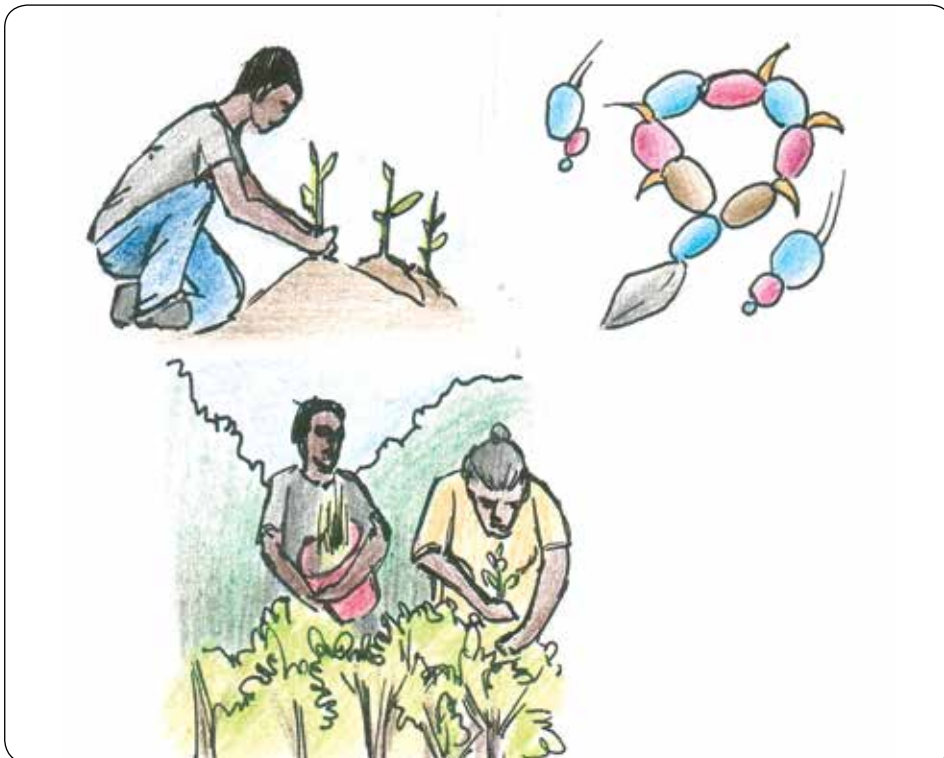
In de UNFCCC klimaatsvergadering is er een afspraak gemaakt met de landen die heel veel koolstofdioxide in de lucht brengen. Deze 'industriële' landen, waaronder Nederland en andere landen in Europa, de Verenigde Staten van Amerika, en Japan, waren verplicht om minder broeikasgassen, in de lucht te brengen. Deze afspraak heet het **Kyoto Protocol** en liep tot eind 2012. Weinig landen hebben zich gehouden aan de afspraak en de wetenschappers hebben gemeten dat er nu zelfs meer koolstofdioxide dan ooit in de lucht voorkomt, waardoor we steeds meer problemen als gevolg van Klimaatsverandering kunnen gaan zien om ons heen en waardoor het steeds moeilijker wordt om Klimaatsverandering tegen te gaan.



**Tekening 14:**

Verschillende landen hebben het document van de klimaatafspraak ondertekend.

Inheemsen en marrongemeenschappen kunnen ook meedoen met de klimaatsvergaderingen, bijvoorbeeld via internationale belangenorganisaties zoals het 'Forest Peoples Program' en Coördinatie van Inheemse Organisaties in het Amazone Gebied (COICA). Inheemsen en marrongemeenschappen hebben vaak geen geld om mee te kunnen reizen naar de klimaatsvergadering. Zij zijn in vele gevallen afhankelijk van internationale belangenorganisaties of andere deskundigen die hun kunnen vertellen waarover men praat en welke besluiten men wil nemen. Vaak zijn het deze groepen, met weinig middelen, die het meest kwetsbaar zijn voor de gevolgen van Klimaatsverandering.



**Tekening 15:**

Traditionele kennis kan een belangrijke rol spelen in klimaat adaptatie.

Inheemsen en marrongemeenschappen hebben traditionele kennis die vaak honderden jaren oud is. Zij hebben deze kennis

gekregen van hun voorouders. Deze kennis kan een belangrijke rol spelen in het oplossen van problemen die te maken hebben met hoe mensen omgaan met natuurlijke hulpbronnen. Deze kennis kan ook een belangrijke rol spelen bij adaptatie; het aanpassen aan veranderingen in de natuur als gevolg van Klimaatverandering. Bijvoorbeeld: De inheemsen en marrons kunnen de tijd van planten en oogsten van cassave aanpassen, omdat zij precies weten wanneer de oogst rijp is. Zij merken het rijp zijn van de oogst aan de vorm en kleur van de bladeren van de planten.



## B. REDD+

**Het doel van trainingssessie B. REDD+ (45 minuten) is om:**

1. Te begrijpen wat de rol van bossen is in verandering van het klimaat
2. Te begrijpen wat REDD+ is en inzicht te krijgen in hoe REDD+ in grote lijnen werkt.
3. Te begrijpen wat het verschil is tussen REDD+ en de conventionele aanpak van natuurbescherming.
4. Inzicht te krijgen in de voor- en nadelen van REDD+ voor inheemsen en marrongemeenschappen.

**Materialen:**

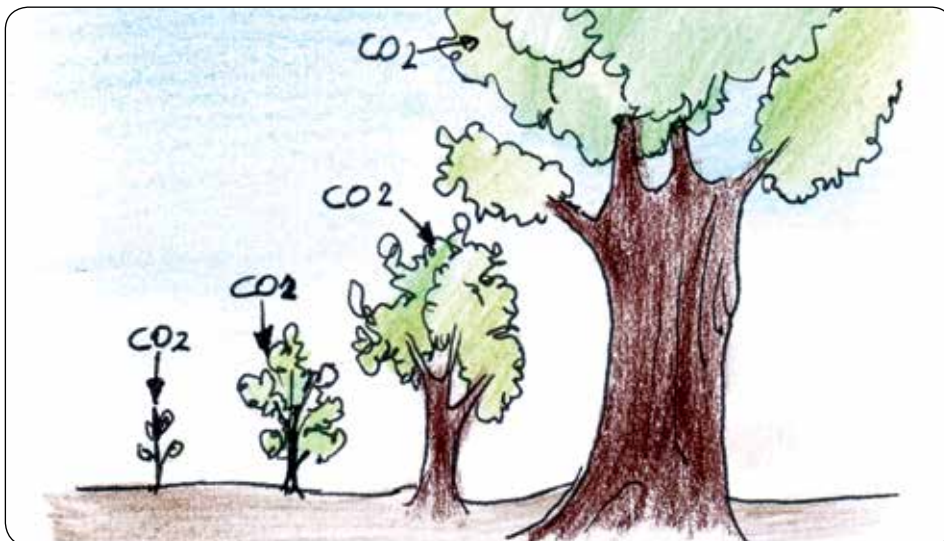
Illustraties, tape, schaar, blanco papier, schrijfgerei

**Instructies:**

Aan de hand van de illustraties en vragen, uitleggen hoe REDD+ is ontstaan, wat het is, hoe het kan werken, en wat het kan betekenen voor de gemeenschappen.

### De Rol van Bossen in Klimaatverandering

Bossen worden vaak besproken in de klimaatvergaderingen. Bossen spelen een belangrijke rol in de koolstofkringloop. Planten en bomen halen overdag de koolstofdioxide uit de lucht en gebruiken deze om te groeien. Wanneer een boom doodgaat of verrot of wanneer een boom wordt omgekapt, komt de koolstofdioxide weer terecht in de lucht.



**Tekening 16:**

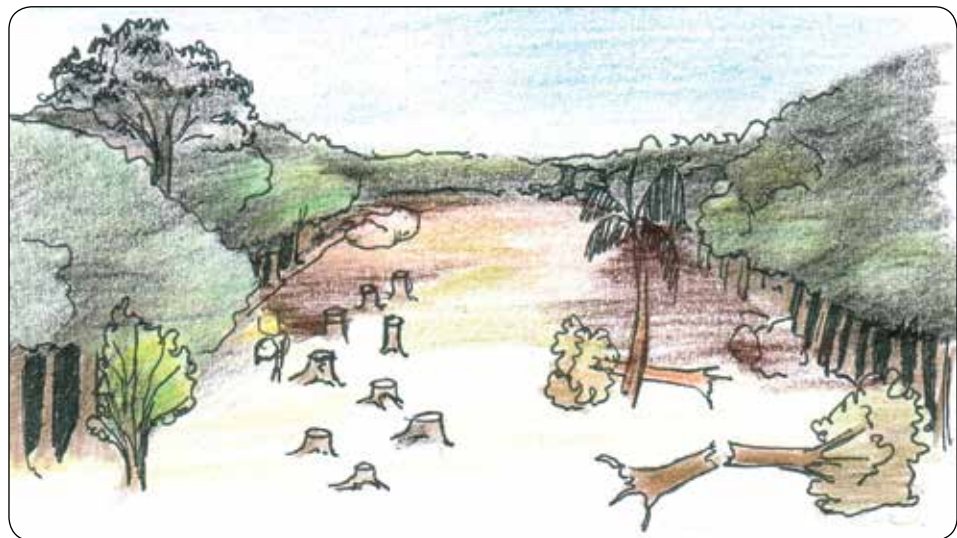
Bomen en dus bossen zijn deel van de koolstofkringloop.

**Vraag:**

Als u inademt, wat ademt u in? En als u nu uitademt, wat ademt u uit?

Gezonde bomen en planten doen het tegenovergestelde: ze ademen koolstofdioxide in en zuurstof uit. Bomen die worden gekapt, laten de koolstofdioxide vrij in de lucht.

Het weghalen van bossen zorgt voor meer koolstofdioxide in de lucht. De wetenschappers hebben berekend dat iets minder dan 1/5 deel van de koolstofdioxide in de lucht over de hele wereld, komt door ontbossing. De meeste ontbossing vindt plaats in de warme landen in Zuid-Amerika, Zuid-Oost Azië of Afrika. In bijvoorbeeld Brazilië en Indonesië vindt er heel veel ontbossing plaats. Ook beschadiging van bossen (bos-verarming) zien we in deze landen. Als bomen of de structuur van het bos worden beschadigd dan wordt dit bos-verarming genoemd. In dit geval kan het zijn dat bepaalde grote boomsoorten niet meer voorkomen, of bepaalde vruchten of materialen niet meer te vinden zijn.

**Tekening 17:**

Ontbossing en bosverarming zijn een oorzaak van klimaatverandering.

**Vraag:**

Wat is de staat van het bos van de gemeenschap? Is het bos gezond of wordt er veel gekapt? Zijn er bepaalde boomsoorten, vruchten of materialen verdwenen?

Waardoor zou het komen dat er boomsoorten, vruchten of materialen verdwenen zijn?

In de klimaatsvergaderingen wordt de laatste jaren veel aandacht besteed aan het tegengaan van ontbossing en bosverarming als één van de oorzaken van Klimaatsverandering. De rol van bossen in Klimaatsverandering wordt als heel belangrijk gezien, omdat zij de koolstofdioxide opnemen die in de lucht vrijkomt door het gebruik van olie en diesel (bijvoorbeeld door fabrieken, grote industriële activiteiten, auto's, boten of vliegtuigen.)

In 2008 heeft de UNFCCC klimaatsvergadering besloten om ervoor te zorgen dat de bossen niet meer onzorgvuldig gekapt of beschadigd worden. Voor het goed verzorgen van de bossen kunnen landen, zoals Suriname, een financiële bijdrage krijgen. Dit heet '**REDD+**' en staat voor **Reducing Emissions from Deforestation and forest Degradation**, oftewel het

Reducing = Verminderen

Emissions = van Uitstoot (koolstofdioxide in de lucht)

from Deforestation = door Ontbossing

and forest Degradation= en Bosverarming.

De '+' staat voor het verminderen van koolstofdioxide in de lucht door goede bescherming van het bos, verstandige houtkap en het aanplanten van nieuw bos.

REDD+ is een vorm van klimaat mitigatie (zie hoofdstuk A over Klimaatsverandering). Het probeert één van de oorzaken van Klimaatsverandering op te lossen. REDD+ kan ook gezien worden als een vorm van adaptatie. Staande, gezonde bossen helpen om de hoeveelheid in de lucht te verminderen, omdat zij dit gebruiken voor hun groei.

De wereld weet nog niet precies hoe REDD+ in de praktijk zou moeten werken. Op de UNFCCC klimaatsvergaderingen heeft men wel een plan besproken. Dit plan laat zien waarmee rekening moet worden gehouden en aan welke voorwaarden een land moet voldoen om zich voor te bereiden op REDD+.

Enkele landen, bijvoorbeeld Brazilië en Peru, zijn vrijwillig begonnen met het voorbereiden op REDD+. Zij doen dit om ervaring op te bouwen en te kijken welke maatregelen werken.

Internationale organisaties zoals de Verenigde Naties en de Wereldbank hebben geld beschikbaar gesteld om landen die zich willen voorbereiden, waaronder ook Suriname, te ondersteunen.

## Vorbereiden op REDD+

Veel mensen denken dat REDD+ betekent dat Suriname haar bos beschermt en daarvoor automatisch een zak vol geld krijgt, maar het gaat niet zo makkelijk.

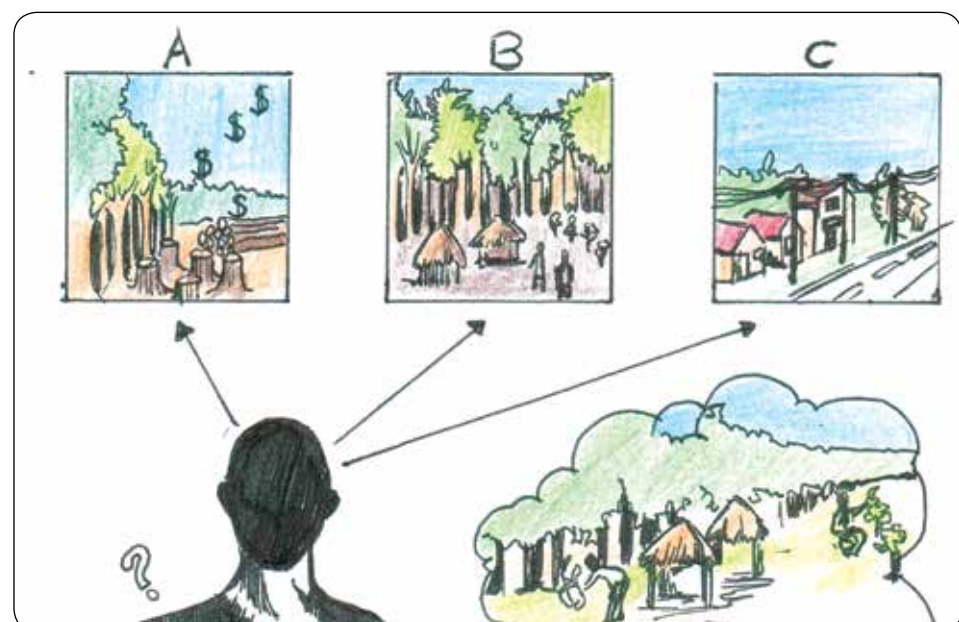
Landen (dus ook Suriname) moeten aantonen dat hun '**REDD+ activiteiten**' werkelijk zorgen voor minder koolstofdioxide in de lucht.

Landen die zich bezig willen houden met REDD+ moeten aan een aantal voorwaarden voldoen om de doelstellingen te halen en activiteiten op een correcte en eerlijke manier uit te voeren.

Suriname moet zich ook goed voorbereiden, voordat zij kan meedoen met REDD+.

Enkele zaken die een land in orde moet maken zijn:

- Het land moet aangeven wat ze wil doen en hoe zij REDD+ wil uitvoeren in de toekomst. Dit heet een nationale strategie. Een nationale strategie wordt gemaakt in samenspraak met alle mensen die voor- of nadeel kunnen hebben van het toepassen van REDD+. In de strategie zullen een aantal 'REDD+ activiteiten' worden aangegeven. Deze REDD+ activiteiten kunnen alleen worden uitgevoerd als het duidelijk is wat de huidige stand van zaken in het land is, zoals de staat van het bos en bestaande wetten; hoe we ons willen ontwikkelen; wat er nodig is; of er genoeg mensen zijn die REDD+ begrijpen en of er genoeg regels (wetten en beleid) zijn om het REDD+ mechanisme goed te kunnen uitvoeren.



**Tekening 18:**

Welke strategie je kiest hangt af van de toekomst die je wil hebben.

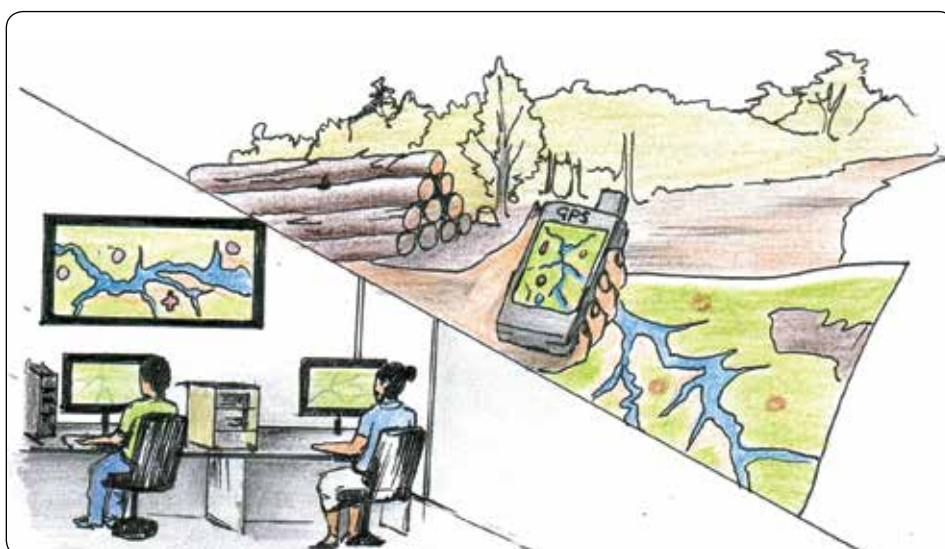
- Het land moet zorgen dat alle groepen van mensen meedoen in de discussie over REDD+. Dat wil zeggen dat alle groepen (bijvoorbeeld bedrijven, onderwijs organisaties), in het bijzonder de inheemsen en marrons goed geïnformeerd moeten zijn en dat er op een gepaste, respectvolle wijze wordt samengewerkt.
- Het land moet er voor zorgen dat de kennis en rechten van inheemsen en marrons worden erkend en worden gerespecteerd volgens nationale en internationale regels (zoals FPIC, zie Deel III).



**Tekening 19:**

*Participatie van alle groepen en samenwerking zijn belangrijk.*

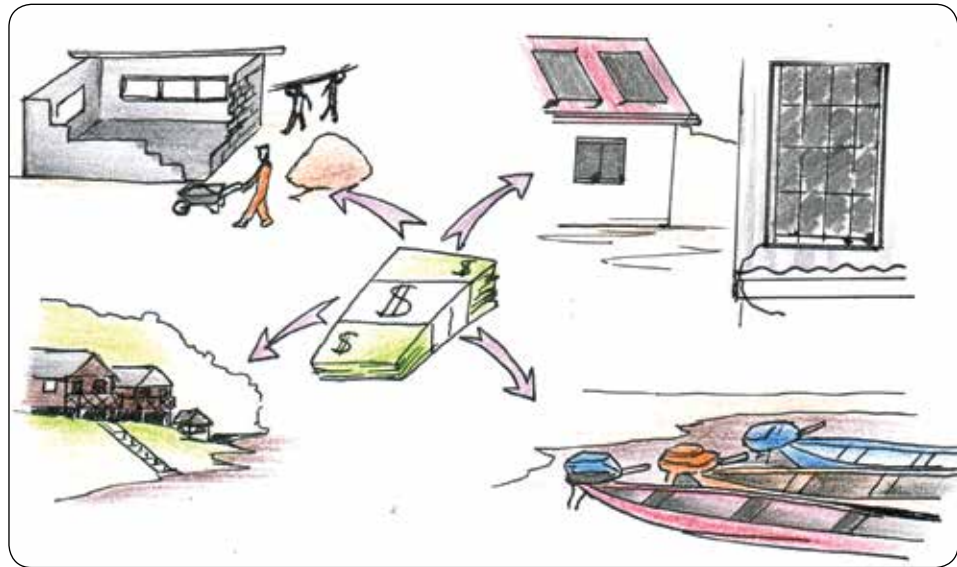
- Het land moet een manier vastleggen om te kunnen meten en controleren dat er werkelijk minder koolstofdioxide in de lucht terecht komt. Dit kan door gebruik te maken van moderne technologie, zoals foto's van het bos die gemaakt worden vanuit de lucht (satellietbeelden). Deze foto's worden ook gebracht naar het bos om te kijken of alles klopt. Hierbij kunnen de inheemsen- en marrongemeenschappen helpen.



**Tekening 20:**

*Zowel moderne technologie op afstand als mensen in het veld zijn nodig om de staat van het bos te controleren.*

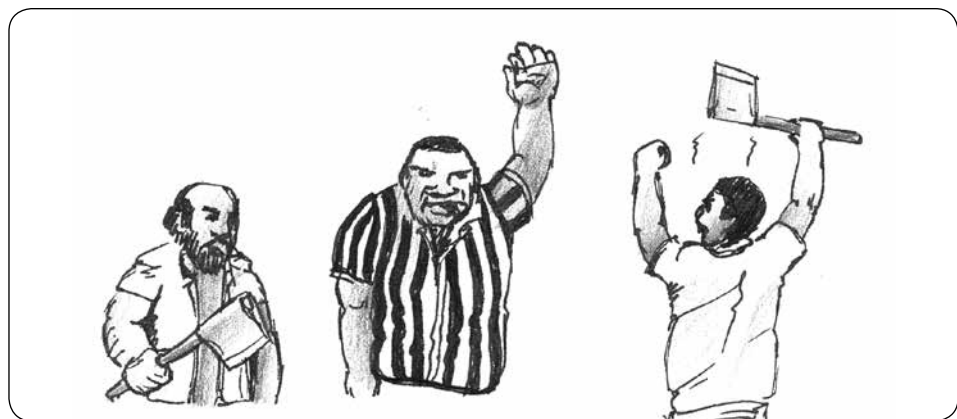
- Het land moet alle REDD+ activiteiten en projecten noteren in een computer. Ook moet er genoteerd worden hoeveel fondsen er binnenkomen en hoe de gelden worden besteed en geïnvesteerd.



**Tekening 21:**

Het geld dat met REDD+ wordt verdiend kan geïnvesteerd worden.

- Verder moet het land een plaats aanwijzen waar inheemsen en marrons, en andere groepen kunnen gaan als zij het niet eens erover zijn hoe REDD+ verloopt. Klachten en conflicten kunnen op deze plaats worden opgelost door mensen die geen partij kiezen.



**Tekening 22:**

Er moet een onafhankelijke organisatie zijn om conflicten te bemiddelen.

REDD+ is complex en heeft te maken met verschillende zaken, zowel technische zaken (b.v. het controle systeem), het samenwerken van verschillende groepen mensen, geldzaken en administratie.

Het is van belang voor bijna alle groepen, bedrijven, organisaties in de samenleving. Om REDD+ te laten slagen in Suriname is het dus belangrijk dat er goed wordt samengewerkt.

### Hoe kan REDD+ werken?

Verschillende internationale organisaties en instituten, zoals de Wereldbank en de Verenigde Naties, internationale NGO's, maar ook

enkele individuele landen hebben geld beschikbaar gesteld om tropische landen zoals Suriname te ondersteunen in het voorbereiden op REDD+.

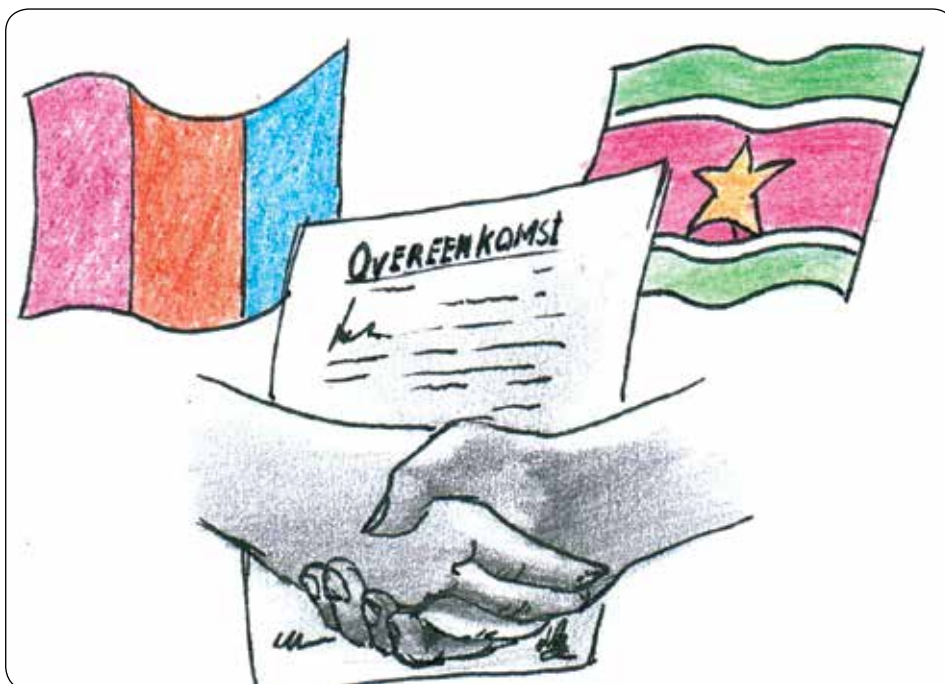
Wanneer een land zover is dat het REDD+ kan uitvoeren (dus, het voldoet aan alle voorwaarden), is het de bedoeling dat het land geld ontvangt voor het verminderen van de koolstofdioxide die de lucht ingaat, door activiteiten die ontbossing en bosverarming tegengaan en juist het bos beschermen en duurzaam gebruiken.

**Vraag:**

Is er wel eens iemand geweest naar een nationale of internationale bijeenkomst of training over REDD+?  
Hoe was deze ervaring?

Omdat REDD+ vrijwillig is, zijn er over het algemeen twee manieren waarop een land uiteindelijk geld ontvangt voor REDD+ activiteiten:

**1. Via een overeenkomst of afspraak met een ander land of instantie (bijvoorbeeld bedrijf of organisatie)**



**Tekening 23:**

Een overeenkomst tussen twee partijen om REDD+ te financieren.

Als een ander land (bijvoorbeeld een industrieel land zoals Nederland of de Verenigde Staten van Amerika), een land met veel bos (zoals Suriname) wil betalen om minder te ontbossen en het bos gezond te houden, kan er een contract worden

gemaakt tussen deze twee landen. In dit contract staan alle afspraken (zoals hoeveel geld het ene land zal ontvangen), als het een bepaalde hoeveelheid koolstofdioxide door ontbossing en bosverarming vermindert; of aan welke voorwaarden de activiteiten moeten voldoen (zoals het respecteren van de rechten van inheemsen en marrons, en het gebruiken van betrouwbare informatie). In dit geval spreken we van een **bilaterrale overeenkomst**.

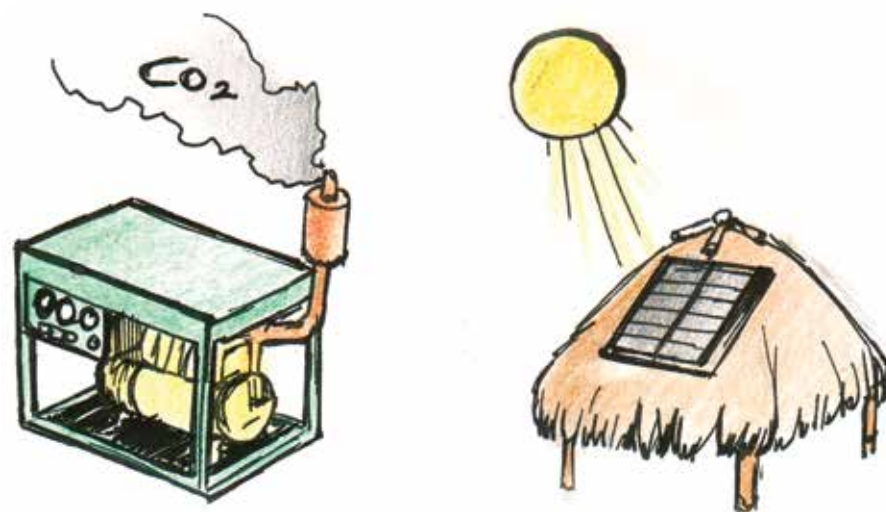
## 2. Via de vrijwillige koolstofmarkt

Als landen eenmaal voldoen aan de REDD+ voorwaarden, kunnen deze **koolstofkredieten** ontvangen. De koolstofkredieten kunnen gezien worden als certificaten (zie deel II), die aangeven dat je het als land goed hebt gedaan. Hoe meer koolstofdioxide een land vermindert door het doen van REDD+ activiteiten, des te beter is beter het resultaat, dus hoe meer certificaten het ontvangt. Dit gebeurt allemaal in een computersysteem, omdat de certificaten niet van papier zijn maar elektronisch worden bijgehouden.

### **Koolstof en Elektriciteit**

*Als men in een land een dieselgenerator gebruikt voor elektriciteit, komt er bijvoorbeeld 1000 ton koolstofdioxide vrij doordat de diesel wordt verbrand.*

*Als men in het land zonnepanelen of hydro energie uit een sula zou gebruiken in plaats van de diesel generator komt er minder koolstofdioxide vrij in de lucht, bijvoorbeeld 500 ton. Dat is dus 500 ton minder dan de dieselgenerator. Voor deze 500 ton vermindering, ontvangt het land 500 koolstof certificaten.*



#### **Tekening 24:**

*Hoe minder koolstofdioxide uitstoot, hoe meer koolstofkredieten je kan verdienen. Bijvoorbeeld door schone energie te gaan gebruiken in plaats van diesel.*



## **Koolstof en Landbouw**

*Nog een voorbeeld: Als men een stuk bos wil openkappen om bijvoorbeeld een oliepalm plantage op te zetten, gaat er 10,000 ton koolstofdioxide de lucht in.*

*Als men er uiteindelijk toch ervoor zou kiezen om het bos te laten staan en te doen aan agroforestry komt die 10,000 ton koolstofdioxide niet in de lucht en ontvangt men 10,000 koolstof certificaten.*



### **Tekening 25:**

*Hoe minder koolstofdioxide uitstoot, hoe meer koolstofkredieten je kan verdienen. Bijvoorbeeld door landbouw methoden te gebruiken waarbij er minder ontbost wordt.*

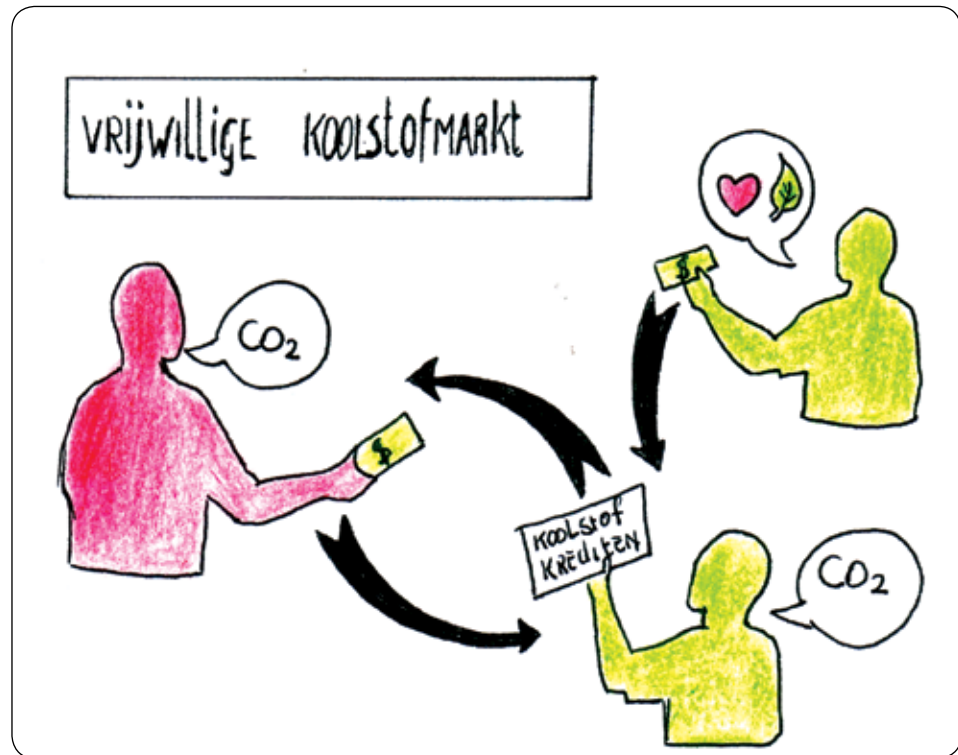
Deze certificaten kunnen op **de vrijwillige koolstofmarkt** verkocht worden. Dit is een virtuele markt, waarbij het onderhandelen, de afspraken en koop en verkoop van koolstofkredieten gebeurt via een computersysteem.

Het uitvoeren van REDD+ is op vrijwillige basis, dat wil zeggen dat landen niet verplicht zijn om koolstofdioxide door ontbossing en bosverarming te verminderen.

Dit is dus anders dan bij het 'Kyoto Protocol'. Het Protocol is afspraak waarbij landen verplicht zijn om een bepaalde hoeveelheid koolstofdioxide te verminderen (zie hoofdstuk over Klimaatsverandering).

Op de 'vrijwillige koolstofmarkt' zijn het meestal individuele bedrijven, organisaties of overheden van overal op de wereld, die de certificaten kopen.

Zij willen deze certificaten, omdat zij hiermee kunnen compenseren voor de koolstofdioxide die zij met hun eigen activiteiten uitstoten of omdat zij een verantwoord maatschappelijk beeld willen creëren.



**Tekening 26:**  
Op de vrijwillige  
koolstofmarkt wordt  
er onderhandeld voor  
koolstofkredieten.

De reden waarom zo een wereldwijde markt mogelijk is, is omdat wanneer broeikasgassen eenmaal in de lucht zijn, deze zich verspreiden over de hele wereld. Het maakt theoretisch dus niet uit op welke locatie er wordt verminderd. Alle beetjes helpen om koolstofdioxide in de lucht te verminderen.

**Vraag:**

Bent u wel eens naar een markt geweest, bijvoorbeeld in Paramaribo?

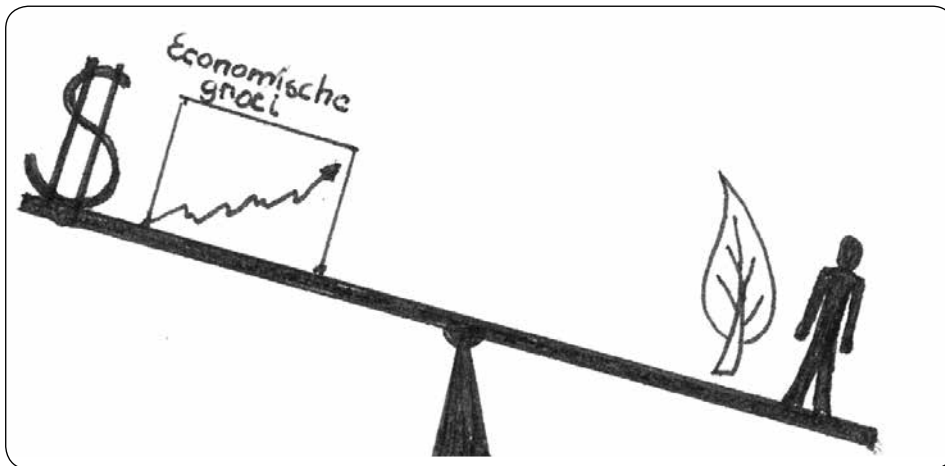
Waar let u allemaal op als u iets op de markt of elders van iemand anders wilt kopen?

Door het verkopen van deze koolstofcertificaten kan Suriname met haar bossen een nieuwe bron van inkomsten hebben die ook nog goed is voor het klimaat.

Het is wel belangrijk dat er werkelijk koolstofdioxide wordt verminderd en niet dat er zomaar certificaten worden gegeven.

Als er behalve het verminderen van koolstofdioxide nog andere voordelen zijn als resultaat van REDD+ activiteiten, zoals het beschermen van biodiversiteit of het ondersteunen van duurzame gemeenschapsontwikkeling, en dit kan aangetoond worden, dan is zo'n certificaat meer waard en is de prijs dus hoger.

De vrijwillige koolstofmarkt is nog klein, omdat het uiteindelijk een vrijwillige keuze is en landen het nu nog moeilijk vinden om te kiezen tussen economische groei (met meer koolstofdioxide uitstoot in de lucht) of natuurbescherming en duurzaam gebruik van het bos (minder negatieve gevolgen voor het klimaat en mens).



**Tekening 27:**

*Er moet een balans zijn tussen geld, de natuur en het menselijk welzijn.*

Nog niet iedereen is bereid om te kiezen voor ontwikkeling, waarbij er zo min mogelijk koolstofdioxide in de lucht komt. Deze keuze is uiteraard beter voor het milieu, het klimaat en de mens, maar deze gebalanceerde keuze heeft als gevolg dat een land bijvoorbeeld minder vervuilende fabrieken kan bouwen en daarvoor inkomsten misloopt. Het kan ook betekenen dat er meer geld moet worden geïnvesteerd om duurdere, schonere fabrieken te bouwen.

Belangrijk is dat we niet moeten vergeten dat hoe dan ook, Klimaatsverandering ernstige gevolgen kan hebben voor de manier waarop wij nu leven, en dat op sommige plaatsen de gevolgen al merkbaar zijn.

## **Het verschil tussen REDD+ en natuurbescherming**

Er zijn zoveel organisaties die werken aan bescherming van het bos. Iedere keer lijkt er weer een nieuw initiatief te komen, zoals REDD+. Toch is REDD+ niet hetzelfde als wat wij normaal gesproken verstaan onder 'natuurbescherming'.

Bij natuurbescherming gaat het om het afsluiten van een natuurgebied (bijvoorbeeld een natuureservaat), en bedreigingen op een afstand houden, zodat het stukje natuur beschermd is en niet verandert. Er mogen dus bijna geen economische activiteiten plaatsvinden in het gebied en vaak wordt er ook geen rekening gehouden met inheemsen en marrongemeenschappen die in het gebied leven en aan traditionele activiteiten doen.

Bij natuurreservaten is er niet direct een verband gelegd met Klimaatsverandering.



**Tekening 28:**

*REDD+ wil niet zeggen  
dat je helemaal niks  
meer mag doen met  
het bos.*

Bij REDD+ gaat het niet erom een natuurgebied te beschermen en activiteiten te verbieden. Het gaat juist om een balans te vinden tussen economische groei, natuur(bos) bescherming en sociale ontwikkeling. Het is bij REDD+ belangrijk om activiteiten te zoeken die plaatsvinden in het bos, waarbij er minder koolstofdioxide vrijkomt dan de huidige vormen van landgebruik. Bijvoorbeeld duurzame houtkap, in plaats van kaalkap of ongecontroleerde houtkap, vermindert ontbossing en bosverarming.

Er is bij REDD+ een duidelijke relatie met het tegengaan van Klimaatsverandering.

Door REDD+ activiteiten uit te voeren ontstaat er een bron van inkomsten die geïnvesteerd kan worden in bijvoorbeeld dorpsontwikkeling en schone energie. Dit is niet het geval bij natuurreservaten, waar er vaak geen rekening wordt gehouden met de omliggende bevolking.

Ook zijn er veel extra voorwaarden waaraan REDD+ moet voldoen om op een correcte manier uitgevoerd te worden, zoals het betrekken van alle mensen die hier belang bij hebben, en het meten en het controleren van activiteiten en resultaten. Deze voorwaarden zijn bij natuurbescherming niet gesteld.

Doordat REDD+ activiteiten uiteindelijk wel ervoor zorgen dat de bossen beschermd worden en gezond blijven, draagt het ook bij aan natuurbescherming.

## **Wat kan REDD+ betekenen voor inheemsen en marrongemeenschappen?**

Al vele honderden jaren hebben de inheemsen en marrongemeenschappen in het bos geleefd op een traditionele wijze zonder grote, negatieve gevolgen voor de natuur.

Zij hebben traditionele kennis en gebruiken van hun voorouders geërfd over hoe zij in het bos leven.

Tegenwoordig heb je op veel plaatsen steeds meer westerse invloed van buiten af. Leden van de gemeenschap kunnen nu ook westers onderwijs en gezondheidszorg genieten. Producten (zoals westerse medicijnen) en het gebruik van mobiele telefoons worden tegenwoordig door velen in het binnenland gebruikt.

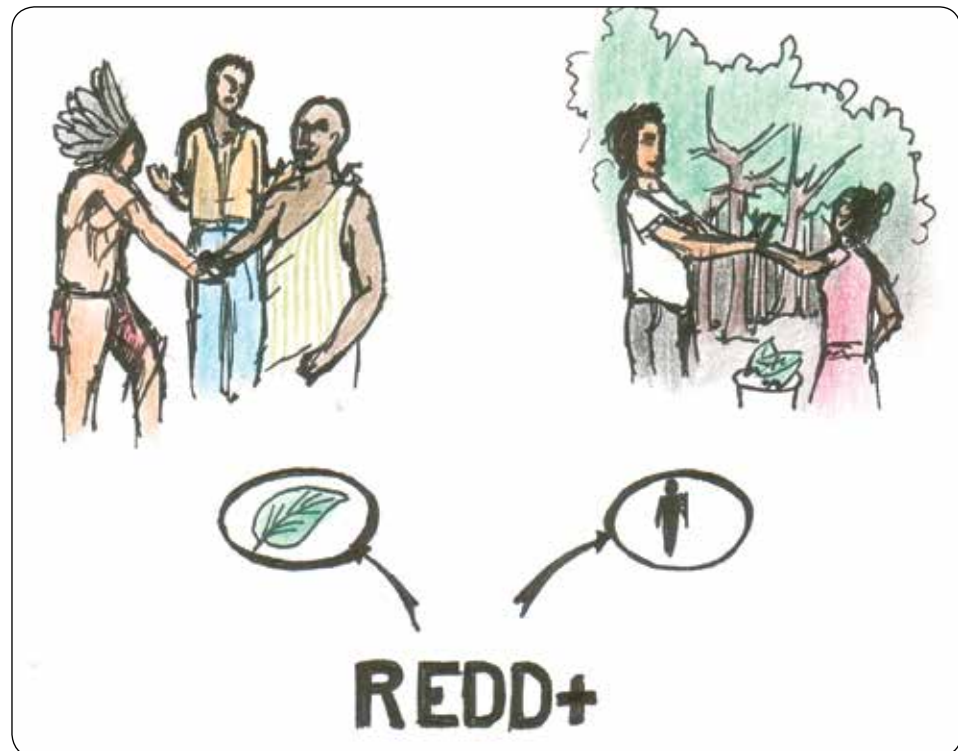
Aan de andere kant heb je ook dat traditionele cultuur deels verloren dreigt te gaan, en dat buitenstaanders samen met mensen van de gemeenschappen de natuurlijke hulpbronnen (zoals hout en goud) halen uit de leefomgeving van de gemeenschappen. Hierdoor ontstaan er vaak conflicten tussen groepen en voelen de gemeenschappen zich zelfs bedreigd en soms onzeker over hun manier van leven.

Klimaatsverandering heeft gevolgen voor ons allemaal of we nu in de stad of het binnenland wonen, rijk zijn of arm, of jong of ouder. Elk mens waar dan ook, krijgt er mee te maken.

Voor inheemsen en marrongemeenschappen is het belangrijk om goed geïnformeerd te zijn over REDD+ als een optie voor hun eigen ontwikkeling.

REDD+ kan verschillende voordelen meebrengen voor de ontwikkeling van inheemsen en marrongemeenschappen. Indien op correcte manier uitgevoerd, waarbij er respectvol en op cultureel gepaste wijze te werk wordt gegaan, kan REDD+ bepaalde zaken ondersteunen, zoals komen tot een overeenstemming over de rechten van inheemsen en marrongemeenschappen bij het gebruik van bos. Het uitvoeren van REDD+ activiteiten kan werkgelegenheid creëren voor lokale gemeenschappen zoals helpen om de activiteiten te controleren (bijvoorbeeld als boswachter, of bepaalde diensten te verlenen zoals van een boomkenner). Geld dat wordt ontvangen voor REDD+ activiteiten, bijvoorbeeld agroforestry of natuur-vriendelijk toerisme in plaats van kleinschalige

mijnbouw, kan geïnvesteerd worden in duurzame ontwikkeling van het dorp.



**Tekening 29:**

REDD+ kan voordelen hebben, zoals betere samenwerking en overeenstemming en werkgelegenheid.

Echter, als REDD+ niet op de juiste manier wordt gedaan kan het leiden tot onnodige kosten, fraude, of verplaatsing van ontbossingsactiviteiten naar andere gebieden. Het kan ook leiden tot conflicten en vervelende situaties, waarbij gemeenschappen het gevoel hebben dat zij niet gehoord worden en dat hun manier van leven bedreigd wordt.



**Tekening 30:**

REDD+ kan ook nadelen hebben als het niet op de juiste manier wordt uitgevoerd.

Daarom is het belangrijk dat er een nationale visie wordt geformuleerd, die de zienswijze van inheemsen en marrongemeenschappen meeneemt. Inheemsen en marrongemeenschappen dienen goed geïnformeerd te zijn en begrijpen wat REDD+ is en kan betekenen, zodat zij kunnen deelnemen aan het hele proces van informatie tot participatie, en vervolgens tot gezamenlijke besluitvorming.

Ook kunnen gemeenschappen op deze manier project ideeën indienen in het kader van REDD+ activiteiten.

Het is niet de bedoeling dat REDD+ mensen verbiedt om op een bepaalde manier te leven of om bepaalde activiteiten te doen, maar wel dat er activiteiten zorgvuldig worden ontplooid en uitstoot van koolstofdioxide wordt verminderd.

## C. Wat doet Suriname met REDD+?

**Het doel van trainingssessie C. REDD+ (45 minuten) is om:**

1. Te begrijpen waarom ontwikkeling en behoud van het bos elkaar niet uitsluiten
2. Bekend te worden met het REDD+ proces in Suriname
3. In grote lijnen te begrijpen hoe REDD+ kan bijdragen aan duurzame ontwikkeling

**Materialen:**

Illustraties, tape, schaar, blanco papier, schrijfgerei

**Instructies:**

Ingaan op het begrip duurzame ontwikkeling en aan de hand van de vragen achterhalen wat het betekent voor verschillende groepen.

Uitleggen wat Suriname tot nu toe heeft gedaan met REDD+ en wat de kansen en bedreigingen zijn.

Voorbeelden en simpele taal gebruiken en tussendoor vragen stellen ter verduidelijking.

### Suriname als Land in Ontwikkeling

Suriname is een land met weinig inwoners en veel bos. Bijna heel Suriname is bedekt met bos. In de kustvlakte, de districten Paramaribo, Wanica en Nickerie, wonen de meeste mensen.

**Vraag:**

Is er iemand weleens in Paramaribo geweest?

Wat zijn volgens u de grootste verschillen tussen de stad en het dorp waar u woont?

Zijn er misschien ook overeenkomsten, dingen die hetzelfde zijn in de stad en in uw dorp?

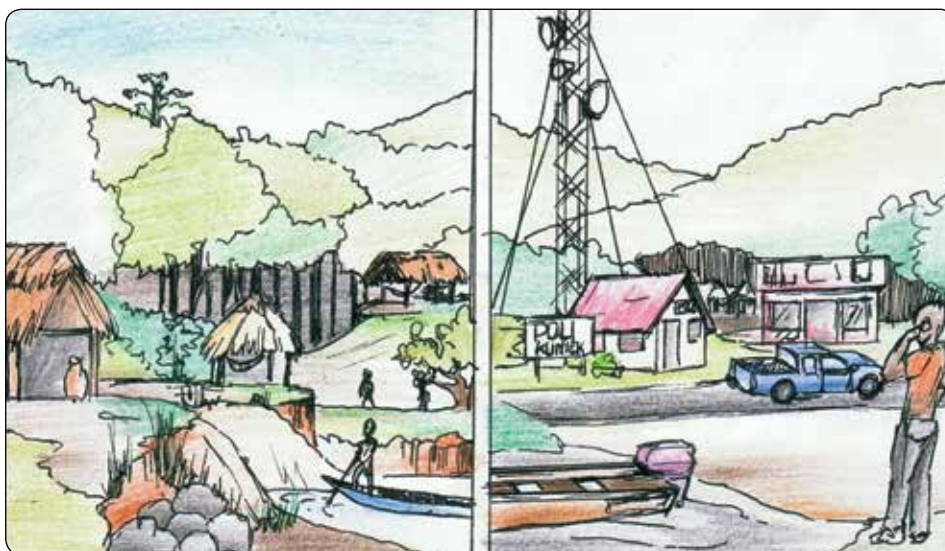


De kuststrook is het gebied waar de meeste economische activiteit plaatsvindt. In dit gebied staan de meeste fabrieken, rijden de meeste auto's, varen er grote schepen, worden veel nieuwe huizen bijgebouwd, wordt meer olie gebruikt en staan de meeste telefoonmasten, ziekenhuizen en scholen.

In het binnenland van Suriname vinden er ook economische activiteiten plaats. Er wordt bijvoorbeeld hout gekapt om te verkopen, er worden goud en bauxiet gemijnd om te verkopen, er worden oorden gebouwd om toeristen aan te trekken.

De inheemsen en marrons leven al honderden jaren op traditionele wijze in het binnenland van Suriname. Zij leven gezamenlijk (in stamverband) en zijn deel van de omgeving en het bos.

Wat we de laatste jaren merken is dat er steeds meer invloed is vanuit de stad.



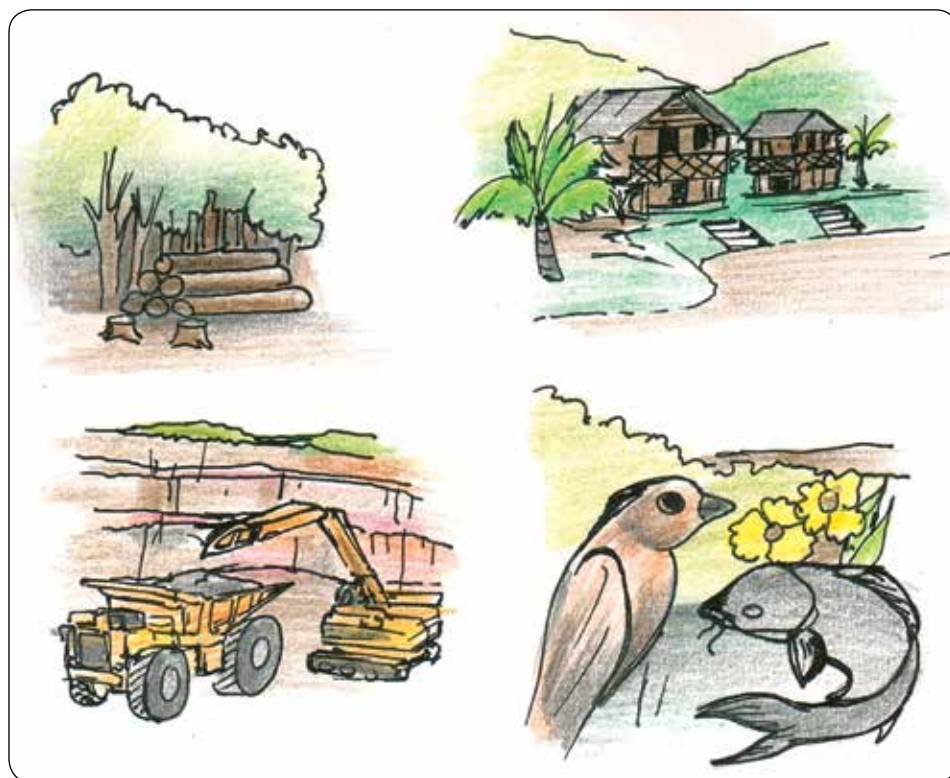
**Tekening 31:**  
*Hoe willen wij  
onze samenleving  
ontwikkelen?.*

Wegen zijn aangelegd en velen zelfs geasfalteerd. Naar een aantal dorpen zijn er lijnvluchten en er is bijna overal in Suriname telefonisch bereik. Er bevindt zich in vele van de dorpen een lagere school en een gezondheidspost van de medische zending. De inwoners van de dorpen willen zelf ook ontwikkeling voor hun dorpen en hun omgeving. Ze willen bijvoorbeeld wegen naar het dorp, om een snellere en makkelijkere verbinding met Paramaribo en overige districten mogelijk te maken. Betere toegang tot medische zorg en werkgelegenheid zijn ook belangrijk.

Ondanks al deze activiteiten heeft Suriname een lage uitstoot van koolstofdioxide vergeleken met andere landen. Maar dat wil niet

zeggen dat het altijd zo zal blijven. Het is duidelijk er steeds meer ontwikkeling komt, dat Surinamers blij zijn met de ontwikkelingen en dat deze ontwikkeling steeds stap voor stap verder gaat. Met de toename in ontwikkeling komt er ook meer koolstofdioxide in lucht.

De activiteit die in Suriname het meest bijdraagt aan koolstofdioxide uitstoot is de energiesector.



**Tekening 32:**

*Het bos van Suriname heeft verschillende gebruikers en activiteiten.*

Eén van Suriname's grootste natuurlijke rijkdommen is het bos. Het speelt een grote rol in de economische ontwikkeling van het land (bijvoorbeeld houtkap, toerisme, mijnbouw), en is het belangrijkste middel in het leven van de inheemsen en marrongemeenschappen in Suriname.

Ook voor de wereld is het bos van Suriname belangrijk, omdat dit bos bijdraagt aan het tegengaan van Klimaatsverandering.

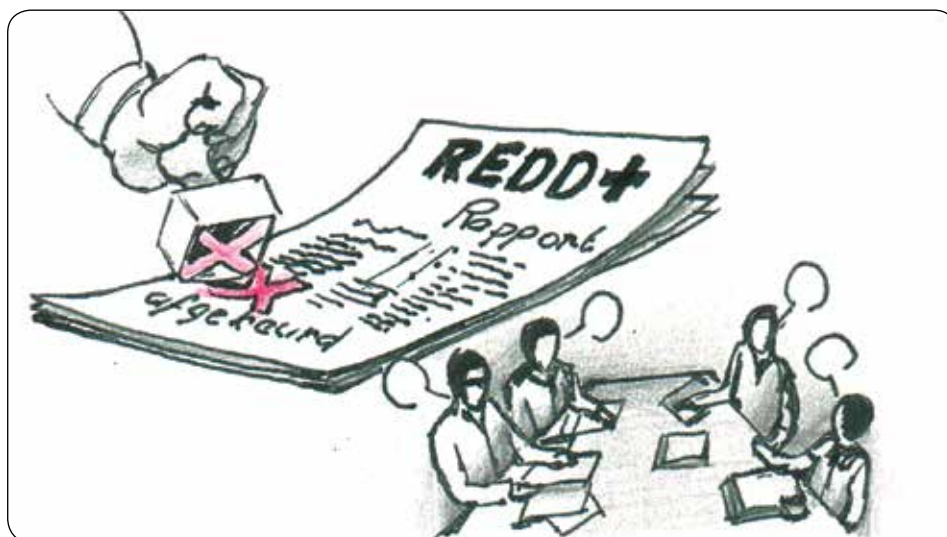
Omdat er in Suriname zoveel bos staat, wordt er in het land veel koolstofdioxide opgenomen.

Suriname heeft daarmee een mogelijkheid om het bos op een andere manier te gebruiken, namelijk als bron van inkomsten (via REDD+).

## REDD+ als Instrument voor Duurzame Ontwikkeling in Suriname

In 2009 heeft Suriname een eerste projectvoorstel over REDD+ geschreven voor de Wereldbank. In dit voorstel staat hoe Suriname zich wil voorbereiden op REDD+. Met andere woorden, hoe Suriname denkt te kunnen voldoen aan alle voorwaarden en eisen om REDD+ op een correcte en eerlijke manier te kunnen uitvoeren.

Dit eerste REDD+ voorstel was ingediend als aanvraag voor fondsen om voorbereidingsactiviteiten te kunnen uitvoeren. Voorbeelden van voorbereidingsactiviteiten die men in gedachten had, zijn (a) het praten met verschillende belanghebbende groepen; (b) een beschrijving maken van de nationale REDD+ strategie; (c) het uitwerken van een plan hoe Suriname activiteiten in het bos gaat controleren, (d) hoe koolstof opname gemeten zal worden.



**Tekening 33:**

Suriname's eerste REDD+ voorstel was niet goedgekeurd door de Wereld Bank.

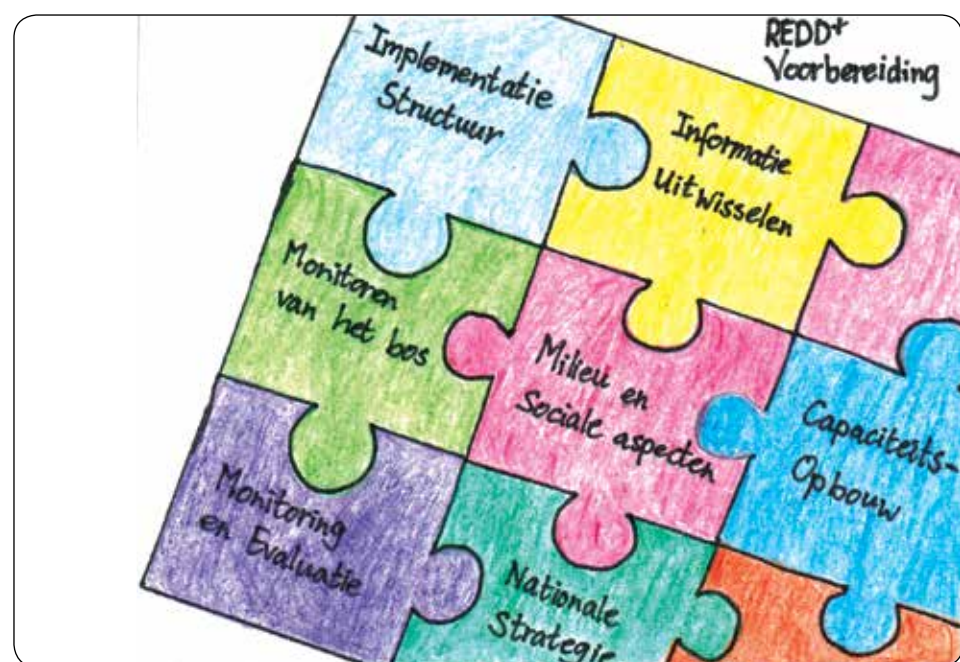
Volgens de Wereldbank ontbrak in het eerste voorstel informatie, omdat tijdens het schrijven van het voorstel de verschillende groepen, met name de inheemsen en marrons, niet voldoende waren betrokken bij het proces.

In 2010 heeft Suriname opnieuw het voorstel ingediend. Er was wat meer informatie toegevoegd, maar ook toen was het niet goedgekeurd door de Wereldbank. Het was niet duidelijk welke kant Suriname op wilde met REDD+ en ook deze keer waren niet alle groepen voldoende betrokken.

Suriname is in 2012 een nieuw proces gestart om het REDD+ voorstel volledig te maken, en vooral om alle groepen erbij te betrekken en hun meningen en adviezen mee te nemen in het document.

Begin 2013 is Suriname's tweede REDD+ voorstel goedgekeurd door de Wereldbank. Daarmee heeft Suriname geld ontvangen om de voorbereidingsactiviteiten uit te voeren.

Activiteiten die worden uitgevoerd zijn bijvoorbeeld: (a) het versterken van capaciteit van alle groepen; (b) het uitwerken van een nationale strategie voor REDD+; (c) het opzetten van een structuur om de voorbereiding te kunnen leiden en coördineren; (d) het meten hoeveel bos er precies is, hoe gezond het bos is, en hoeveel bos er elk jaar verdwijnt of bijkomt, en (e) het maken van een programma om alles goed te beheren en na te gaan wat wel en niet goed gaat.



**Tekening 34:**  
Voorbereiden op REDD+ heeft te maken met verschillende aspecten en activiteiten.

De Wereldbank heeft Suriname's voorstel in 2013 goedgekeurd. Eén van de redenen voor dit besluit is dat de mensen voldoende betrokken zijn bij het opstellen van het tweede voorstel. Ook personen die niet eerder bij het REDD+ proces waren betrokken, waaronder verschillende inheemse en marron stammen, zijn deze keer geconsulteerd. Een tweede positief punt is dat er deze keer een duidelijke toekomstvisie is beschreven. Zonder visie van de toekomst is het moeilijk om te weten welke kant je op moet gaan.

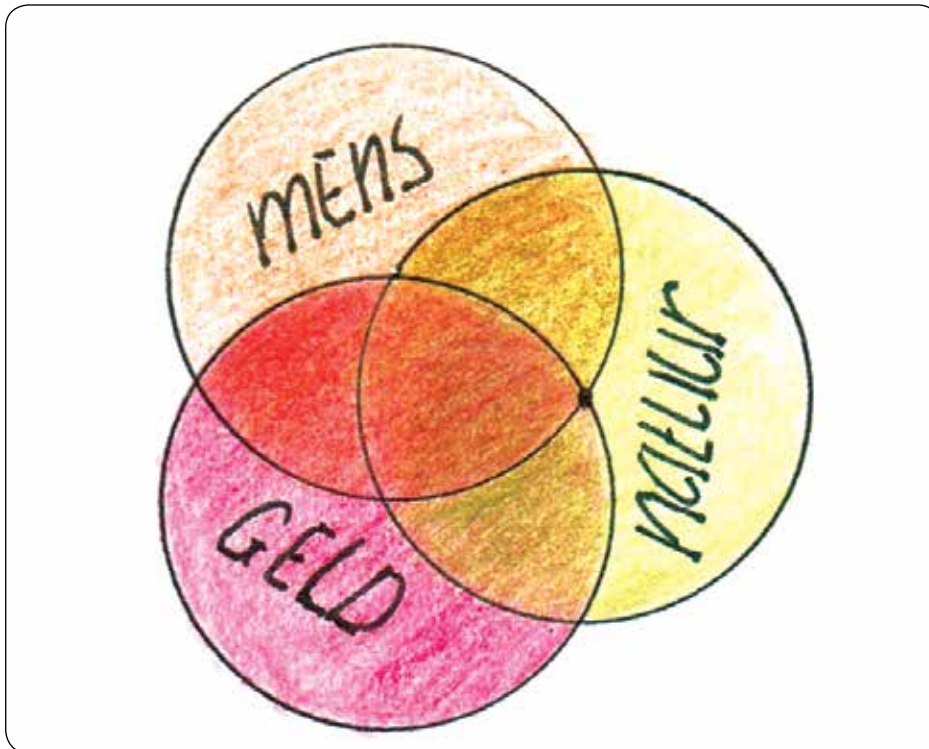
Het REDD+ voorstel van Suriname is niet onveranderbaar. Het kan altijd aangevuld worden met nieuwe, betere ideeën.

In Suriname's REDD+ voorstel staat er dat REDD+ een instrument is voor duurzame ontwikkeling; een richting die je op kan gaan om het bos duurzaam te gebruiken en om Suriname op een duurzame manier te ontwikkelen.

**Vraag:**

Heeft u wel eens gehoord van het begrip Duurzame Ontwikkeling?

Wat verstaat u (uw gemeenschap) onder duurzame ontwikkeling?



**Tekening 35:**

*Bij duurzame ontwikkeling is een balans tussen mens, geld en natuur belangrijk.*

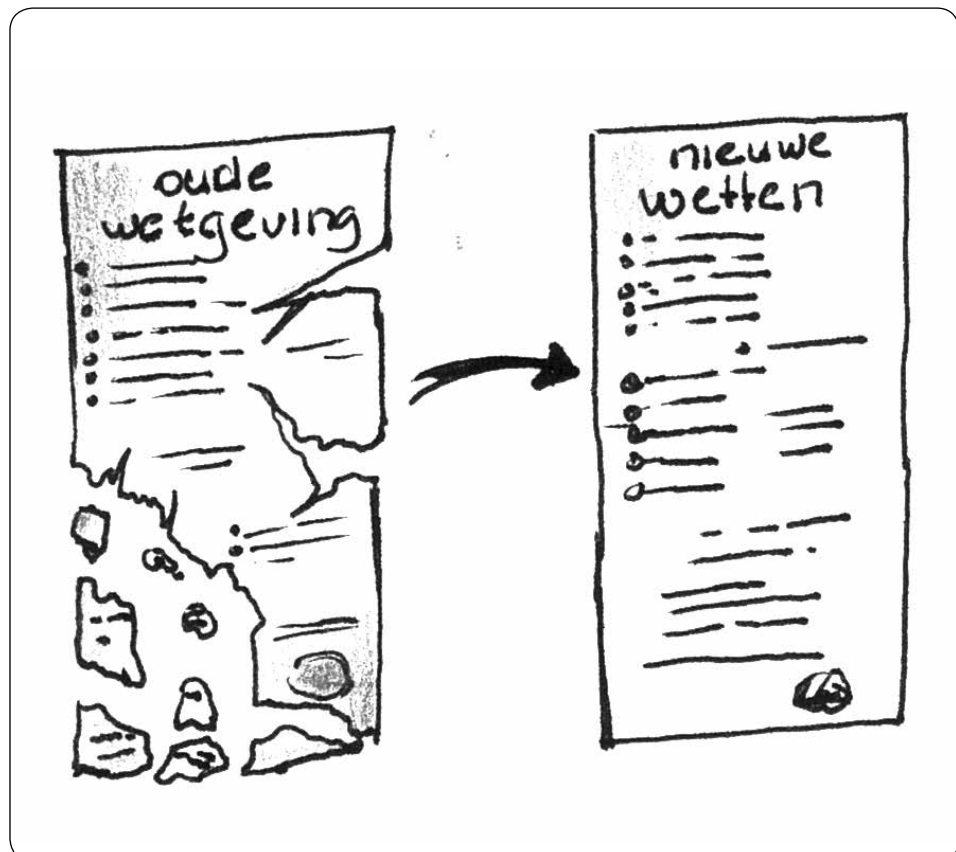
Het is duidelijk dat er steeds meer ontwikkeling komt in Suriname. Dit is goed omdat we hiermee vooruit kunnen gaan. Maar het is belangrijk om vast te stellen dat vooruitgang niet alleen wil zeggen dat de economie groeit en er meer geld binnenkomt. Vooruitgang wil ook zeggen dat de kwaliteit van het leven van alle mensen beter wordt (voedselzekerheid, gezondheidszorg, educatie voor iedereen, tevreden en gelukkig leven in een veilige omgeving) tezamen met de natuur, die nog steeds dezelfde voordelen kan bieden aan de mensen en hun kinderen en kleinkinderen in de toekomst.

Met andere woorden: Ontwikkeling moet op zo een manier gebeuren dat het goed is voor zowel de natuur, de mensen en de economie, en dat onze kinderen, kleinkinderen en hun kinderen nog van dezelfde economische, natuurlijke en sociale voorzieningen kunnen genieten als ons.

## Mogelijke Kansen en Bedreigingen van REDD+ voor Suriname

Suriname zal nagaan of het land door wil gaan met REDD+. Er zijn een aantal kansen waarmee we een pad voor duurzame ontwikkeling naar de toekomst kunnen maken.

- Met de voorbereiding op REDD+ moet er goed worden gekeken naar verouderde wet- en regelgeving, naar een goede inrichting van het land (ruimtelijke ordening en landgebruikplanning), en naar alternatief gebruik van het bos, waarbij er minder negatieve gevolgen zijn voor het milieu.
- Met de voorbereiding op REDD+ worden er ook organisatiestructuren gemaakt en mensen versterkt, zodat zij kunnen meedoen. De nadruk ligt hierbij op het betrekken van inheemsen en marjons bij beslissingen over de toekomst van Suriname.
- Problemen die Suriname al langer probeert aan te pakken, zoals grondenrechten voor tribale gemeenschappen, brede en effectieve participatie bij projecten, transparantie en wetshandhaving, kunnen we met de voorbereiding op REDD+ beter laten zien. Als de problemen duidelijk zijn kunnen we ze ook beter oplossen.



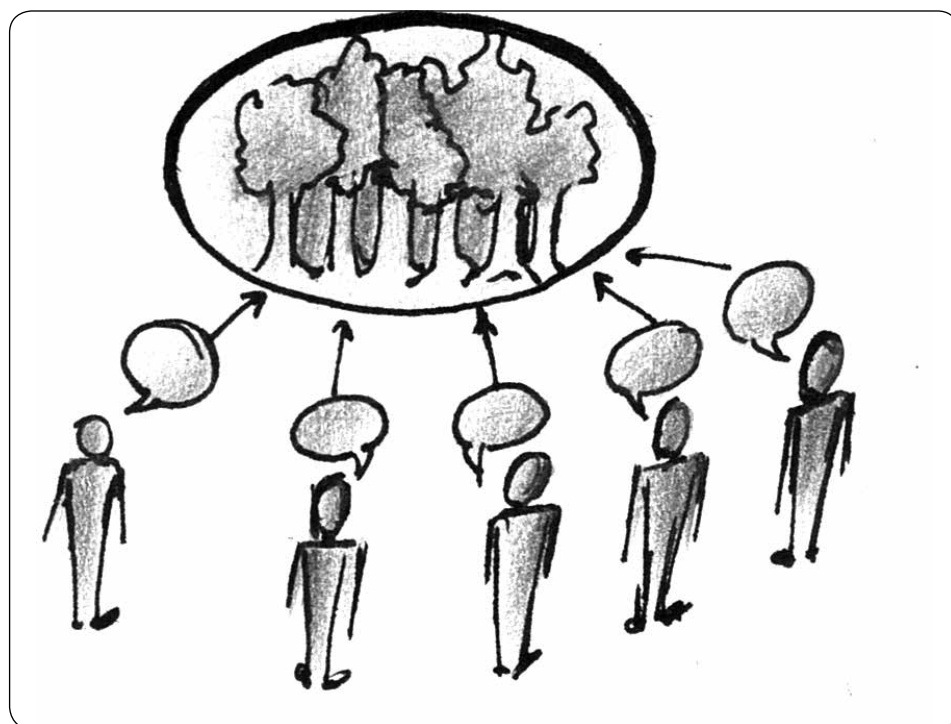
**Tekening 36:**  
REDD+ biedt  
verschillende kansen,  
zoals oude wetgeving  
verbeteren.

- Omdat andere landen al wat verder zijn kunnen we leren van anderen hun fouten en ervaringen. Suriname heeft reeds ervaring om samen te werken met de verschillende bevolkingsgroepen in het land.

Deze zijn een paar mogelijke voordelen die niet alleen voor REDD+ goed zijn, maar over het algemeen goed zijn voor de ontwikkeling van Suriname.

Indien Suriname REDD+ niet op de juiste manier aanpakt kunnen er ook nadelige gevolgen zijn.

- Wij moeten ervoor zorgen dat er zo min mogelijk conflicten ontstaan. Daarvoor moet er constant ruimte zijn voor afstemming met alle belanghebbenden, vooral met de inheemsen en maroons die in het bos leven. Een ieder moet respectvol en gepast kunnen meedoen, en mee kunnen beslissen over de toekomst van zijn of haar eigen leven en leefgebied.
- Het is ook belangrijk dat wij in Suriname het eens zijn wat de ontbossing en bosverarming veroorzaakt. Als men de oorzaak kent kan het probleem worden aangepakt en kan men niet zomaar anderen beschuldigen.
- Verder is het belangrijk dat we niet vergeten dat het bos niet alleen maar een opslagplaats is voor koolstof, maar dat het bos veel meer functies heeft die ook meegenomen moeten worden:
  - Het bos is bijvoorbeeld het leefgebied van inheemsen en marrongemeenschappen en anderen,
  - Het bos zorgt ervoor dat het water zich goed kan bewegen, van regen, naar planten, naar bodem, naar rivieren en naar de lucht (zie hoofdstuk Klimaatverandering),
  - Het bos zorgt voor een goede waterkwaliteit,
  - Het bos is een leefgebied voor vele planten en dieren, het zorgt voor voedsel en bestuiving van landbouwgewassen,
  - Het bos biedt mogelijkheid tot recreatie, natuurtoerisme, hengelen en sportjagen, en nog veel meer.



**Tekening 37:**

Bij REDD+ gaan alle verschillende gebruikers in dialoog over de toekomst van het bos.

Suriname is nog in de beginfase. Sommige landen in de wereld zijn iets verder en hebben bijvoorbeeld al wat kleine projecten om ervaring op te doen en ontbossing tegen te gaan.

Suriname heeft een REDD+ voorstel, waarin staat hoe zij zich wil voorbereiden.

De volgende stap is het uitvoeren van deze activiteiten.

**Vraag:**

Wat is tot nu toe uw begrip van, en mening over REDD+?



# REDD+ PROJECTEN: SAMENSTELLEN EN UITVOEREN

### A. Introductie

#### Het doel van trainingssessie A (20 minuten) is het:

1. Begrijpen van de aard van REDD+ projecten en de verschillende projectonderdelen
2. Begrijpen van de belangen van de verschillende belanghebbenden in REDD+ projecten
3. Begrijpen van de voor- en nadelen van REDD+ projecten voor gemeenschappen.

#### Materiaal:

Tape, schaar, gekleurd papier, flipchart papier, stiften, blanco papier, schrijfgerij.

#### Instructies:

Ingaan op de voor- en nadelen van REDD+ nadat cursisten deze in groepjes van 4 (in 10 minuten) hebben opgeschreven op flipchart papier.

Aan de hand van de vraag ingaan op de stappen om te komen tot een REDD+ project. Knip voetjes uit het gekleurd papier en plak ze op de muur voor de uitleg van elke stap in de volgende sessie.

### REDD+ projecten

REDD+ projecten worden uitgevoerd met een bepaald doel. Iedere groep die meedoet, heeft weer een ander doel. Bijvoorbeeld: de overheid wil graag dat het bos niet helemaal wordt omgekapt, omdat zij dan kan aangeven dat Suriname een van de "groenste" landen ter wereld is, wat weer voordelen met zich meebrengt. De inheemsen en marrons hebben als doel het dorp en de mensen te ontwikkelen en het milieu te beschermen. Alhoewel iedereen verschillende doelen heeft, zijn er een aantal algemene voor- en nadelen die REDD+ projecten kunnen hebben.

**Nadelen:**

- Onvoldoende aandacht besteden aan de rechten van de gemeenschap,
- Ongelijke verdeling van de opbrengsten in de gemeenschap,
- Ontstaan van conflicten onder de gemeenschap, of tussen de gemeenschap met andere groepen.

**Voordelen:**

- Bescherming van het bos,
- Beter bosbeheer doordat alle groepen samen werken (inheemsen/marrons, overheid, NGO's, bedrijven),
- Garanderen van de rechten van inheemsen en marrons, zoals recht op gebruiken van de grond,
- Het leggen van een basisplan voor de ontwikkeling van het dorp, en daarbij ook de basisvoorzieningen van de inheemsen en marrons,
- Tegengaan van armoede,
- Inbrengen van traditionele kennis in bosbescherming en Monitoren, Rapporteren en Verifiëren (MRV).

**Vraag:**

Waarom is het belangrijk een ontwikkelingsplan van je dorp te hebben voor het kunnen meedoen in REDD+?

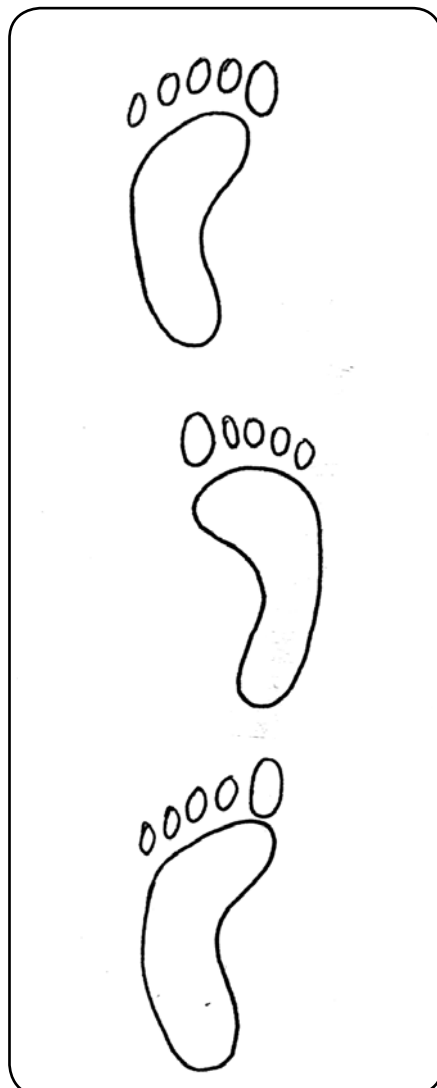
REDD+ projecten staan niet op zichzelf. Een REDD+ project is altijd een ontwikkelingsproject. Dus je zal altijd eerst een plan moeten hebben voor het gebruik van het bos in de ontwikkeling van het dorp: welke zaken zou je graag hebben bereikt in 1 jaar, 5 jaar of 10 jaar? Bijvoorbeeld het openkappen van een kwart van het bos voor het verkrijgen van inkomen voor de helft van de mensen het dorp in 5 jaar, of het instellen van een beschermd gebied voor voedselvoorziening in 10 jaar.

Als je de lijst van ontwikkelingsprojecten hebt gemaakt kan je nagaan welke van de projecten in aanmerking kan komen voor REDD+ financiering. Hiervoor zal je een aantal stappen moeten doen:

**Stap 1: Inventarisatie van het bos, voorbereiding:**  
Landgebruikskaart  
Dorpskaart  
Ontwikkelingskaart (probleembeschrijving, zonerings)

**Stap 2: Selecteren van een REDD+ project:**  
Probleemboom  
Kiezen REDD+ activiteit  
Scoren REDD+ activiteit  
Participanten  
Tijdsplanning

**Stap 3: Samenstellen van een REDD+ project:**  
Project Design Document (PDD)  
Certificeren van koolstof/markt  
Uitvoering/contract  
Bosbeheer



**Tekening 38:**

*Om na te gaan welke projecten in aanmerking komen voor REDD+ moet je een aantal stappen doorlopen.*

## B. Stap 1: Voorbereiding: Inventarisatie van het bos

### Het doel van trainingssessie B (135 minuten) is om:

1. Begrijpen van de activiteiten gepaard gaande met de inventarisatie van het bos.
2. Begrijpen van het doel van de landgebruikskaart, dorpskaart en ontwikkelingskaart voor REDD+.
3. Leren over hoe de informatie voor de verschillende kaarten verzameld en afgebeeld wordt.
4. Begrijpen van de rol van helpers in het maken van de verschillende kaarten.
5. Leren over zonering in kaarten.

### Materiaal:

Voorbeelden van een dorpskaart, landgebruikskaart en ontwikkelingskaart, flipchart papier, permanent markers, tape, schaar, krijt.

### Instructies:

Ingaan op een landgebruikskaart aan de hand van het voorbeeld. Teken met krijt op de grond van het lokaal voorbeelden van voedsel bijvoorbeeld planten, dieren, bouwmaterialen etc. De cursisten maken voor 10 minuten een landgebruikskaart in groepjes van 4.

Ingaan op de dorpskaart door cursisten in groepjes van 4 gedurende 10 minuten een kaart laten maken van het trainingslokaal.

Ingaan op de ontwikkelingskaart door cursisten door de eerder gemaakte landgebruikskaart op te hangen. Cursisten maken gezamenlijk in 10 minuten een toekomstkaart aan de hand van opgehangen kaarten en de vraag: Hoe wil je de training zien in de toekomst?

Om aan REDD+ mee te doen zal je je goed moeten voorbereiden. Een goed begin kan je maken door de kennis van de gemeenschap over het bos op te schrijven. Een goede start hiervoor is om het type bos in kaart te brengen, bijvoorbeeld zwamp- of heuvelbos. Ook is het belangrijk om aan te geven wat er precies in het bos aanwezig is zoals medicinale planten of constructiematerialen. Geef ook aan wat het hoofdgebruik van het bos is bijvoorbeeld toerisme of goudwinning, of voor jacht of een begraafplaats.

Voor REDD+ is het belangrijk om twee vragen te beantwoorden.

- 1) De eerste vraag die we moeten beantwoorden is:  
Hoe gebruiken we het bos?
- 2) De tweede vraag die we moeten beantwoorden is: Hoe belangrijk is het bos voor ons?



**Tekening 39:**

*Het is belangrijk om goed te kijken hoe we het bos gebruiken en waarom het belangrijk is.*

Als de vragen beantwoord zijn kan je beter onderhandelen over REDD+ projecten met de overheid of andere organisaties zoals NGO's of bedrijven.

Vraag 1: *Hoe gebruiken we het bos?*

Om antwoord te geven op deze vraag kunnen er twee kaarten gemaakt worden: een kaart van het bos (**een landgebruikskaat**) en een kaart van het dorp (**een dorpskaart**).

Vraag 2: *Hoe belangrijk is het bos voor ons?*

Om deze vraag te beantwoorden maak je **een ontwikkelingskaart**.

### Maken van een landgebruikskaart

De gemeenschap kan haar kennis over het bos laten zien door middel van een landgebruikskaart. Een landgebruikskaart geeft alle manieren aan hoe de gemeenschap het land gebruikt. De gemeenschap bepaalt zelf welke kennis opgeschreven wordt en welke mensen worden ingezet voor het maken van de kaart. De gemeenschap kan andere organisaties vragen om te helpen bij het maken van de kaart. Een landgebruikskaart maakt het mogelijk om te kunnen praten over het gebruik van het bos. Het kan gemakkelijk begrepen worden door de gemeenschap en ook door anderen zoals de overheid en bedrijven.



**Tekening 40:**

*De gemeenschap kan met haar kennis een landgebruikskaart maken of laten maken.*

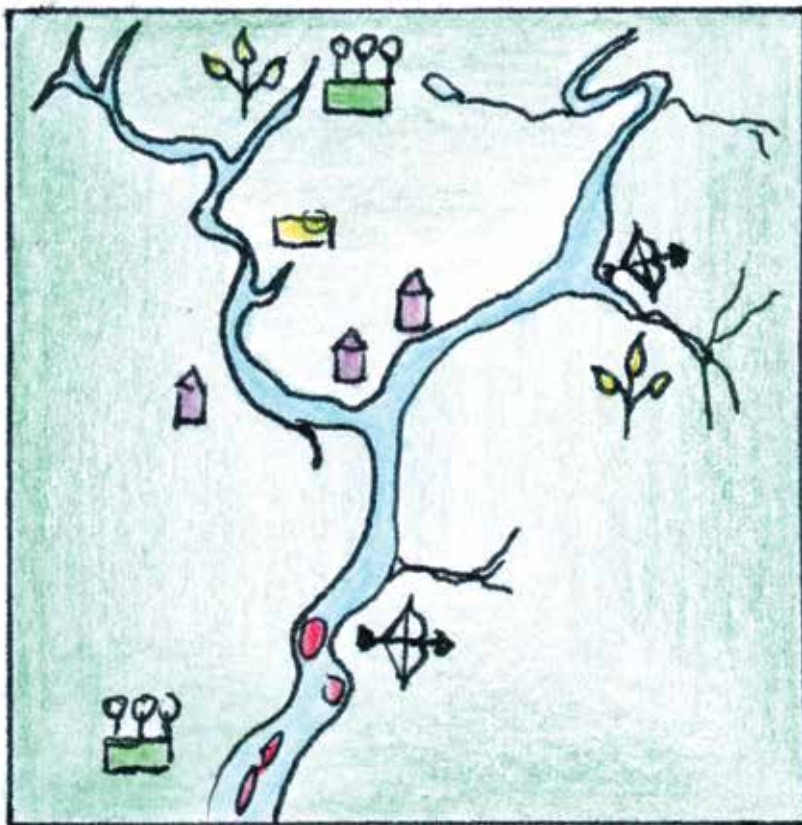
De kaart geeft alle kennis weer die men heeft over het gebied en wat erin plaatsvindt zoals:

Op de kaart kan je verschillende soorten kennis laten zien:

- Kostgrondjes
- Jachtgebieden
- Woongebieden
- Scholen, medische klinieken, kerken, winkels en andere voorzieningen

- Belangrijke planten bijvoorbeeld planten voor de productie of medicinale planten
- Plaatsen voor het verkrijgen van inkomen bijvoorbeeld toerisme, goudwinning, landbouw
- Culturele plaatsen bijvoorbeeld begraafplaatsen, religieuze plaatsen of plaatsen die belangrijk zijn voor de geschiedenis van de gemeenschap

Als deze informatie in de kaart is verwerkt ziet de landgebruikskaart er zo uit:



**Tekening 41:**

Op een landgebruikskaart laat de gemeenschap zien hoe zij hun omgeving gebruiken.

De landgebruikskaart kan je alleen maken door met vertegenwoordigers van de gehele gemeenschap te werken. Elke groep moet met zijn/haar kennis komen. Oudere mensen weten veel over de geschiedenis van het dorp en weten welke gebruiken belangrijk zijn, terwijl de jongeren meer weten over welke plaatsen goed zijn voor toerisme of goudwinning. Vrouwen weten over de landbouw en mannen hebben meer kennis van het jagen. Alle groepen zijn belangrijk voor het maken van een landgebruikskaart. Iedereen moet erbij zijn omdat er ook gesproken moet worden over welke informatie wel of niet op de kaart mag worden gezet.

Voor het maken van een landgebruikskaart doe je het volgende:

1. *Het zoeken naar project leiders.* In overleg met de traditionele leiding worden een aantal mensen 2-5 bij elkaar gebracht om het project te leiden. Deze mensen houden een vergadering met de gemeenschap waarin zij het project uitleggen: wat willen ze doen en waarom. De projectleiders vragen ook toestemming voor de uitvoering van het project.
2. *Het zoeken naar helpers voor het maken van de landgebruikskaart.* In Suriname hebben de organisaties Vereniging van Inheemse Dorpshoofden in Suriname (VIDS), Vereniging van Saramaccaanse Gezagsdragers (VSG), Centrum voor landbouwkundig Onderzoek in Suriname (CELOS), Amazon Conservation Team (ACT), Conservation International (CI), Tropenbos International Suriname (TBI) en Pater Albrinck Stichting (PAS) reeds eerder landgebruiskaarten gemaakt. Deze helpers hebben kennis over het omzetten van de kaart in de computer, het zogenaamde Geografisch Informatie Systeem (GIS). De helpers die je zoekt zullen trainingen verzorgen in GIS, zodat de gemeenschap met een klein apparaat (GPS of Global Positioning system) alle belangrijke plaatsen kan vastleggen.



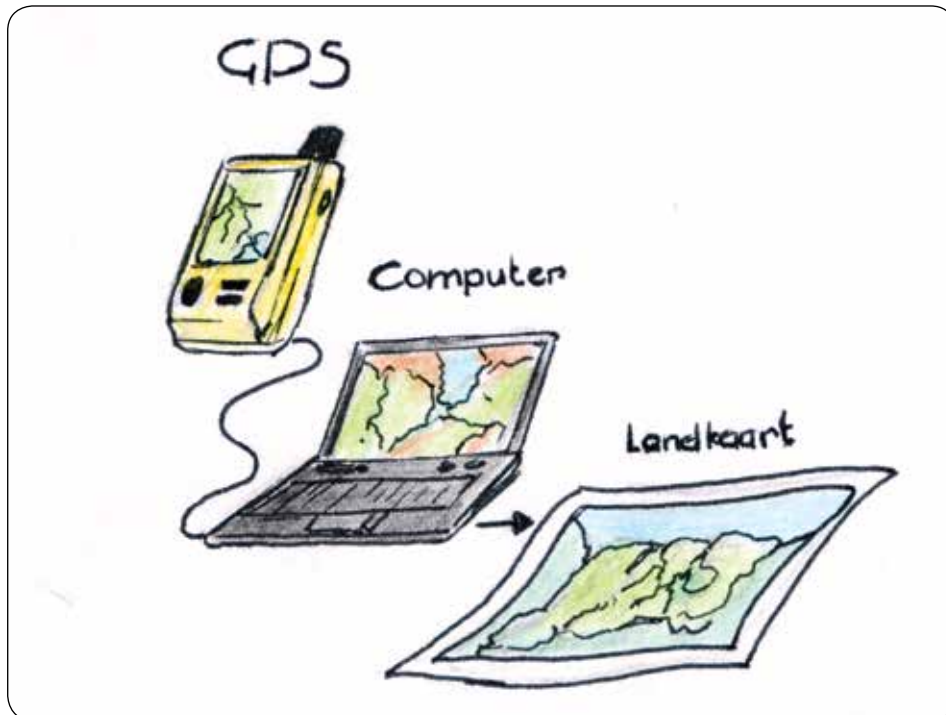
**Tekening 42:**

Leden van de gemeenschap kunnen getraind worden om een GPS te gebruiken

3. *Het trainen van enkele mensen uit de gemeenschap.* Minimaal vier mensen uit de gemeenschap worden geleerd om de GPS te gebruiken. Deze vier organiseren een vergadering met de gehele gemeenschap om uit te leggen waar ze naar toe gaan en wie mee moet of kan gaan.



4. De getrainde mensen bezoeken de verschillende plaatsen in het bos/de rivier om deze locaties vast te leggen met de GPS. Deze activiteit duurt vaak lang omdat er meestal meerdere trips moeten worden gemaakt. Als de mensen terug zijn wordt de informatie gehaald uit het GPS apparaat en overgezet naar de computer.



**Tekening 43:**

Informatie van de GPS wordt op computers verwerkt om zo een kaart te maken.

5. De kaart wordt gemaakt en besproken met de gemeenschap. Deze vergadering moet vooral duidelijk maken of alles wat er staat in orde is, of nog iets moet worden toegevoegd of wegge laten moet worden (zoals plaatsnamen, locaties van belangrijke plekken). Ook wordt bepaald hoe de kaart zal heten en welke foto's of tekeningen er op de kaart geplaatst worden. Indien de kaart na een vergadering nog niet in orde is, wordt het aangepast en er wordt een nieuwe vergadering gehouden. Dit gaat door totdat de gemeenschap de gehele kaart goedkeurt.
6. Op de landgebruikskaat zijn er een heleboel planten en dieren te zien. Deze dieren zijn soms in grote hoeveelheden aanwezig en soms helemaal niet aanwezig. Planten geven alleen in een bepaalde tijd vruchten en andere tijden zijn de vruchten er niet. Dit gaat samen met de regen- of droge tijd. Om aan te geven wanneer dieren en planten (vruchten) voorkomen maken we een kalender. De kalender geeft per maand aan welke dieren en planten (vruchten) aanwezig zijn.

**Tekening 44:**  
Op een ecologische kalender kunnen we zien wanneer bepaalde dieren en planten of vruchten aanwezig zijn

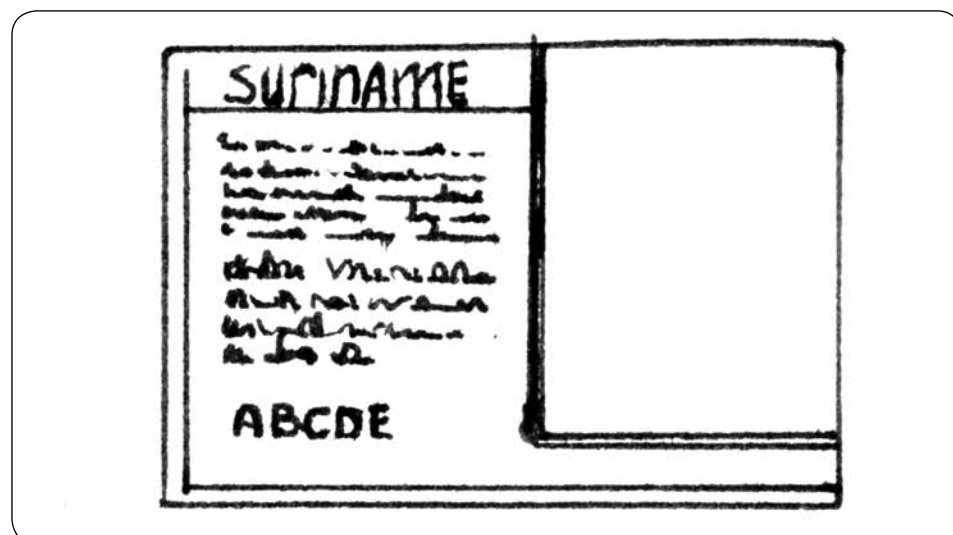
	Jan	febr	mrt	apr	mei	Jun
struik				X	X	X
boom		X	X	X		
dier			X	X		
vogel					X	X

De kalender maak je met een vertegenwoordiging van de gehele gemeenschap. Alle mensen die gebruik maken van het bos kunnen meedoen bijvoorbeeld de jagers en planters kunnen aangeven wanneer de dieren en planten er zijn die men nodig heeft voor voeding.

### Maken van een dorpskaart

Om projecten uit te voeren moet je weten hoe de gemeenschap er precies uitziet. De dorpskaart kan je zien als een soort identiteitskaart van de gemeenschap.

**Tekening 45:**  
Een dorpskaart is net als een ID kaart van de gemeenschap.

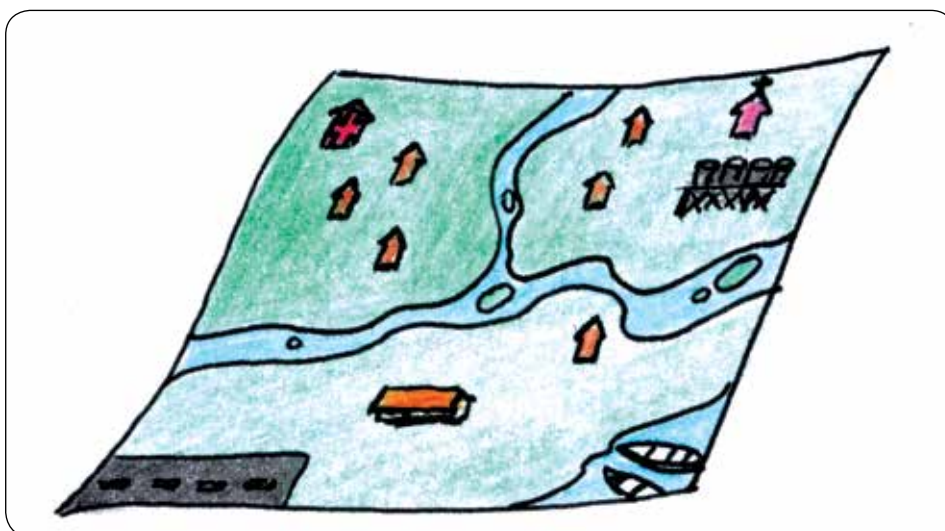


Je wilt graag weten hoeveel mensen er wonen en welke voorzieningen er zijn in het dorp bijvoorbeeld gezondheidskliniek, water, elektriciteit, transport. Je gaat na welke activiteiten de mensen doen om te kunnen leven en hoe ze afhankelijk zijn van anderen bijvoorbeeld ze planten cassave maar halen zout en suiker uit winkels buiten het dorp. Je onderzoekt hoeveel jongeren naar school

gaan en hoe zij meedoen met activiteiten van de overheid en andere organisaties.

Als al deze zaken zijn onderzocht kan je een dorpskaart maken. Op de dorpskaart is het volgende te zien:

- Huizen van de mensen van het dorp
- Scholen (ook de traditionele school)
- Gezondheidsklinieken (ook de traditionele kliniek)
- Winkels
- Banken (ook mensen die geld uitlenen aan anderen)
- Kerken
- Boten, ATVs, bromfietsen, fietsen, auto's, vliegtuigen
- Andere plaatsen zoals vliegveld en toerisme lodge



**Tekening 46:**








Een dorpskaart laat zien hoe het dorp en de directe omgeving eruit zien.

Bij het maken van de dorpskaart is het belangrijk alles te tellen. We willen onder andere weten hoeveel mensen er in het dorp zijn, hoeveel huizen zij hebben, en hoeveel scholen er zijn. Je telt het volgende:

- Totaal aantal mensen in het dorp, en onderverdelen in ouderen, vrouwen en jongeren.
- Aantal mensen dat bezig is met een activiteit zoals landbouw, of jacht, toerisme, goudwinning, houden van winkels, en banken.
- Totaal aantal scholen, gezondheidsklinieken, winkels, banken, kerken.
- Totaal aantal transport middelen: aantal boten, ATV's, bromfietsen, fietsen, auto's, vliegtuigen.

- Aantal mensen dat is geschoold (ook traditionele scholing) en welke type scholing.
- Aantal organisaties die actief zijn in het dorp en waarmee ze zich bezighouden.

Als je alles hebt geteld kan je de aantallen onderaan de kaart opschrijven.

	Aantal
 huis	6
 menen	1
 kerk	1
 school	1
 boot	2
 vlegveld	1
 kliniek	1

**Tekening 47:**

Op de dorpskaart kan je ook aantallen aangeven in een tabel

## Maken van een ontwikkelingskaart

Tot nu toe hebben we de landgebruikskaart gemaakt. Op de landgebruikskaart zijn er een heleboel plaatsen aangegeven die op dit moment belangrijk zijn voor de gemeenschap. Maar hoe wil je deze plaatsen gebruiken in de toekomst?

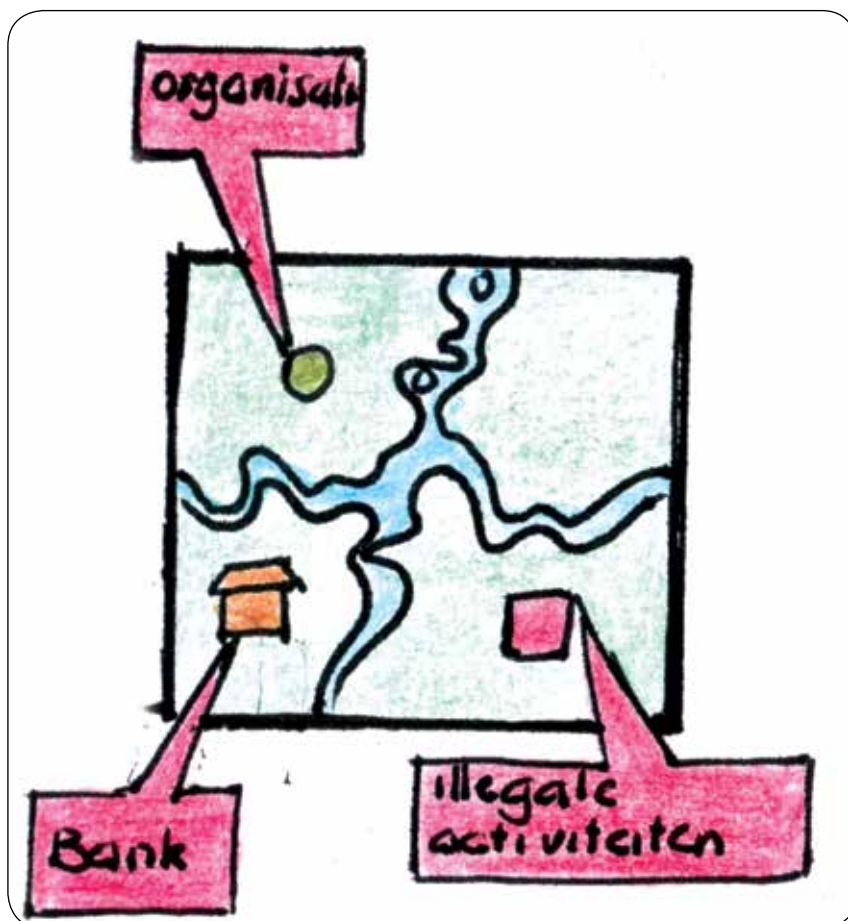
Om deze vraag te beantwoorden bestudeer je de landgebruikskaart en geef je aan hoe het bos te gebruiken voor de ontwikkeling van het dorp in de toekomst. Je geeft aan wat je wilt zien in de toekomst bijvoorbeeld een moderne school, een houtverwerkingsbedrijf of een toerismebedrijf. Dit teken je op de landgebruikskaart. Als alle toekomstplannen zijn aangegeven op de landschapskaart dan hebben we een nieuwe kaart gemaakt.

Deze is de **ontwikkelingskaart of toekomstkaart**.

De landgebruikskaart en ontwikkelingskaart leggen we naast elkaar. Je vergelijkt de twee kaarten om na te gaan wat het dorp precies nodig heeft om ontwikkeling te brengen in de toekomst:

- Natuurlijke hulpbronnen zoals gezond water, voedsel, land, medicinale planten, goud en hout.
- Menselijk hulpbronnen zoals traditionele kennis, vaardigheden, scholing, gezondheid, veiligheid.
- Financiële hulpbronnen zoals inkomen, werkgelegenheid, toegang tot banken/leningen.
- Sociale structuren zoals organisaties, sociale opvangmogelijkheden, conflict bemiddeling.
- Fysieke werken zoals boten, wegen, markten, medische klinieken, scholen en andere gebouwen.

Voor de jacht heb je bijvoorbeeld een boot nodig met een buitenboord motor (fysiek), traditionele kennis om de dieren snel te vinden (menselijk), bosbescherming zodat er nog genoeg dieren aanwezig zijn in de toekomst (natuurlijk), geld voor patronen en een jachtgeweer afkomstig uit de stad (financieel).



**Tekening 48:**

Door de landgebruikskaart en de ontwikkelings- of toekomstkaart naast elkaar te leggen kan je zien welke problemen en obstakels er zijn.

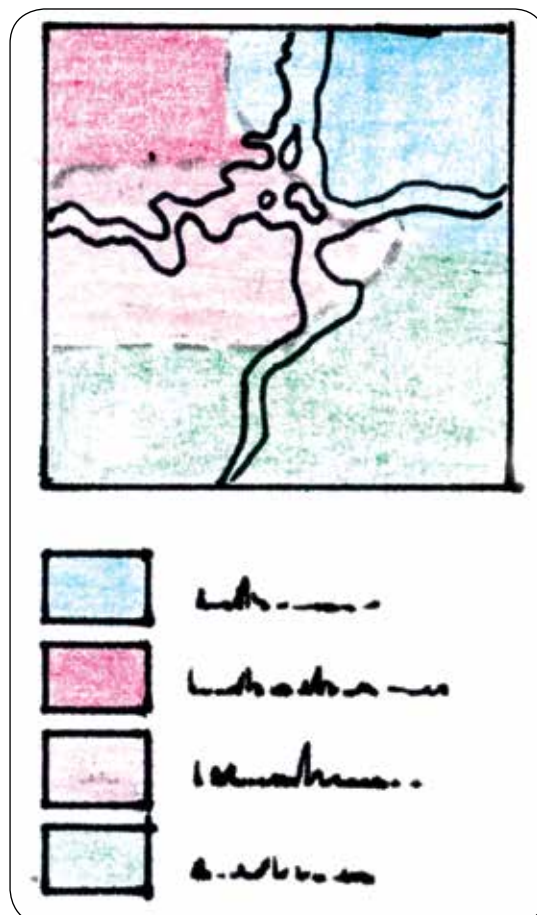
Al deze zaken schrijf je op de ontwikkelingskaart. Daarna ga je na welke zaken niet voldoende aanwezig zijn en een probleem vormen. Deze zaken kleur je rood. In rood geschreven zijn de problemen die je gemeenschap eerst moet oplossen voor het kunnen bereiken van ontwikkeling.

### Zonering

Op de ontwikkelingskaart zal je gebieden aangeven die je gebruikt of wil gaan gebruiken voor een bepaald doel, bijvoorbeeld een jachtgebied, een woongebied, een beschermd gebied. We noemen dit **zoneren**.

Zoneren wordt met vertegenwoordigers van de gehele gemeenschap gedaan. De mensen in de gemeenschap trekken lijnen om de gebieden die bestemd zijn voor:

- Landbouw
- Jacht
- Gemeenschapsbos
- Constructiematerialen
- Cultureel belangrijke plaatsen
- Beschermd gebied voor plant- en diersoorten zoals medicinale planten, REDD+



**Tekening 49:**

Bij zonering geven we bepaalde stukken grond of gebieden een specifieke bestemming.

Een zoneringskaart kan je vergelijken met een foto van het bos gemaakt vanuit boven in de lucht.

Nu hebben we de twee vragen beantwoord: *Hoe gebruiken we het bos?* en *Hoe belangrijk is het bos voor ons?*

We hebben deze vragen beantwoord door drie kaarten te maken: (1) landgebruikskaart (wat is de huidige situatie), (2) dorpskaart (ID van de gemeenschap) en (3) ontwikkelingskaart (ontwikkelingen in de toekomst). Met deze kaarten ben je goed voorbereid om na te denken over REDD+. In het volgend hoofdstuk vertellen we meer over hoe jouw ontwikkelingsproject in aanmerking kan komen voor financiering door REDD+.

## C. Stap 2: Selecteren van een Ontwikkelingsproject voor REDD+

### Het doel van trainingssessie C (180 minuten) is om:

1. Begrijpen van de verschillende bosgerelateerde activiteiten die vallen onder REDD+
2. Begrijpen van de te nemen stappen voor het ontwerpen van een REDD+ project en bijbehorende activiteiten
3. Leren selecteren en evalueren van een REDD+ activiteit op basis van koolstofregulatie
4. Begrijpen van de rol en verantwoordelijkheden van verschillende belanghebbenden in een REDD+ activiteit
5. Begrijpen van het vaststellen van de looptijd van REDD+ activiteiten.

### Materiaal:

Illustraties, tape, schaar, blanco papier, schrijfgerei, flipchart papier, permanent markers

### Instructies:

Ingaan op REDD+ activiteiten (met illustratie) met alle vier scenario's.

Ingaan op potentiële REDD+ activiteiten door voorbeeldprojecten in de tekst één voor één te behandelen.

Ingaan op evaluatie van het REDD+ project door voorbeeldprojecten in de tekst één voor één te behandelen. Cursisten berekenen het REDD+ cijfer zelf aan de hand van de voorbeelden.

Aan de hand van de vraag ingaan op de noodzaak voor helpers in REDD+ activiteiten. Ingaan op de rol en verantwoordelijkheden in een REDD+ project door cursisten in 4 groepjes te verdelen en elke groep te laten aangeven wie nodig is voor de uitvoering van 1 voorbeeldproject in de tekst. De uitkomst vervolgens bespreken met de cursisten.

Ingaan op de loopduur van REDD+ activiteiten door voorbeeldprojecten in de tekst één voor één te behandelen.



Een ontwikkelingsproject komt in aanmerking voor REDD+ als het project meer koolstof (uitgelegd in Deel I) opslaat dan wanneer er geen project aanwezig is. In REDD+ werkt men met bossen die dreigen te worden omgekapt. In Suriname hebben we nog veel bos dat in tact is, maar dat wil niet zeggen dat het altijd zo zal blijven. Onze bossen worden vooral omgekapt voor het winnen van goud en voor geschikt maken van gronden voor landbouw en bewoning. Ook wordt er soms overmatig bomen gekapt voor het winnen van hout. Dit alles kan in de toekomst voor problemen zorgen.

In een REDD+ project doe je activiteiten die zorgen dat er minder koolstof vrijkomt uit het bos of dat er meer bos aanwezig is om koolstof vast te houden dan wanneer we het bos anders zouden beheren. Wat kunnen de activiteiten zijn in REDD+ projecten?

Voorbeelden van mogelijke REDD+ activiteiten, waardoor minder koolstofdioxide vrijkomt.

<b>1. Ecotoerisme</b>	<b>2. Agroforestry</b>
Duurzaam toerisme in het bos.	Bomen en landbouw als één systeem.
<b>3. Verzamelen van noten</b>	<b>4. Planten van nieuwe bomen</b>
Bescherming van boomsoorten voor een duurzaam inkomen.	Bomen planten op open plekken.

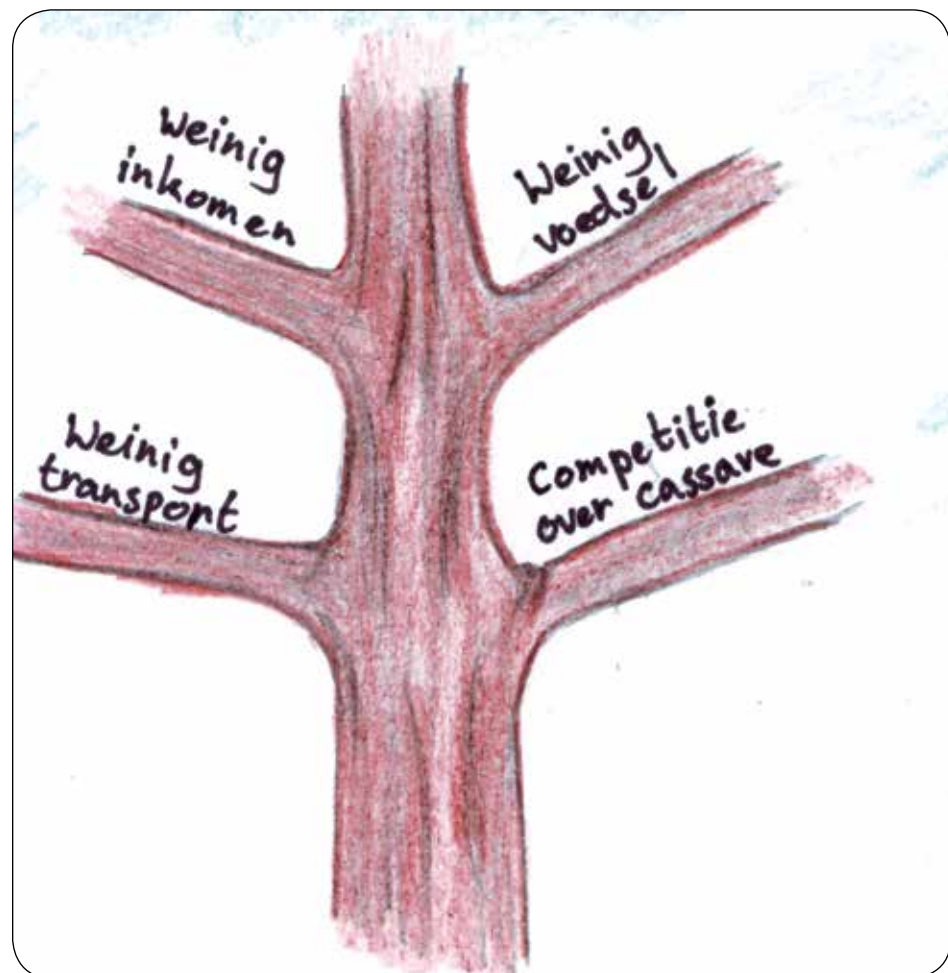
- Je kan activiteiten doen voor het tegengaan van ontbossing bijvoorbeeld door te doen aan **ecotoerisme** in plaats van goudwinning. Hierbij wordt het bos niet omgekapt en komt er minder koolstof vrij.
- Je kan activiteiten doen voor het verbeteren van bosbeheer bijvoorbeeld door de uitbreiding van kostgrondjes tegen te gaan. Je kan dan landbouw in het bos doen (**agroforestry** oftewel agro-bosbouw) zonder daarbij alle bomen om te kappen.
- Je kan het bos beschermen om niet-houtige bosproducten te verzamelen en verkopen, zoals noten voor oliën en medicinale planten (**Non-Timber Forest Products** oftewel bosbijproducten).
- Je kan activiteiten doen voor het planten van nieuwe bomen op plaatsen waar bomen zijn omgekapt.

## Hoe ontwerp je een REDD+ project?

### Het maken van een probleemboom

In het vorige hoofdstuk hebben we een ontwikkelingskaart gemaakt waarop je de problemen hebt aangegeven in een rode kleur.

De problemen kan je ophangen aan een boom. Bij elke tak schrijf je één probleem op. Soms is een groot probleem te verdelen in meerdere kleine problemen. De kleinere problemen schrijf je op de kleinere takken. Bijvoorbeeld in de figuur zie je een probleem: weinig inkomen in het dorp, en dit wordt veroorzaakt doordat er geen banen zijn voor mensen, of er zijn geen scholen aanwezig in het dorp om een vak te kunnen leren.



**Tekening 50:**  
Problemen van de  
gemeenschap in de  
vorm van een boom  
met takken.

Als je alle problemen in de boom hebt geplaatst kan je met de gemeenschap oplossingen bedenken. Elke oplossing schrijf je naast de tak die het probleem aangeeft.

Je wil met een REDD+ project de vruchten plukken van de boom. Dat wil zeggen dat de problemen moeten worden aangepakt zodat je gemeenschap er beter van wordt. Een REDD+ project zou bijvoorbeeld het probleem van te weinig werkgelegenheid moeten

oplossen. Als dat niet het geval is dan levert het REDD+ project niet de gewenste bijdrage aan de ontwikkeling van de gemeenschap.

Een REDD+ project heeft dus altijd twee doelen: 1. Zorgen dat de gemeenschap zich kan ontwikkelen, en 2. Zorgen dat er koolstof wordt opgeslagen in het bos.



**Tekening 51:**

De mogelijke oplossingen zijn de vruchten aan de boom die je wilt plukken.

Om een REDD+ project te ontwikkelen moet je een aantal vragen beantwoorden:

- Welke activiteit ga je precies doen om ons dorp te ontwikkelen en tegelijkertijd koolstof op te slaan?
- Wie gaat meedoen in het REDD+ project en wie heeft welke rol in het project?
- Hoe lang gaat het project duren, en wat doen we na afloop van het project?

Deze vragen zullen we in de volgende secties behandelen.

### **Welke REDD+ activiteiten ga je doen?**

Als je wilt bepalen welke activiteiten goed zijn voor REDD+ dan kan je werken met de probleemboom. Alle problemen die hangen aan de takken kan je zetten in een schema.

In het schema staan de problemen en de mogelijke oplossingen.

Probleem	Onze activiteit
Wat is het probleem?	Wat kunnen we ertegen doen?
Weinig inkomen	Goudwinning
Weinig voedsel	Beschermde gebied instellen
Weinig transport	Meer boten maken
Naburig dorp heeft hogere productie en betere kwaliteit cassave (competitie)	Betere cassave machines

Met de probleembom ga je na welke activiteiten kunnen meedoen met REDD+ door ze een cijfer te geven.

**Vraag:**

Wat als je reeds een project heb gekozen op basis van andere prioriteiten (sociaal, economisch, technisch, politiek)?

**Het scoren van een REDD+ activiteit**

Er kunnen verschillende activiteiten worden uitgevoerd in een REDD+ project. Elk van deze activiteiten moet ervoor zorgen dat er uiteindelijk koolstof wordt opgeslagen in het bos. Je kan dus nagaan welke *activiteit je kan plannen in de toekomst* om te zorgen dat de gemeenschap koolstof opslaat. Je kan bijvoorbeeld als gemeenschap regels bedenken die gelden voor het gemeenschapsbos en waar buitenstaanders zich aan moeten houden. Dit draagt dan bij aan verantwoordelijk (duurzaam) gebruik en bescherming van het bos.

Voor het kunnen bepalen welke activiteit de meeste koolstof opslaat wordt er een berekening gemaakt. De berekening geeft een REDD+ cijfer. Het REDD+ cijfer geeft aan hoeveel koolstof je mogelijk kan opslaan in het bos. Het cijfer wordt berekend om een vergelijking te maken tussen de verschillende activiteiten die je kan uitvoeren. Het REDD+ cijfer is het verschil tussen B en A waarbij,

Probleem	Onze activiteit	REDD+ activiteit
Wat is het probleem?	Wat kunnen we ertegen doen?	Wat gaan we plannen om te doen?
Weinig inkomen	Goudwinning	Bos laten staan
Weinig voedsel aanwezig	Grotere kostgrondjes openkappen	Deel van het bos ga je als beschermd gebied instellen
Weinig transport	Meer buitenboord motoren kopen (er zijn genoeg boten)	
Naburig dorp heeft hogere productie en betere kwaliteit cassave (competitie)	Betere cassave machines	Bos ga je beter gebruiken (duurzamer beheren)

A is: Hoeveel koolstof het bos kan opslaan als je doorgaat met het bos gebruiken op de huidige manier. Dit noemt men de "baseline emission level" of het "business as usual" scenario, oftewel de basis/begin situatie.

B is: Hoeveel koolstof kan het bos opslaan als je het REDD+ project zou uitvoeren. Voor elke bossoort zijn er standaard gegevens. Verschillende organisaties (SBB, Tropenbos International, Nimos) kunnen helpen om een berekening te maken van de hoeveelheid koolstof die het bos kan opslaan.

### Elk project krijgt een REDD+ cijfer

Een hoog cijfer betekent dat er veel koolstof in het bos kan worden opgeslagen. Een project met een cijfer 10 slaat dus meer koolstof op dan een project met een cijfer 5.

In het geval dat het cijfer 0 is, is er geen verschil in de koolstofopslag van het bos. Een cijfer minder dan 0 geeft aan dat er juist koolstof vrijkomt en dus niet opgeslagen wordt. Activiteiten met een cijfer van 0 en kleiner zijn niet interessant voor REDD+ projecten.

Bij de keuze welk project je gaat uitvoeren kies je voor de activiteit met het hoogste REDD+ cijfer. Bijvoorbeeld als een project voor bomen kappen een cijfer geeft van 10 en een project voor duurzame

houtkap een cijfer van 15, dan kies je voor de activiteit met het hoogste cijfer: duurzame houtkap.

Probleem	Onze activiteit	REDD+ activiteit	REDD+ Cijfer
Wat is het probleem?	Wat kunnen we ertegen doen?	Wat gaan we plannen om te doen?	Hoeveel koolstof zouden we kunnen opslaan?
Weinig inkomen	Goudwinning	Bos laten staan	30 (bos wordt niet meer omgekapt)
Weinig voedsel aanwezig	Grotere kostgrondjes openkappen	Deel van het bos als beschermd gebied instellen	20 (minder bos wordt omgekapt)
Weinig transport	Meer buitenboord motoren kopen (er zijn genoeg boten)	Niet van toepassing	0 (heeft niets met bos te maken)
Naburig dorp heeft hogere productie en betere kwaliteit cassave (competitie)	Betere cassave machines	Bos ga je beter gebruiken (duurzamer beheren)	12 (bos wordt duurzamer gebruikt)

De vraag is nu:

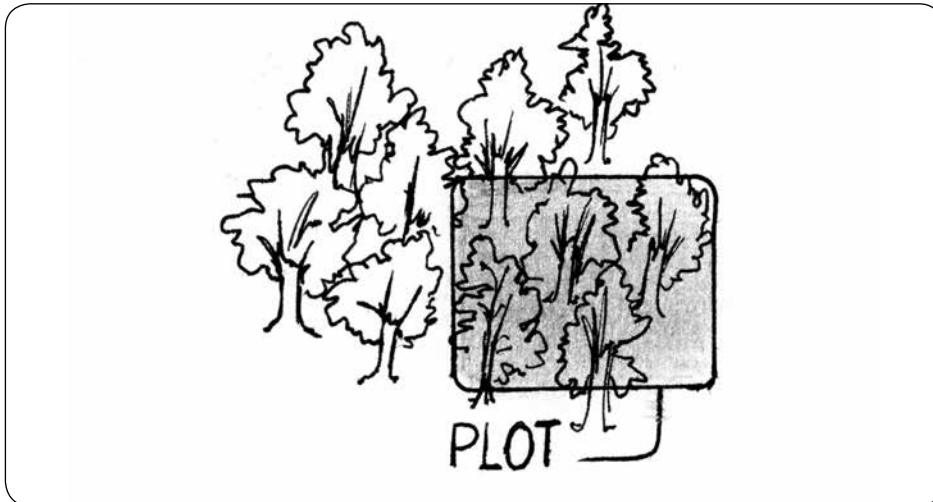
Hoe kom je aan de cijfers van A en B om een REDD+ cijfer te bepalen?

De cijfers A en B kan je meten in het bos. De meting wordt ook wel een "**koolstof inventaris**" genoemd en dat wil zeggen, je meet de totale hoeveelheid koolstof die in het bos aanwezig is. Koolstof is aanwezig in de bladeren, de takken, de stam, de wortels van planten en in de bodem.

Voor het meten van koolstof heb je helpers nodig. Verschillende organisaties zoals SBB, CELOS en Tropenbos International kunnen helpen bij het trainen van de gemeenschap. De trainingen zullen ervoor zorgen dat mensen uit de gemeenschap samen kunnen werken met de organisaties om de cijfers te bepalen. De hoeveelheid carbon in het bos bepaal je door het volgende te doen:

1. Samen nagaan welke soorten bos er zijn in de omgeving bijvoorbeeld zwampbos of hoog drooglandbos.

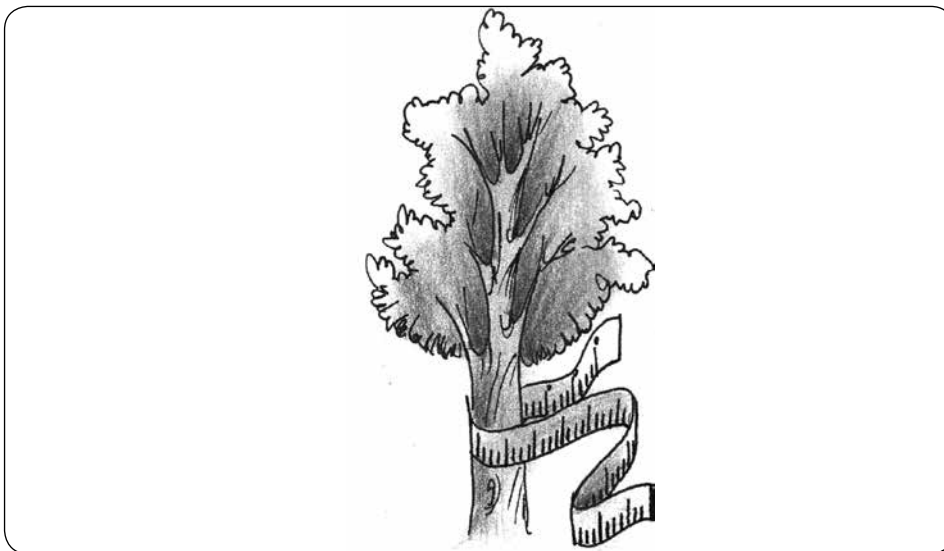
2. Samen selecteren van een klein stukje in elk soort bos, welke een **plot** wordt genoemd. Een plot is meestal ongeveer 100 bij 100 meter of 5 bij 5 ketting groot. In de plot zet je om alle bomen een lintje, een nummer, en wordt de boomnaam genoteerd op een formulier.



**Tekening 52:**

Om de hoeveelheid koolstof in het bos te bepalen, selecteer je eerst een klein stukje bos, dat een plot wordt genoemd.

3. De bomen in de plot meet met een maatlint. De maatlint doe je om de boom en lees je af (ook wel diameter genoemd) op borsthoogte (ongeveer 1.55m hoogte). De wortels van de bomen kunnen in sommige gevallen ook gemeten worden.



**Tekening 53:**

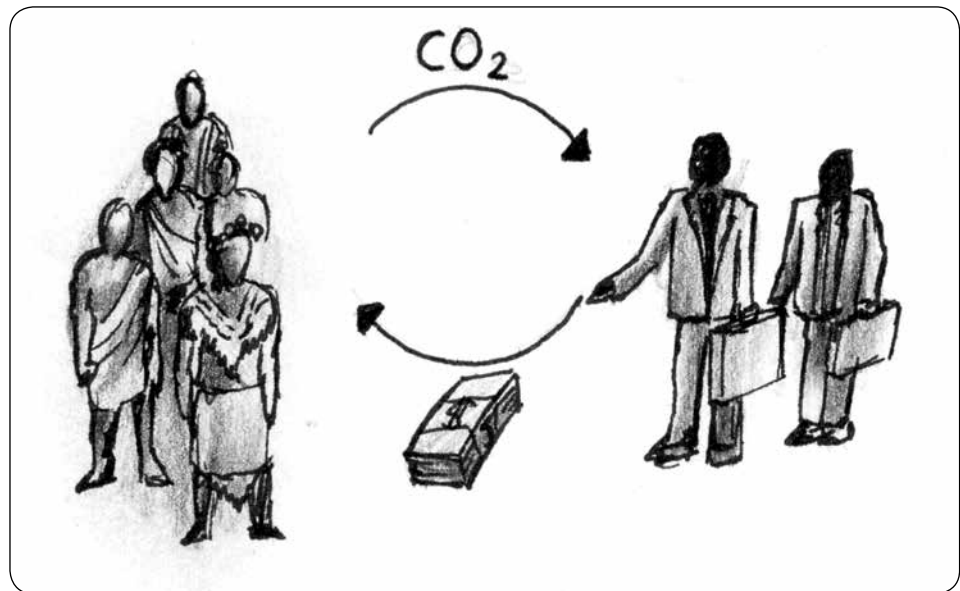
Om te meten hoeveel koolstof het bos heeft, meet je hoe dik de bomen in de plot zijn.

4. Samen met de organisatie bereken je het cijfer A en B.

## Wie gaat meedoen in een REDD+ Project?

Kopers zijn de grotere bedrijven of de overheid die graag willen dat er minder koolstof komt in de lucht. De verkoper is je gemeenschap, omdat zij de traditie hebben om het bos te beschermen of op een duurzame manier te gebruiken (zie hoofdstuk 1).

**Tekening 54:**  
Als je kan laten zien dat je minder koolstof vrij laat komen, dan kan je koolstofkredieten of certificaten ontvangen, die je als gemeenschap kan verkopen.



**Vraag:**

Heb je al eerder iets verkocht aan een groot bedrijf of de overheid? Wat was je ervaring? Had je hulp nodig van anderen?

De gemeenschap kan alleen koolstof verkopen als zij laat zien dat zij koolstof opslaat en er dus minder koolstof vrijkomt in de lucht. Het verkopen gaat volgens bepaalde regels:

1. Het bos moet bedreigd worden door (toekomstige) ontbossing of andere afbraak zoals bosbranden, harde winden of dat er meer mensen zijn in het dorp die het bos gaan kappen.
2. Je moet aantonen dat het bos ook in de toekomst bedreigd zal zijn.
3. De koolstof moet duidelijk aanwezig en meetbaar zijn.

Als je koolstof gaat verkopen heb je een aantal mensen nodig om dit te kunnen doen.

- Je hebt mensen nodig die iets begrijpen van handel en leiding kunnen geven aan het REDD+ project. Deze mensen zullen samen moeten werken met verschillende groepen van helpers. En deze mensen moeten ervoor zorgen dat de gemeenschap zijn werk op tijd doet in het REDD+ project.
- Je hebt mensen nodig die je helpen bij het schrijven van het



REDD+ project. Voor de koper moet je een REDD+ project schrijven, wat na onderhandeling kan worden goedgekeurd. Alleen dan kan je meedoen in REDD+.

- Je hebt mensen nodig die helpen bij het ophalen, bewaren en besteden van het geld dat het REDD+ project zal opbrengen.
- Je hebt mensen nodig die je helpen bij het verkopen van de koolstof. Deze mensen moeten kennis hebben van de markt. Dat wil zeggen wie koopt er koolstof en wat is de marktprijs.
- Je hebt mensen nodig die het bos beschermen, en duurzaam beheren. Dit kan worden gedaan door mensen uit je dorp.
- Je hebt mensen nodig die kunnen meten als er ontbossing heeft plaatsgevonden. Door regelmatig de bomen in de plots te meten, kan je meten hoeveel ontbossing heeft plaatsgevonden. Dit heet MRV oftewel Monitoring, Rapportage en Verificatie (zie stap 3) en kan worden gedaan door mensen uit het dorp.

De gemeenschap werkt dus voor dorpsontwikkeling aan de hand van het beschermen en duurzaam beheren van het bos. Je hebt alle mensen in je gemeenschap nodig om afspraken te maken. Vaak zijn de traditionele regels voldoende om een goede afspraak te maken. Een ieder moet zich namelijk houden aan de regels want anders kan de gemeenschap de koolstof niet meer verkopen

Sommige gemeenschappen kiezen ervoor om mensen op te leiden tot **rangers**. Rangers worden opgeleid in samenwerking met de overheid en NGO's. Zij zorgen ervoor dat de natuur niet zomaar wordt vernietigd door in het bos en op de rivieren te patrouilleren. Rangers kunnen ook onderzoek doen met name het meten van bomen of waterkwaliteit. In Zuid-Suriname hebben de Trios en Wayanas, rangers opgeleid in samenwerking met de overheid en ACT. Deze rangers zijn de ogen en oren van de overheid in Zuid-Suriname, en zij helpen bij onderzoek en het bewust maken van schoolgaande kinderen.

Om een idee te krijgen van wie meedoet in REDD+ plaats je nog een kolom in het schema. Het schema kan je invullen met het hele dorp want iedereen kent wel iemand anders die kan meedoen in het REDD+ project. Er wordt samen besloten wie wel of niet zal meedoen en wat die mensen precies gaan doen.

Daarnaast kan je ook een rijtje bijzetten welke aangeeft welke helpers je nodig hebt.

Probleem	Onze activiteit	REDD+ activiteit	REDD+ Cijfer	Participanten	Helpers
Wat is het probleem?	Wat kunnen we ertegen doen?	Wat gaan we plannen om te doen?	Hoeveel koolstof zouden we kunnen opslaan?	Wie van de gemeenschap kan meedoen?	Wie kan ons helpen en met wat?
Weinig inkomen	Goudwinning	Bos laten staan	30 (bos wordt niet meer omgekapt)	Goudzoekers, dorpingen die helpen in goudoperatie	NGO's voor het meten van koolstof
Weinig voedsel aanwezig	Grotere kostgrondjes openkappen	Deel van het bos als beschermd gebied instellen	20 (minder bos wordt omgekapt)	Rangers, shamanen, vrouwen, landbouwers, mannen jagers, bouwvakkers	Consultants voor het opstellen van het Project Design Document (PDD)
Weinig transport	Meer buitenboord motoren kopen (er zijn genoeg boten)	Niet van toepassing	0 (heeft niets met bos te maken)	Handelaren, gasolineverkopers, monteurs	
Naburig dorp heeft hogere productie en betere kwaliteit cassave (competitie)	Beter cassave machines	Bos ga je beter gebruiken (duurzamer beheren)	12 (bos wordt duurzamer gebruikt)	Vrouwen, cassavehandelaren	Organisaties/bemiddelaars voor het verkopen van koolstof

## Hoe lang gaat het REDD+ Project duren?

REDD+ projecten zijn vaak over vele jaren verspreid, namelijk 20 jaren of meer. Wanneer een gemeenschap meedoet aan een REDD+ project betekent het dat ze voor die 20 jaar het bos moeten beschermen en daarvoor geld krijgen. Je gemeenschap maakt dus een beslissing voor meerdere jaren, en dus soms 20 jaar lang vastligt. Dat betekent dat je kinderen en kleinkinderen ook meedoen aan het REDD+ project.

### Vraag:

Waarom duurt een REDD+ project zo lang vergeleken met andere projecten?

In het schema kan je nog een kolom plaatsen voor de looptijd van het project. De looptijd geeft aan hoe lang het project zal duren. De helpers kunnen je helpen na te gaan welke kopers er op de markt zijn en voor hoe lang zij een contract willen tekenen.

Een bedrijf wil met je gemeenschap een contract sluiten voor 30 jaar om betere cassave machines te gebruiken zodat er minder bos gekapt wordt voor het openmaken van kostgrondjes. De looptijd van het project is dan 15 jaar. Een andere bedrijf wil voor 20 jaar een contract sluiten voor het behouden van het bos dat eigenlijk zou worden open gekapt voor de goudwinning.

In het schema zie je dat er geen directe activiteit te bedenken is voor het oplossen van het transport probleem. Het kopen van buitenboordmotoren heeft namelijk niets met het bos en het verminderen van koolstof uitstoot te maken. Je zal een andere oplossing moeten zoeken, en kan bijvoorbeeld het geld investeren dat je verdient uit andere REDD+ activiteiten om buitenboordmotoren te kopen.

Voor REDD+ projecten zullen alleen activiteiten worden meegenomen die te maken hebben met vermindering of het voorkomen van koolstof uitstoot uit bos.

Er zijn volgens het schema drie activiteiten die een goed cijfer hebben en interessant kunnen zijn voor een REDD+ project: het bos beschermen tegen goudwinning, een beschermd gebied instellen voor voedselvoorziening en het bos beter gebruiken voor cassave productie. Deze activiteiten zullen in de volgende sectie verder worden uitgewerkt tot REDD+ project.

## D. Stap 3: Samenstellen en Uitvoeren van een REDD+ Project

**Het doel van trainingssessie D (90 minuten) is om het:**

1. Begrijpen van het doel en de inhoud van een Project Design Document (PDD).
2. Begrijpen van het doel en de inhoud van de certificering en validatie van de PDD.
3. Begrijpen van de rol en verantwoordelijkheden van gemeenschappen en hun helpers bij het sluiten van een REDD+ contract.
4. Begrijpen van de verantwoordelijkheden van bosbeheer en MRV in een REDD+ contract.

**Materiaal:**

Illustraties, tape, schaar, blanco papier, schrijfgerei, flipchart papier, permanent markers.

**Instructies:**

Aan de hand van illustratie ingaan op de vragen die beantwoord moeten worden voor de samenstelling van een PDD.

Ingaan op inhoud van certificering en validatie aan de hand van de vraag.

Ingaan op de rol en verantwoordelijkheden van gemeenschappen door cursisten in groepjes van 4 te laten nadenken over de onderdelen van een contract: Wat moet er allemaal in een contract geregeld worden? Cursisten schrijven de punten op flipchart papier en deze worden vervolgens besproken.

Ingaan op MRV aan de hand van de vraag.

## Samenstellen van een Project Design Document (PDD)

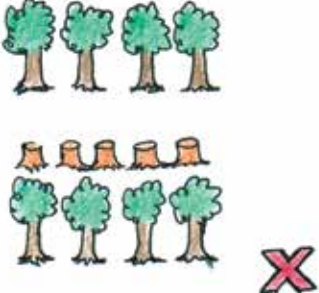
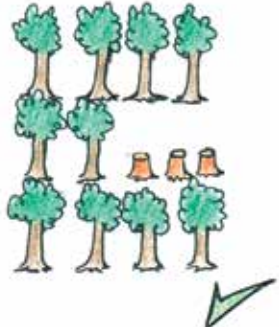
Hoe worden de activiteiten verder uitgewerkt tot een REDD+ project? Je gaat een project document moeten samenstellen, wat **Project Design Document (PDD)** wordt genoemd.

Probleem	Onze activiteit	REDD+ activiteit	REDD+ Cijfer	Participanten	Helpers	Looptijd
Wat is het probleem?	Wat kunnen we ertegen doen?	Wat gaan we plannen om te doen?	Hoeveel koolstof zouden we kunnen opslaan?	Wie van de gemeenschap kan meedoen?	Wie kan ons helpen en met wat?	Hoe lang kan het project duren?
Weinig inkomen	Goudwinning	Bos laten staan	30 (bos wordt niet meer omgekapt)	Goudzoekers, dorpingen die helpen in goudoperatie	NGO's voor het meten van koolstof	20 jaar
Weinig voedsel aanwezig	Grotere kostgrondjes openkappen	Meer buitenboord motoren kopen (er zijn genoeg boten)	20 (minder bos wordt omgekapt )	Rangers, shamanen, vrouwen landbouwers, mannen jagers, bouwvakkers	Consultants voor het opstellen van het Project Design Document (PDD)	25 jaar
Weinig transport	Meer buitenboord motoren kopen (er zijn genoeg boten)	Niet van toepassing	0 (heeft niets met bos te maken)	Handelaren, gasolineverkopers, monteurs		
Naburig dorp heeft hogere productie en betere kwaliteit cassave (competitie)	Beter cassave machines	Bos ga je beter gebruiken (duurzamer beheren)	12 (bos wordt duurzamer gebruikt)	Vrouwen, cassavehandelaren	Organisaties/ bemiddelaars voor het verkopen van koolstof (contract)	15 jaar

Het samenstellen van een PDD kost veel geld. Het kost vaak meer dan wat REDD+ zal opleveren. Er zijn namelijk veel technische experts nodig om het PDD tot een goed document te maken. Een PDD moet volgens bepaalde regels gemaakt worden, anders is het niet mogelijk dat je gemeenschap de koolstof kan verkopen. Vaak

vragen gemeenschappen aan donoren om te helpen een PDD te schrijven.

In een PDD moet je de onderstaand vragen uitgebreid beantwoorden:

		Vragen die je moet beantwoorden
	Zonder REDD+ project	<p>Waar wordt het project uitgevoerd en wat is de huidige leefsituatie?</p> <p>Hoeveel koolstof is er aanwezig op het huidige moment? (cijfer A)</p>
	Met REDD+ project	<p>Wat voor type project ga je precies doen?</p> <p>Hoeveel koolstof wordt er vastgehouden met de uitvoering van het project? (cijfer B)</p> <p>Hoe ga je de koolstof certificeren, valideren en verkopen? (zie verder)</p> <p>Hoe ga je na hoeveel koolstof wordt vastgehouden gedurende het project? MRV (zie verder)</p> <p>Hoe ga je de opbrengsten aanwenden voor de gemeenschap? Wanneer, wie en hoeveel?</p>

## Certificeren en Valideren van Koolstof

Als het PDD is samengesteld moet een inspecteur het goedkeuren. Dit noemt men **certificeren en valideren van het project**. Dit kan vergeleken worden met een schoolexamen. De inspecteur kijkt of je het examen goed hebt gemaakt. Hetzelfde gebeurt met een PDD document. De inspecteur leest het document en gaat naar het dorp toe om te zien of alles klopt wat er in de PDD is geschreven. De inspectie neemt soms veel tijd in beslag, vaak langer dan één jaar. De gemeenschap (of donor) betaalt de inspecteur voor zijn werk.

### Vraag:

Heb je al eerdere ervaring met een inspectie?

Wat was je ervaring?

Er zijn in de wereld een aantal inspecteurs die kijken of je het goed hebt gedaan. Vaak willen deze inspecteurs dat je hun methode gebruikt om het REDD+ cijfer te berekenen (cijfer B-A).

Organisaties die een PDD kunnen inspecteren zijn: Verified Carbon Standard (VCS), Carbon Fix Standard (CFS), Forest Stewardship Council (FSC), Global Conservation Standard (GCS), Climate, Community and Biodiversity (CCB), Social carbon.



**Tekening 55:**

*Om de koolstofcertificaten te ontvangen, moet het project van goede kwaliteit zijn. Dit wordt gecontroleerd door een inspecteur.*

Al de inspectie is gedaan krijgt een goed project een stempel. Het project is dan klaar voor het verkopen van koolstof.

## Hoe voer je een REDD+ project uit?

### Verkopen van koolstof

Bedrijven hebben vooral belangstelling voor het kopen van koolstof. Zij willen aan de wereld laten zien dat ze goed zorgen voor het milieu. Het verkopen van koolstof aan bedrijven is niet gemakkelijk. De contracten zijn vaak erg moeilijk te begrijpen. Je hebt dus helpers nodig om een contract te sluiten voor het verkopen van koolstof. Deze helpers zijn juristen die kennis hebben van tribale rechten en bedrijfsrecht bijvoorbeeld de VIDS, OIS/COICA en VSG. Zij moeten zorgen dat je rechten niet geschonden worden.

Het contract moet heel goed besproken worden met de gehele gemeenschap. De vragen die zeker beantwoord moeten zijn vòòr het tekenen van het contract zijn:

- Wat zijn de activiteiten die de gemeenschap moet doen en voor hoe lang?

- Zijn er zaken die je gewend bent te doen- die je nu niet mag doen?
- Worden er tribale rechten overtreden? Hoe gaan we die rechten beschermen?
- Hoeveel koolstof zal worden verkocht en hoe wordt de hoeveelheid bepaald? Kan er corruptie plaatsvinden in de bepaling van de hoeveelheid?
- Hoe vaak vinden er betalingen plaats? Is dit afhankelijk van de hoeveelheid koolstof of niet? Is de betaling afhankelijk van andere voorwaarden?
- Hoe weet je als de prijs goed is? Wat is de koolstof prijs in de wereld?
- Wat gebeurt er als er iets gebeurt waar er geen invloed op is? Bijvoorbeeld een storm die het bos beschadigd. Wie betaalt ervoor?



**Tekening 56:**

De koper van koolstofkredieten mag het contract met de gemeenschap niet vertrappen.

**Vraag:**

Heb je al eerder een contract getekend? Wat was je ervaring?



## **Afspraak**

Bij het uitvoeren van een REDD+ project is het belangrijk dat iedereen uit de gemeenschap zich houdt aan de afspraken die zijn gemaakt. De gemeenschap maakt een afspraak met een andere organisatie om het bos te beheren en in ruil daarvoor krijgt zij een vergoeding. De afspraak gaat vaak over een lange tijd, bijvoorbeeld 20-30 jaren. De gemeenschap maakt ook een afspraak met zichzelf. De gemeenschap moet alle tijd nemen om de afspraak met de dorpsgenoten goed te bespreken. Enkele vragen die besproken zullen moeten worden:

- Hoe worden de REDD+ opbrengsten geïnvesteerd in het dorp?
- Hoe verdelen we de REDD+ opbrengsten? Worden alle mensen er beter van?
- Is de verdeling duidelijk voor een ieder? (vrouwen, jongeren, ouderen)
- Wat doen we als we de verdeling binnen de looptijd van het project willen veranderen?
- Wat doen we als er juist ontbossing plaatsvindt en blijkt dat we ons niet houden aan de afspraak?
- Wat doen we als een dorpeling of een groep dorpelingen zich niet houdt aan de afspraak?
- Wat doen we als de dorpsleiding of projectleiding zich niet houdt aan de afspraak?
- Wat gebeurt er als er ruzie is onder de dorpsleiding? Wie neemt dan de taken over?

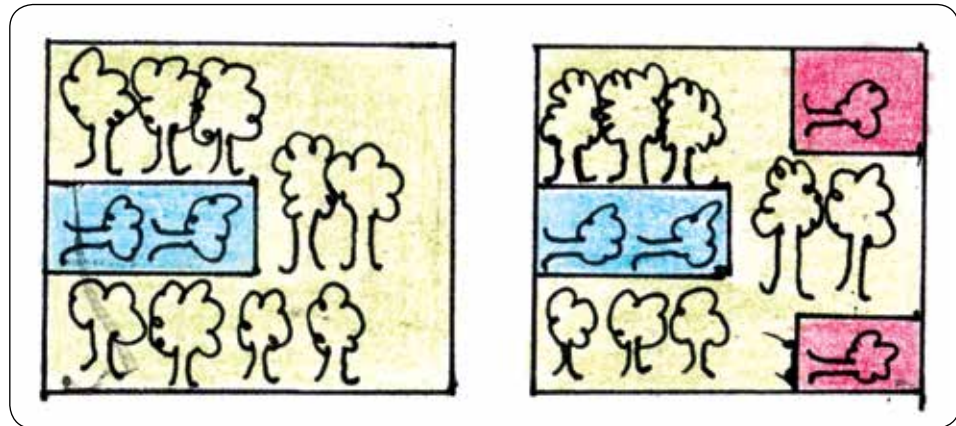
Als alle afspraken goed zijn besproken, kan de gemeenschap beginnen met het beheer van het bos.

## **Bosbeheer**

Goed bosbeheer is een vereiste van een REDD+ project. De gemeenschap moet zijn woord geven om zich te houden aan goed bosbeheer. Er mag dus niet zomaar bos worden omgekapt, zonder eerst na te gaan of het wel is toegestaan binnen de regels van

het project. Dit betekent dat er geen lek (Engels: **leakage**) mag zijn. Een **lek** ontstaat wanneer het bos niet goed wordt beheerd. Bijvoorbeeld, er is goed bosbeheer rondom het dorp maar daar omheen zijn enkele dorpsgenoten bezig grote delen bos open te kappen voor goudwinning.

**Tekening 57:**  
Tijdens het REDD+  
project mag er geen  
koolstof 'lekkage'  
ontstaan.



#### Vraag:

Hoe kan je het bos volgens jou het best beheren?

Je kan meten om te zien of de gemeenschap het bos beschermt zoals is afgesproken. In Suriname, is het de Stichting Bosbeheer en Bostoezicht, SBB die nagaat hoe het bos wordt beschermd. Dit doet zij met foto's gemaakt uit de lucht (satellietfoto's). Om te kijken als deze foto's juist zijn worden er ook metingen gedaan in het bos. Dit heet MRV en staat voor:

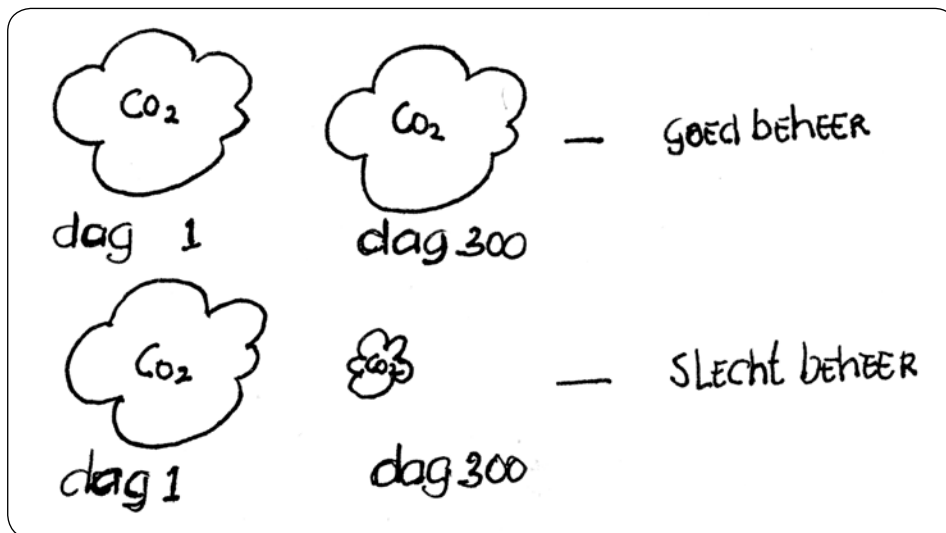
#### Monitoren:

Dit is het in de gaten houden en op bepaalde tijdstippen nagaan hoe het bos is veranderd en hoeveel koolstof er wordt opgeslagen. Het is duidelijk dat er met de uitvoering van het project evenveel of meer koolstof wordt opgeslagen als in het begin van het project aanwezig was. Om te zien hoeveel koolstof is opgeslagen bepaal je cijfer B (hoeveel koolstof slaat het bos op met een REDD+ project). Dit doe je op bepaalde tijdstippen bijvoorbeeld elke zes of twaalf maanden.

Het cijfer B kan je meten door te kijken naar foto's van het bos die gemaakt zijn vanuit de lucht, de

zogenaamde satellietfoto's. Om te weten of deze foto's juist zijn zal er ook in het bos worden gemeten. Gemeenschappen kunnen helpen om de koolstofmeting te doen van het bos (bijvoorbeeld, rangers).

**Rapporteren:** Alle REDD+ cijfers worden opgeslagen in de computer. Hiermee kan je duidelijk zien hoe het bos de koolstof opslaat. In jaar 1 kan het bos bijvoorbeeld 20 ton koolstof per hectare opslaan en in jaar 2 is deze hoeveelheid 20 ton per hectare gebleven. Als de hoeveelheid koolstof die wordt opgeslagen minder wordt dan komt het REDD+ project in gevaar.



**Tekening 58:**

Tijdens het REDD+ project mag de kwaliteit ervan niet achteruit gaan met de tijd, het bos moet voldoende koolstof blijven opslaan.

**Verificatie:** Nadat je het cijfer B hebt bepaald en opgeslagen in de computer, zal een inspecteur nagaan of je dit goed hebt gedaan en alles klopt. Dit noemt men verificatie. De inspecteur zal niet alleen naar het cijfer B kijken maar ook naar alle documenten die Suriname heeft op het gebied van bosbeheer zoals kaarten, beleidsdocumenten, studies, training materiaal en kranten- en tv berichten. De documenten kunnen gemaakt worden door de overheid, NGO's, bedrijven en andere organisaties.

**Tekening 59:**

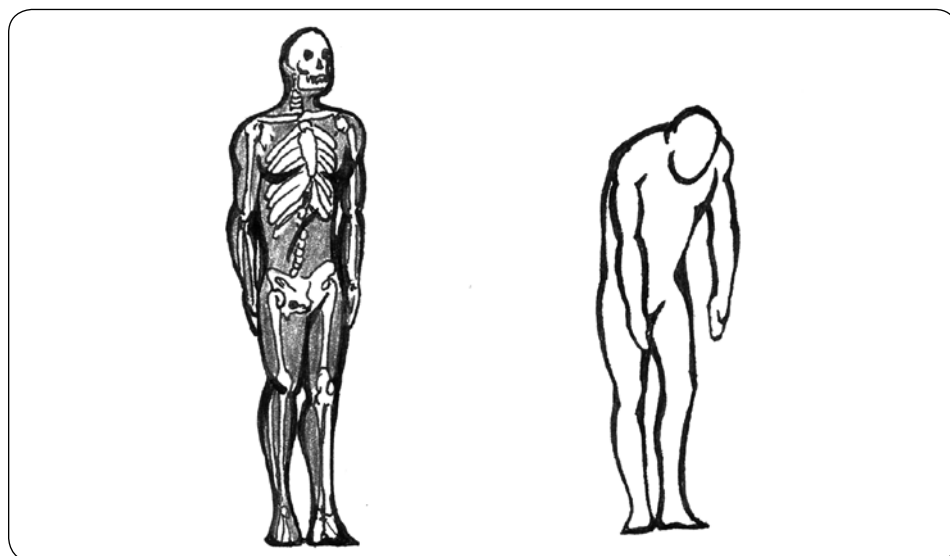
*Bij alle project rapporten wordt er gecontroleerd of wat erin staat geschreven klopt met de werkelijkheid.*



Met MRV kan je nagaan of het bos goed wordt beheerd. MRV kan je vergelijken met de botten van een REDD+ project. Zonder de botten valt het project in elkaar. Zorg dus altijd voor een goed MRV systeem!

**Tekening 60:**

*Het MRV proces helpt je om de kwaliteit van het project te beschermen.*



# WAARBORGING VAN DE RECHTEN VAN INHEEMSEN EN MARRONGEMEENSCHAPPEN

## A. FPIC

### Het doel van trainingssessie A (90 minuten) is om:

1. Begrijpen van het doel en de inhoud van Free and Prior Informed Consent (FPIC).
2. Begrijpen van het proces van FPIC met gemeenschappen.
3. Leren over de te nemen stappen voor de uitvoering van FPIC.

### Materiaal:

Tape, schaar, gekleurd papier, blanco papier, schrijfgerei, permanent markers

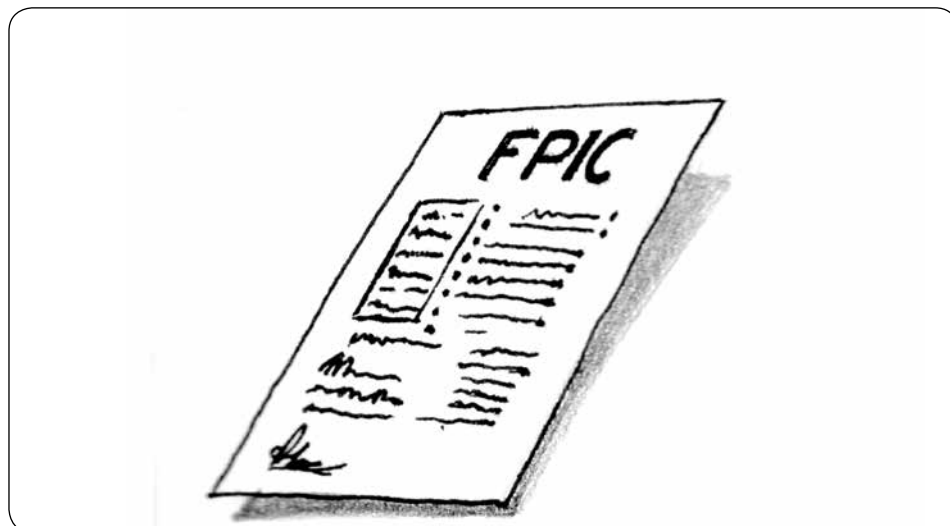
### Instructies:

Ingaan op de betekenis van FPIC aan de hand van de vraag.

Aan de hand van de vraag ingaan op de stappen om te komen tot FPIC. Knip voetjes uit het gekleurd papier en plak ze op de muur voor de uitleg van elke stap. Ingaan op elke van de stappen aan de hand van de tekst. Aan het eind van de uitleg de cursisten vragen als ze het proces voor hun gemeenschap zouden aanpassen en hoe. Cursisten kunnen dan eventueel nieuwe voetjes bijzetten of eventueel de voetjes verwijderen.

Als gemeenschap zal je een beslissing moeten nemen of een REDD+ project goed of slecht is voor de verdere ontwikkeling van het dorp. Je wil graag voldoende tijd hebben om hierover na te denken. Je wil vooral alle belangrijke zaken rustig bespreken en niets vergeten voordat je een beslissing neemt. Als je iets vergeet is het vaak moeilijk of zelfs onmogelijk om de beslissing terug te draaien. Een goed doordachte beslissing kan genomen worden door een aantal regels te volgen, die men samen FPIC heeft genoemd.

**Tekening 61:**  
FPIC zijn regels om de rechten van de gemeenschap te beschermen in een project.



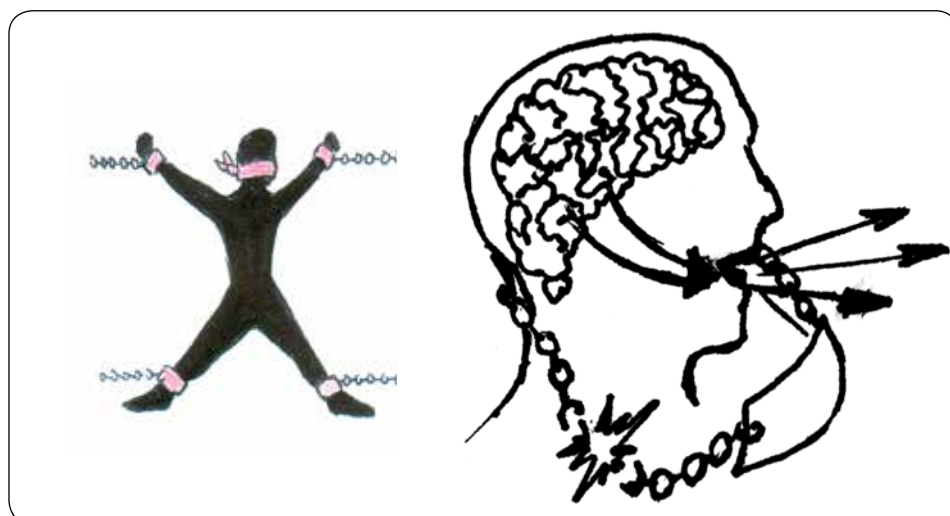
**Vraag:**

Wanneer spreek je van een doordachte beslissing?

**Wat is FPIC?**

FPIC is het volgen van de regels zodat je dorps een doordachte beslissing kan nemen. Een doordachte beslissing is een beslissing waarbij:

1. Je de vrijheid hebt om voor of tegen het project te zijn en je dit openlijk mag aangegeven. De beslissing die je neemt mag niet zijn opgelegd en doe je uit vrije wil. Dit wordt aangegeven met de letter 'F' (welke staat voor het Engelse woord: free).



**Tekening 62:**  
FPIC staat voor Vrij: vrije wil en vrijheid.

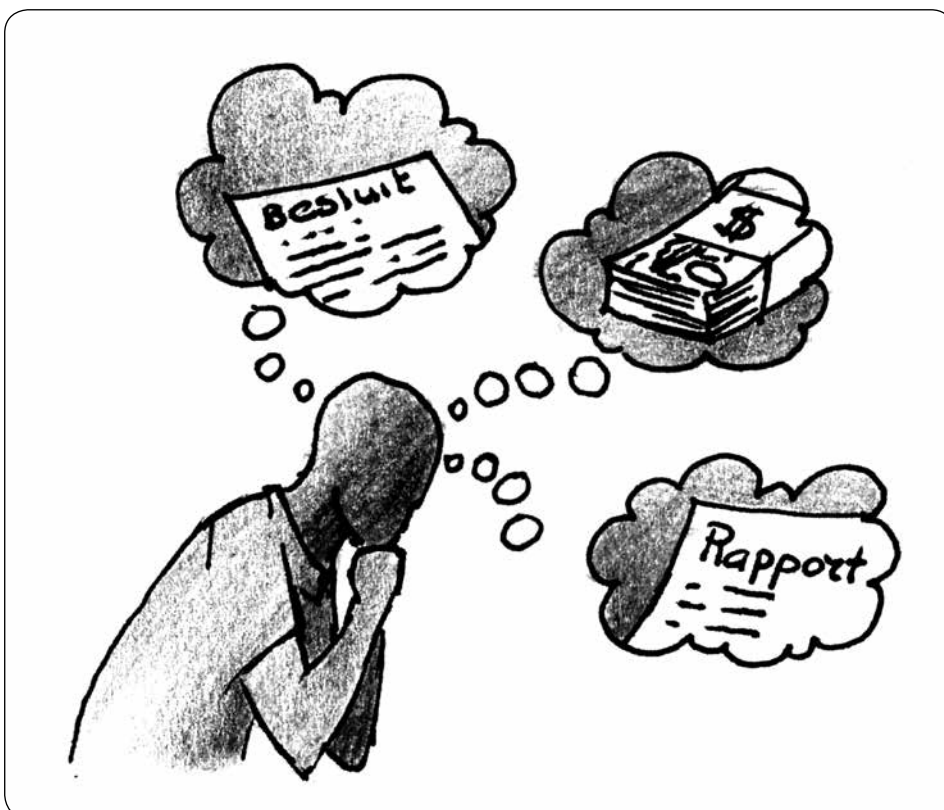
2. Het project helemaal is uitgelegd voordat het is gestart, en niet wanneer het project reeds in uitvoering is. Je bent dus vooraf op de hoogte van het project, en dit wordt aangegeven met de letter 'P' (welke staat voor het Engelse woord: prior).



**Tekening 63:**

*FPIC staat voor tijdig: informatie en consensus moeten vóór de start van het project besproken worden.*

3. Het project goed is uitgelegd en alle informatie is doorgegeven aan je gemeenschap. Je hebt informatie gehad over het project zoals de activiteiten die zullen plaatsvinden, de mensen die gaan meedoen, wie de beslissingen neemt, hoeveel geld er beschikbaar is, en hoe er rapporten gemaakt zullen worden. Je bent dus op de hoogte van alle onderdelen van het project en dit wordt aangegeven door de letter 'I' (welke staat voor het Engelse woord: informed).



**Tekening 64:**

*FPIC staat voor geïnformeerd zijn: complete en correcte informatie moet uitgewisseld worden.*

4. Je een uiteindelijke beslissing mag nemen om wel of niet mee te doen met het project. Dit wordt aangegeven met de letter C (welke staat voor het Engelse woord: consent).

De stappen van FPIC zijn niet zomaar gemaakt. Er is gebleken dat inheemsen en marrons vaak werden overgeslagen bij het nemen van beslissingen over projecten. Soms werden zij zelfs gedwongen om een project goed te keuren zonder dat er genoeg over was gesproken.

**Tekening 65:**

*FPIC staat voor toestemming: de gemeenschap mag wel of geen toestemming geven voor de voortgang van het project.*



Een van de belangrijke internationale afspraken voor het garanderen van de rechten van inheemsen en marrons is de UNDRIP, welke staat voor de Verklaring van de Rechten van Inheemse Volkeren bij de Verenigde Naties. De UNDRIP is een afspraak die is gemaakt in 2007 na meer dan 20 jaar onderhandelen van verschillende groepen zoals overheden, inheemse - en marron vertegenwoordigers en experts. De belangrijkste rechten van inheemse volkeren zijn aangegeven als:

- Het recht op zelfbepaling. Dit betekent dat inheemsen en marrons het recht hebben om zelf hun sociale, politieke, economische en culturele ontwikkeling te bepalen. Ze hebben ook het recht hun eigen vertegenwoordiging aan te wijzen, en beslissingen te nemen op hun eigen culturele manier.
- Het recht op land en op natuurlijke hulpbronnen. Inheemsen en marrons hebben het wettelijk recht op gebruik van het land waar ze hun gebruiken en tradities uitvoeren.
- Het recht op FPIC. Inheemsen en marrons hebben het recht tot FPIC bij het creëren van nieuwe wetten, projecten of activiteiten die een effect op hen hebben,
- Het recht op ontwikkeling. Inheemsen en marrons hebben het recht om hun eigen politieke, economische en sociale structuren te maken om hun ontwikkeling en voortbestaan te garanderen.



Zij mogen hun eigen prioriteiten aangeven.

- Het recht op cultuur en cultureel eigendom. Inheemsen en marrons hebben het recht om hun cultuur – traditionele kennis en culturele expressie- te bewaren, en deze te beoefenen en beschermen.
- Het recht op onderwijs. Inheemsen en marrons hebben het recht hun eigen onderwijssysteem op te zetten, welke onderwijs mag worden verzorgd volgens hun eigen methode en in hun eigen taal.
- Het recht op gezondheidszorg. Inheemsen en marrons hebben het recht om hun gebruiken en kennis van de traditionele gezondheidszorg te bewaren, te beoefenen en te beschermen, als het niet indruist tegen de nationale wetgeving van Suriname.

FPIC is dus gemaakt om op een goede manier samen te werken met inheemsen en marrons.

In deel 2 van deze handleiding is uitgelegd dat er in REDD+ projecten samengewerkt moet worden met vele groepen, zoals de overheid, bedrijven, stichtingen en internationale organisaties. Goed samenwerken betekent dat de rechten en plichten van je gemeenschap worden besproken op een manier waarbij er respect is voor elkaar. Goed samenwerken betekent ook dat je een belofte doet je uiterste best te doen om samen met anderen na te denken over de toekomst en daarin REDD+ een plaats te geven.

## Hoe kan je FPIC toepassen?

Je gemeenschap kan alleen een doordachte beslissing nemen als je de 7 stappen van FPIC volgt. De 7 stappen bespreken we hieronder.



**Tekening 66:**

Er zijn 7 stappen om FPIC toe te passen

## Stap 1: Selecteren van REDD+ assistenten

### Vraag:

Wie zou het best in aanmerking kunnen komen voor de functie van REDD+ assistent?

De gemeenschap selecteert via het traditioneel gezag een groep van 2-10 mensen. Deze mensen gaan REDD+ bestuderen. Ze kunnen lezen en schrijven en Nederlands verstaan. Het zijn mensen die interesse hebben om te leren wat REDD+ precies is en wat het kan betekenen voor je gemeenschap. We noemen deze mensen de REDD+ assistenten.

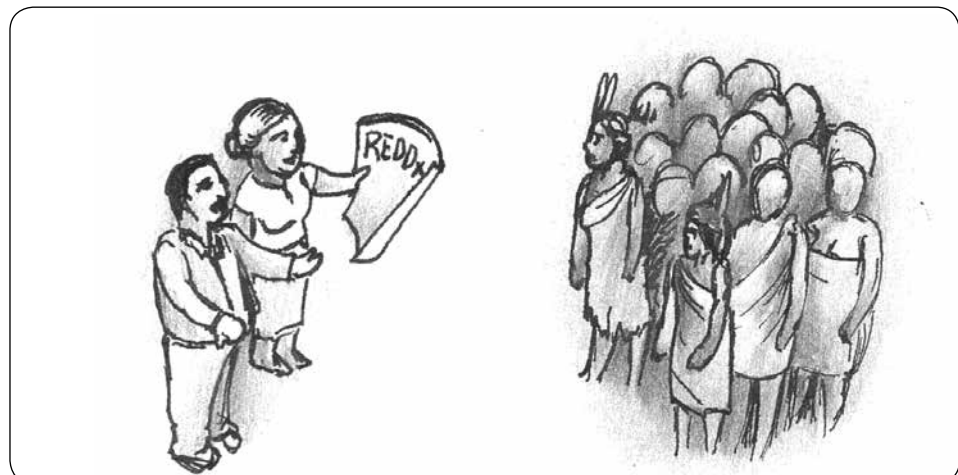
REDD+ assistenten zullen, indien mogelijk, training krijgen in het technisch gedeelte van REDD+ en het kunnen leiden en organiseren van vergaderingen.



**Tekening 67:**

Stap 1: Selecteren van  
REDD+ assistenten.

## Stap 2: Geven van informatie aan je gemeenschap



**Tekening 68:**

Stap 2: REDD+  
assistenten bereiden  
zich voor om over  
REDD+ te praten met  
hun gemeenschap.

- De REDD+ assistenten maken de REDD+ boodschap en vertalen deze boodschap in de lokale taal.
- De REDD+ assistenten denken ook alvast na over de mogelijke voor- en nadelen van REDD+ voor het dorp.
- De REDD+ assistenten gaan na welke middelen de beste zijn om de REDD+ boodschap over te brengen naar de gemeenschap bijvoorbeeld via de televisie, radio, film, folders, posters.
- De REDD+ assistenten gaan na welke de beste manier is om REDD+ te bespreken met de gemeenschap bijvoorbeeld een grote krutu, bespreking via andere instellingen in het dorp zoals kerk, onderwijs, gezondheidszorg.
- Na het maken van het huiswerk, kunnen de REDD+ assistenten de boodschap geven aan de gemeenschap. De gemeenschap krijgt informatie over REDD+ en kan vragen stellen. Elke persoon kan dan voor zichzelf of haarzelf nagaan of er voor- en/ of nadelen zijn.

### Stap 3:

#### Geven van informatie aan de traditionele leiders

In deze stap hebben de REDD+ assistenten een krutu met de traditionele leiders zoals de granman, de kapitein en de basya.



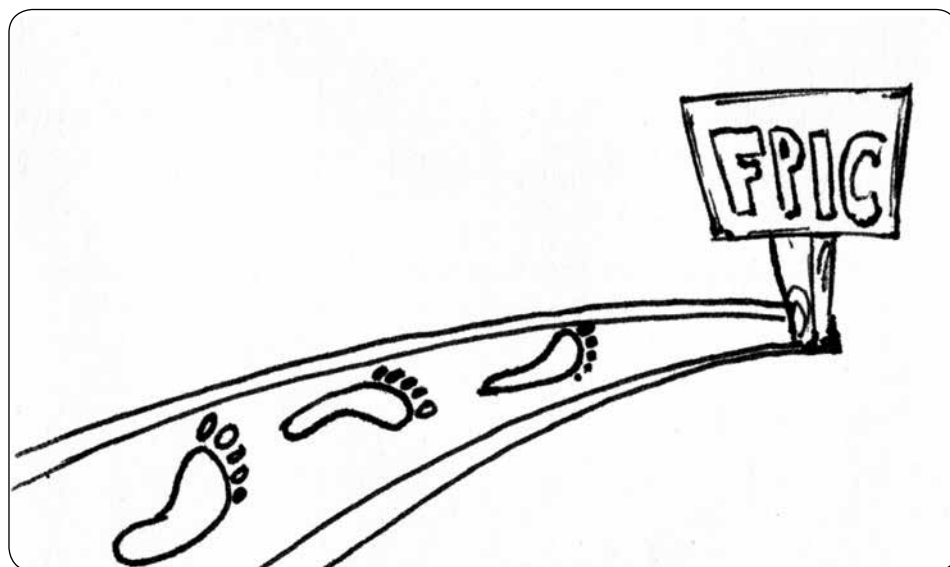
**Tekening 69:**

Stap 3: REDD+ assistenten hebben een krutu met het traditioneel gezag

De REDD+ assistenten geven een overzicht van de REDD+ boodschap en punten waarover de gemeenschap bezorgd is.

De REDD+ assistenten vragen aan de leiders wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van het FPIC stappenplan, en deze persoon of personen worden aangewezen. De REDD+ assistenten rapporteren geregeld mondeling of schriftelijk aan deze persoon (of personen) over de gang van zaken.

De REDD+ assistenten bespreken het FPIC stappenplan met de leiders, met name het aantal vergaderingen en wie bij de vergaderingen aanwezig moet zijn.

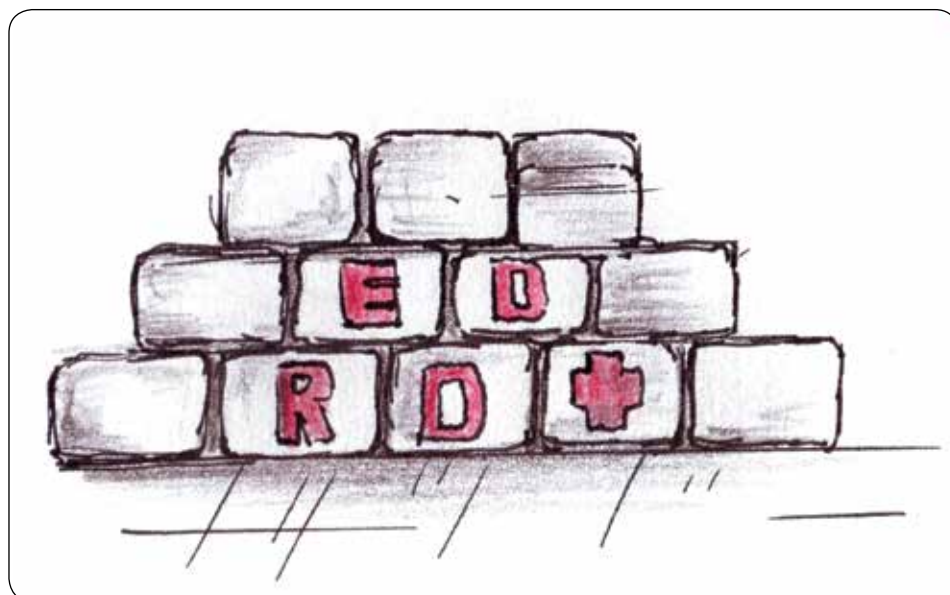


**Tekening 70:**

*Er wordt onder andere besproken wie van het gezag verantwoordelijk zal zijn voor het waken over FPIC*

#### **Stap 4: Culturele Krutu met de gehele gemeenschap**

De REDD+ assistenten organiseren een krutu met de gehele gemeenschap. In deze krutu wordt het REDD+ project besproken. De belangrijkste vraag die beantwoord moet worden is: Hoe kan je het REDD+ project uitvoeren en rekening houden met het bestaande culturele systeem?



**Tekening 71:**

*Stap 4: REDD+ assistenten praten met de gemeenschap over de uitvoering van het REDD+ project*

De vragen die onder andere worden behandeld in de culturele krutu zijn:

- Wat wil je gemeenschap op lange termijn en hoe past REDD+ daarin?
- Hoe kan je een verbinding maken tussen het REDD+ project en je gewoonten en cultuur?
- Wat zijn de rechten en culturele plichten die je gemeenschap heeft voor het beheren van het bos?
- Wat zijn de effecten van het REDD+ project op de sociale structuur van je gemeenschap? Met name, hoe gaat je gemeenschap om met de verandering die ontstaat bij het uitvoeren van het project?
- Wat zijn de effecten van het REDD+ project op het land en op het landgebruik? Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de gemeenschapskaarten en beschrijvingen zoals aangegeven in deel 2.
- Bij welke projectactiviteiten kan je gemeenschap samenwerken met anderen om een situatie te creëren waarbij een ieder wint?

### **Stap 5: Krutu met alle leiders in de gemeenschap**

De REDD+ assistenten organiseren een krutu met alle leiders in de gemeenschap, zoals de traditionele leiders (granman, kapitein en basya) en anderen (ressorts- en bestuursraadleden, leraren, vrouwen groepen, jongeren groepen, kerkleiders en gezondheidswerkers die werken in het dorp).



#### **Tekening 72:**

*Stap 5: REDD+ assistenten hebben weer een krutu met het gezag over wie vertegenwoordigers gaan zijn bij het REDD+ project*

De vragen die onder andere worden behandeld in de krutu zijn:

- Wie vertegenwoordigt de gemeenschap bij grote overeenkomsten en hoe worden beslissingen genomen?
- Wie vertegenwoordigt de gemeenschap bij de onderhandeling over REDD+ en hoe worden beslissingen genomen?
- Wie vertegenwoordigt de gemeenschap bij de uitvoering van het REDD+ project en hoe worden beslissingen genomen?
- Hoe vaak zullen de leiders bij elkaar komen, waar en wie is verantwoordelijk voor het organiseren van de krutu?

### **Stap 6: REDD+ Krutu met eventuele partners**

De REDD+ assistenten organiseren een krutu en nodigen verschillende personen van buiten het dorp uit die hebben te maken met het REDD+ project om kennis met hen te maken. De personen van buiten het dorp kunnen zijn: de overheid, bedrijven die zich bezighouden met REDD+, NGO's en internationale hulporganisaties, andere gemeenschappen.



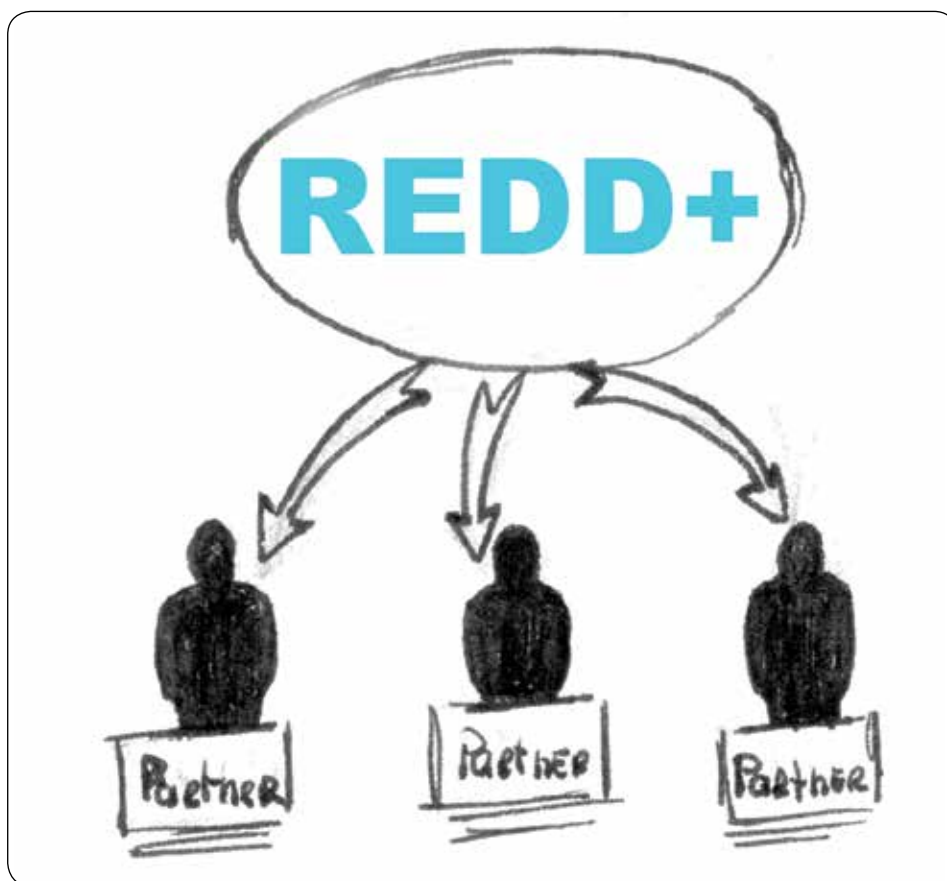
**Tekening 73:**

*Nadat alles duidelijk is binnen de gemeenschap kan er gesproken worden met eventuele partners die de gemeenschap kunnen helpen.*

In de krutu zal iedere persoon van buiten het dorp aangeven wat zij precies doen op het gebied van REDD+. De gemeenschap kan dan nagaan welke personen van buiten het dorp ze eventueel

kunnen helpen. Denk hierbij aan het zoeken van partners die kunnen helpen met:

- Het maken van bosbeschermingsplannen.
- Het juridische deel over grondenrechten en grondgebruik.
- Het schrijven en uitvoeren van projecten voor het verdienen van geld.
- Het technische deel van het bosbeheer zoals monitoren, rapporteren en verificatie.
- Het kopen en verkopen van "bos" in REDD+.
- Het besteden van het verdiende geld uit REDD+.



**Tekening 74:**

*De gemeenschap gaat na welke groepen hen het beste zou kunnen ondersteunen bij de uitvoer van het REDD+ project.*

**Stap 7: Beslissing krutu met de gehele gemeenschap**

De REDD+ assistenten organiseren een krutu met de gehele gemeenschap. In deze krutu neemt de gemeenschap een beslissing om wel of niet mee te doen met het REDD+ project. De beslissing kan ja of nee zijn.

**Tekening 75:**

*De REDD+ assistenten organiseren een krutu met de hele gemeenschap om te beslissen of ze mee gaat doen met het REDD+ project.*



Als de gemeenschap "ja" zegt, dan wordt er officieel toestemming gegeven voor de uitvoering van het REDD+ project. Er wordt een contract getekend tussen de gemeenschap en de organisatie welke het REDD+ initiatief neemt, zoals bijvoorbeeld overheid. De gemeenschap zal het contract doorsturen naar hun juridische partner om te zien of het goed is. In het contract staan de volgende zaken:

- Welke activiteiten vallen onder het REDD+ project? (zie deel 2 van deze handleiding)
- Wat zijn de rechten en plichten van de gemeenschap en de andere partners?
- Hoe zal het project worden uitgevoerd?
- Hoe ga je om met de eventuele negatieve effecten van het REDD+ project?
- Hoe zal er tussentijds worden vergaderd om te zien of de afspraken worden nagekomen? Deze krutu's zijn nodig om het project bij te stellen als zaken veranderen (deel 2 van deze handleiding). Zo een krutu kan bijvoorbeeld elke drie of zes maanden plaatsvinden.
- Hoe gaan we om met een conflict?

De zeven stappen geven een idee ervan hoe FPIC te bereiken. Dit is een leidraad en elke gemeenschap kan de stappen aanpassen. Zo kan een gemeenschap beslissen stap vijf en zes samen te doen in een krutu in plaats van twee krutus. Belangrijk is dat je gemeenschap wel elk van de zeven stappen doorloopt.



## B. Waarborging van sociale en milieu aspecten

**Het doel van trainingssessie B. Waarborging van sociale en milieu aspecten (30 minuten) is om:**

1. Te begrijpen hoe de milieu en sociale aspecten, inclusief de rechten van inheemsen en marrons worden gewaarborgd op internationaal niveau.
2. Inzicht te krijgen over hoe er op projectniveau gebruik gemaakt kan worden van de waarborgen.

**Materialen:**

Illustraties, tape, schaar, blanco papiervellen, schrijfgerei.

**Instructies:**

Beginnen met de vraag van dit hoofdstuk te stellen.

Aan de hand van de antwoorden vragen aan de mensen wat belangrijk is voor dat niet negatief beïnvloed mag worden door de uitvoer van projecten. Een lijst maken van de antwoorden op een groot vel papier.

Uitleggen met behulp van illustraties welke verschillende regels en waarborgen er zijn op internationaal niveau en hoe dit kan worden toegepast bij projecten en lokale initiatieven.

Voorbeelden en simpele taal gebruiken en tussendoor vragen stellen ter verduidelijking.

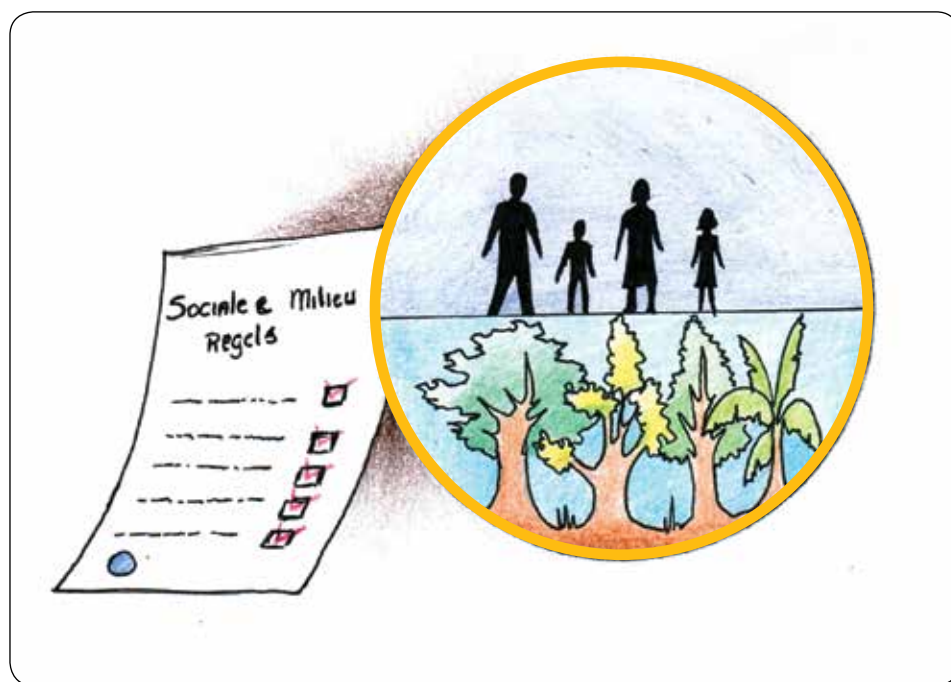
### **Internationale regels voor het beschermen van mens en milieu**

In Deel II van deze handleiding is er uitgelegd hoe een ontwikkelingsproject in aanmerking kan komen voor REDD+. Als het project een hoog cijfer heeft kan het voor REDD+ in aanmerking komen.

Iets wat belangrijk is voor een hoog REDD+ cijfer is het naleven van regels die mens en natuur beschermen.

Bij het uitvoeren van ontwikkelingsprojecten, waaronder REDD+, is FPIC belangrijk voor inheemsen - en marrongemeenschappen zodat zij goed kunnen beslissen over het project. Er zijn nog een aantal regels welke landen op de UNFCCC klimaatsvergadering

hebben opgesteld, zoals de UNDRIP. Ook in het specifieke geval van REDD+ zijn er regels opgesteld om de rechten van inheemsen en marrons en het milieu te beschermen. Deze regels zijn er om ervoor te zorgen dat mens en natuur niet bedreigd of beschadigd worden maar juist profiteren van activiteiten. Deze regels worden in het engels ook wel **'Safeguards'** genoemd, oftewel een soort veiligheidsnet, en zijn **waarborgen voor sociale - en milieu aspecten**.

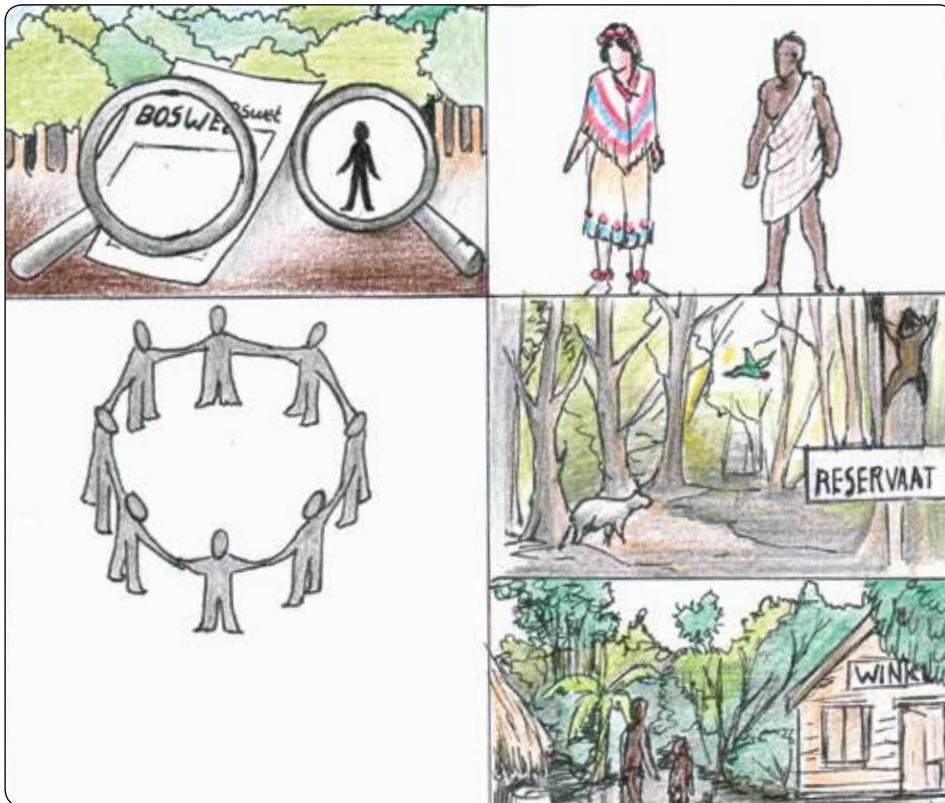


**Tekening 76:**

*Er zijn veel internationale regels om mens en milieu te beschermen in REDD+ projecten*

Er zijn zeven punten waar de regels over gaan:

1. Activiteiten die de doelstellingen van nationaal bosbeleid en internationale overeenkomsten aanvullen
2. Transparant bestuur en beheer van bossen
3. Respect voor traditionele kennis en rechten
4. Volledige en effectieve participatie van belanghebbenden
5. Activiteiten die in lijn zijn met de bescherming van de natuur
6. Activiteiten die duurzaamheid verzekeren
7. Activiteiten die de kans verkleinen op het verplaatsen van ontbossing en bosverarming naar andere gebieden



**Tekening 77:**

*De regels hebben bijvoorbeeld te maken met eerlijkheid, traditionele rechten, participatie, bescherming van de natuur, en duurzaamheid*

De sociale - en milieu regels van de UNFCCC klimaatsvergadering zijn nog niet verplicht om te volgen, omdat REDD+ nog niet helemaal is uitgewerkt in de klimaatsvergadering. Landen participeren tot nu toe vrijwillig in REDD+.

Sociale – en milieu regels zijn niet alleen in de UNFCCC klimaatsvergadering bedacht. Verschillende internationale organisaties hebben regels en principes vastgesteld om te proberen REDD+ zo goed mogelijk uit te voeren en de negatieve effecten te voorkomen.

De Verenigde Naties heeft binnen haar REDD+ programma (UN-REDD) een structuur bedacht voor het toepassen van sociale - en milieu principes en criteria.



De Wereld Bank heeft ook een aantal regels geformuleerd voor landen die zij ondersteunen met financiering voor hun voorbereiding op REDD+. Wanneer landen zich voorbereiden op REDD+ en bezig zijn hun nationale strategie te ontwikkelen zijn de sociale - en milieu regels heel belangrijk.

Er is een internationale organisatie die is gespecialiseerd in het maken van regels op het gebied van klimaatsverandering, gemeenschappen en biodiversiteit, genaamd **Climate, Community and Biodiversity Alliance**, oftewel Klimaat, Gemeenschap en Biodiversiteits alliantie (samenwerking). Deze organisatie heeft een aantal **standaarden** ontwikkeld voor degene die klimaatprojecten willen uitvoeren. Hieronder vallen ook REDD+ projecten. Daarnaast hebben zij specifieke regels voor REDD+ programma's die door de overheid worden geleid: REDD+ Sociale en Milieu Standaarden (REDD+ SES).



De standaarden zijn vrij streng en streven ernaar dat projectuitvoerders duidelijk kunnen aantonen dat hun activiteiten voordelen hebben voor zowel klimaat, lokale gemeenschappen als het behoud van de biodiversiteit.

Als projecten voldoen aan de standaarden kunnen deze projecten gecertificeerd worden. Dan krijgen ze een soort pluspunt en kunnen donoren en andere personen van buiten het dorp zien dat zo een project goede en eerlijke resultaten oplevert. Met andere woorden, zo een certificering of pluspunt maakt projecten aantrekkelijker voor donoren.

Al deze regels vullen de regels van FPIC aan.

### **Hoe de regels worden toegepast**

Ondanks dat niet al de sociale - en milieu regels door de Surinaamse wet verplicht zijn, zijn deze regels wel verplicht voor iemand die ervoor kiest om een REDD+ project te doen. De sociale - en milieu regels zijn heel belangrijk omdat ze proberen risico's en mogelijke

negatieve gevolgen van REDD+ te identificeren, analyseren en te voorkomen.

Als een land bezig is zich voor te bereiden op REDD+, bijvoorbeeld met geld van de Wereld Bank, dan is dit land verplicht om op zijn minst de sociale - en milieu regels van de Wereld Bank toe te passen.

Als een organisatie of een gemeenschap een project in het kader van REDD+ wil uitvoeren dan moet in de meeste gevallen degene die het project wil starten tenminste voldoen aan de sociale - en milieu regels van de donor. Maar zij kan er ook voor kiezen om activiteiten uit te voeren die in lijn zijn met de genoemde voorbeelden (UNFCCC, UN-REDD, CCBA) of andere sociale - en milieu regels.

**Vraag:**

Heeft de gemeenschap ervaring met het uitvoeren van projecten, misschien samen met een partner organisatie?

Wat was de ervaring daarbij; is het project goed verlopen; zijn de rechten en is de cultuur van de gemeenschap gerespecteerd?

Als je een project wil uitvoeren kan je er ook ervoor kiezen om dit project te laten certificeren, bijvoorbeeld door de Climate, Community and Biodiversity Alliance (CCBA). Dan heb je bewijs dat je project bepaalde regels naleeft.

Om projecten gecertificeerd te krijgen brengt wel kosten met zich mee. Ook is het belangrijk dat de kwaliteit van het project hoog wordt gehouden en niet dat het project na een jaar niet meer voldoet aan de regels of dat de standaard is verlaagd. In het proces van certificering worden er regelmatig controles gedaan om te kijken of het project nog steeds van hoge kwaliteit is.

Suriname is bezig zich voor te bereiden op REDD+ met financiering van de Wereld Bank.

Dat wil zeggen dat Suriname tenminste moet voldoen aan de regels van de Wereld Bank. Verder heeft Suriname zich in haar REDD+ voorstel ook gecommitteerd aan het toepassen van FPIC en de sociale - en milieu regels van de UNFCCC klimaatvergadering.

Los van de internationale regels, kan Suriname ook haar eigen regels maken als het gaat om risico's en mogelijke negatieve gevolgen te proberen te voorkomen. Bijvoorbeeld door een milieuwet in te voeren.

Het belangrijkste is om te onthouden dat deze sociale - en milieu regels er zijn om negatieve gevolgen en risico's voor je gemeenschap te verkleinen en proberen te voorkomen, maar dat ze niet kunnen worden uitgesloten.

Participatie, transparantie bij het nemen van besluiten en eerlijk rapporteren zijn belangrijk. Door zelf mee te doen, mee te denken en uw kritische stem te laten horen kan het proces verbeterd worden. Daarom is het belangrijk om eerst goed geïnformeerd te zijn.

*Aan het eind van deze handleiding hopen de samenstellers te hebben bijgedragen tot het verder bekend raken van de gebruikers met de concepten klimaatverandering en REDD+ (Deel 1), de te ondernemen stappen voor het samenstellen en uitvoeren van REDD+ projecten (Deel 2) en de waarborging van de rechten van inheemsen en marrongemeenschappen (Deel 3). Naarmate dit document wordt toegepast in trainingsverband, wordt elke feedback op prijs gesteld om dit levend document te verbeteren voor een volgende druk.*

# BEGRIPPENLIJST

## **Agroforestry of Agrobosbouw**

Een vorm van landbouw waarbij gewassen in het bos, tussen de bomen worden geteeld. Een voorbeeld hiervan is het kostgronden systeem waarbij een stuk grond wordt opengekapte en de vegetatie wordt verbrand, gewassen gedurende enkele jaren worden geteeld, en het bos daarna weer groeit.

## **Atmosfeer**

Een laag lucht om de aarde die bestaat uit gassen die een deel van de warmte van de zon vasthouden.

Dit zorgt ervoor dat de temperatuur op aarde geschikt is voor mensen, dieren en planten om te leven.

## **Baseline emission level (of basis hoeveelheid koolstof)**

De hoeveelheid koolstof die het bos opslaat als men het op de huidige manier blijft gebruiken.

## **Bos Rangers**

Personen die in het bos leven, bijvoorbeeld van inheemsen en marrongemeenschappen, die worden opgeleid door bijvoorbeeld NGO's tot bos rangers. Zij patrouilleren om ervoor te zorgen dat de natuur niet wordt vernietigd. Ook kunnen rangers onderzoek doen naar bomen en waterkwaliteit.

## **Broeikaseffect**

Het effect waarbij de gassen in de atmosfeer (broeikasgassen) warmte van de zon vasthouden waardoor het warmer is op aarde dan het anders zou zijn zonder de atmosfeer. Dit effect lijkt op het effect wat een deken ook heeft om ons warm te houden.

## **Broeikasgassen**

Gassen zoals koolstofdioxide, stikstofdioxide, methaangas en waterdamp die voorkomen in de atmosfeer oftewel de lucht en die warmte van de zon vasthouden.

## **Business As Usual**

Huidige activiteiten worden niet veranderd. Men gaat precies zo door zoals men het altijd heeft gedaan.

## **Climate, Community, Biodiversity Alliance**

Alliantie voor Klimaat, Gemeenschap en Biodiversiteit standaarden voor projecten.

## **Certificeren en valideren**

Bij een project is dit het goedkeuren van de activiteiten en het nagaan of alles werkelijk wordt uitgevoerd zoals het in het project document staat.

## **Dorpskaart**

Een dorpskaart laat zien hoe de gemeenschap er precies uitziet. Het kan gezien worden als een ID (identiteits) kaart van de gemeenschap.

## **Duurzame ontwikkeling**

Ontwikkeling die op zo een manier plaatsvindt dat het goed is voor zowel de natuur, en de mensen en de economie, en dat onze kinderen, kleinkinderen en hun kinderen nog van dezelfde economische, natuurlijke en sociale voorzieningen kunnen genieten als ons.

## **Ecotoerisme**

Toerisme sector gericht op het verzorgen van verantwoorde reizen naar natuurgebieden, het behoud van het milieu en het steunen van het welzijn van de lokale bevolking. Men maakt niets kapot en zorgt ervoor dat het milieu, de natuur en het landschap niet aangetast worden, en dat de lokale bevolking van het toerisme ervan profiteert en hun cultuur behoudt.

## **Effecten van klimaatsverandering**

Stijging van de gemiddelde temperatuur, verandering in regenval en stijging van het niveau van de zee, als gevolg van veranderingen in ons klimaatstelsel door toedoen van de mens.

## **FPIC**

Free, Prior and Informed Consent. Toestemming die in vrijheid wordt gegeven, na vooraf goed geïnformeerd te zijn over een project of activiteit.

## **IPCC**

Internationale groep van wetenschappers op het gebied van klimaatsverandering.

## **Klimaat**

Samenwerking tussen zon, wind, water en het land over een langere periode van tenminste 5-10 jaar.

## **Klimaatsverandering**

Een verandering in het klimaat doordat de natuurlijke samenstelling van gassen in de lucht uit balans raakt en waardoor het natuurlijke broeikaseffect wordt versterkt.

## **Koolstof inventaris**

Het meten van de totale hoeveelheid koolstof die in het bos aanwezig is. Koolstof is aanwezig in de bladeren, de takken, de stam, de wortels van planten en in de bodem.

## **Koolstofdioxide**

Een gas dat van nature voorkomt in de lucht. Maar ook vrijkomt bij verschillende menselijke activiteiten zoals het verbruiken van diesel en olie. Koolstofdioxide wordt ook door planten en bomen gebruikt wanneer ze groeien.

## **Koolstofkredieten**

Elektronische certificaten die een land, bedrijf of organisatie kan ontvangen wanneer zij een bepaalde uitstoot van koolstofdioxide heeft verminderd.

## **Koolstofkringloop**

De voortbeweging van koolstof in de natuur. De koolstof komt vrij als gas wanneer een boom doodgaat en rot of wanneer de boom wordt verbrand. Koolstof vormt samen met de lucht (zuurstof) het gas 'koolstofdioxide' dat wordt ingeademd door planten en bomen en deels weer als koolstof wordt opgeslagen in de bomen, planten en in de grond.

## **Kyoto Protocol**

Een internationale afspraak tussen landen om verplicht hun uitstoot van broeikasgassen te verminderen om zo klimaatsverandering tegen te gaan.

## **Landgebruikskaart**

Een kaart waarop te zien is hoe een bepaald gebied gebruikt wordt. Het geeft alle kennis weer die men heeft over het gebied en wat erin plaats vindt.

## **Leakage of lek**

Wanneer bepaalde activiteiten die leiden tot ontbossing of bosverarming zich van de ene plaats naar de andere plaats verspreiden, omdat de eerste plaats bijvoorbeeld een beschermd gebied is geworden.

## **MRV**

Monitoring, rapportage en verificatie. Het in de gaten houden van activiteiten in het bos en de opslag van koolstof bijvoorbeeld met luchtfoto's, het regelmatig opstellen van alle informatie in een rapport en het nagaan op de lokatie of alle informatie van de foto's en in het rapport klopt.

## **Ontwikkelingskaart of Toekomst kaart**

Een kaart waarop is aangegeven hoe men het bos wil gebruiken voor de ontwikkeling van het dorp in de toekomst.

## **Oorzaken van klimaatsverandering**

Menselijke activiteiten zoals het verbruiken van energie, diesel en olie, het ontbossen en verarmen van het bos, het gebruiken van voertuigen zoals auto's, boten en vliegtuigen, het gebruiken van grote fabrieken en industrieën.

## **Plot**

Een stukje in het bos dat nauwkeurig is afgezet om metingen van bijvoorbeeld koolstof te doen en om een inventaris van het bos te maken.

## **Project Design Document**

Een project document (PDD) dat voldoet aan bepaalde kwaliteitsregels. Zo een PDD kan bijvoorbeeld zijn voor het uitvoeren van een REDD+ project.



## **REDD+**

Het verminderen van uitstoot door ontbossing en bosverarming, en het bevorderen van koolstof opslag, duurzaam bosbeheer en bescherming van het bos.

## **REDD+ activiteiten**

Activiteiten die leiden tot verminderen van uitstoot door ontbossing en bosverarming, en die koolstof opslag, duurzaam bosbeheer en bescherming van het bos bevorderen. Bijvoorbeeld agroforestry, eco-toerisme, duurzame houtkap, verantwoordelijke mijnbouw en rehabilitatie van het bos.

## **REDD+ voorbereiding**

De fase van REDD+ waarbij een land bepaalde activiteiten uitvoert om zich voor te bereiden op REDD+. Bijvoorbeeld het versterken van de capaciteit van verschillende groepen en instituten, het ontwikkelen van een nationale strategie, het aanpassen van wetten waar nodig, en het aanschaffen van technische apparatuur om het bos te monitoren.

## **REDD+ voorstel**

Een document waarin staat hoe een land zich denkt voor te bereiden op REDD+. Dit document kan gebruikt worden om fondsen aan te vragen bij bijvoorbeeld de Wereld Bank of bij de Verenigde Naties.

## **Safeguards of waarborgen**

Speciale regels voor milieu en sociale aspecten in het kader van REDD+. Deze speciale regels zorgen ervoor dat er geen nadelige gevolgen zijn voor de natuur of voor de mensen die in het bos leven.

## **Standaarden**

Voor het ontwerpen van een project kan je ervoor kiezen om rekening te houden met bepaalde standaarden om de kwaliteit van het project te verzekeren en om ervoor te zorgen dat je project goed is voor bijvoorbeeld mens en natuur (in het geval van de Klimaat, Gemeenschap en Biodiversiteits standaarden).

## **Stijging van de zeespiegel**

Het stijgen van het niveau van de oceanen doordat het gemiddeld warmer wordt op

arde als gevolg van klimaatsverandering.

## **Uitstoot van broeikasgassen**

Het in de lucht komen van broeikasgassen zoals koolstofdioxide als gevolg van menselijke activiteiten, bijvoorbeeld door het verbruiken van energie of door ontbossing.

## **UNFCCC Klimaat Conventie**

Internationale vergadering van de Verenigde Naties over klimaatsverandering. 194 landen nemen deel aan deze vergadering.

## **Versterkt broeikaseffect**

Het natuurlijke broeikaseffect wordt versterkt door menselijke activiteiten, omdat er meer koolstofdioxide in de lucht komt wat leidt tot het vasthouden van meer warmte dan normaal.

## **Vrijwillige koolstofmarkt**

Een markt, waarbij landen, bedrijven en organisaties hun koolstofkredieten kunnen kopen en verkopen op een vrijwillige basis. Deze markt is geen gebouw of plaats en ziet er niet uit zoals de markt waar groenten en fruit worden verkocht. De kopers en verkopers ontmoeten elkaar voornamelijk via computersystemen.

## **Waterdamp**

Water in gasvorm dat in de lucht is vrijgekomen door verdamping van planten, rivieren, krekens, zeeën en oceanen wanneer het warm is.

## **Waterkringloop**

Het voortbewegen van het water in de natuur. Water komt voor in vloeibare vorm in rivieren en krekens en zeeën. Een deel van dit water verdampt en komt als waterdamp (gas) in de lucht om wolken te vormen. Als de wolken zwaar worden regent het en komt het water in vloeibare vorm terecht in de bodem, rivieren en krekens. In de bodem wordt het water weer opgenomen door planten en bomen.

## **Zonering**

Het indelen van een gebied in zones die bestemd zijn voor een specifiek doel of gebruik.

## REFERENTIES

- AIPP & IWGIA. (2012). *Training Manual for FPIC in REDD+ for Indigenous Peoples*. Asia Indigenous Peoples Pact, (AIPP) and International Work Group on Indigenous Affairs (IWGIA). Chiang Mai, Thailand: AIPP printing Press.
- Anderson, P. (2011). *Free, Prior and Informed Consent in REDD+: Principles and Approaches for Policy and Project Development*. The Center for People and Forests (RECOFTC), Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). Asia: RECOFTC.
- Angelsen, A., Brockhaus, M., Sunderlin, W.D. & Verchot, L. (2012). *Analyzing REDD+: Challenges and Choices*. Bogor, Indonesia: Center for International Forestry Research (CIFOR).
- Arets, E., Kruijt, B., Tjon, K., Atmopawiro, V., Van Kanten, R., Crabbe, S., ... Ruyschaert, S. (2011). *Towards a carbon balance for forests in Suriname*. Wageningen, the Netherlands: Alterra.
- Avila, T. (2011). Projeto Carbono Suruí: Consentimento Prévio Informado e os Paiter-Suruí. Amazon Conservation Team. Brasília, Brazil: ACT.
- Avila, T. (2011). Informações sobre "comunidades" para a composição do pdd preliminar: Baseado nos padrões ccb de concepções de projetos. Amazon Conservation Team. Brasília, Brazil: ACT.
- Carrero, G., Van Roosmalen, V., & Vitel, C. (2012, December). *Traditional community-readiness for carbon projects: Lessons learned from the Surui forest carbon project*. Paper presented at the Climate Change Mitigation with Local Communities and Indigenous Peoples: Practices, Lessons Learned and Prospects, Cairns, Australia.
- Coica. (n.d.). *REDD Manual: REDD and its Implications*. Coordinator of the Indigenous Organizations of the Amazon River Basin.
- Del Carmen M., Ruggiero S., (2012). *REDD+ en Ecuador*. Ministerio del Ambiente y Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).
- Erni, C. & Guia Padilla, M. (Eds.) (2011). *Understanding Community-Based REDD+: A Manual for Community Trainers*. Asia Indigenous Peoples Pact, (AIPP) and International Work Group on Indigenous Affairs (IWGIA). Chiang Mai, Thailand: AIPP printing Press.
- Erni, C. & Tugendhat, H. (Eds.) (2012). *What is REDD+? A Guide for Indigenous Communities*. Asia Indigenous Peoples Pact (AIPP), Forest Peoples Programme (FPP), International Work Group on Indigenous Affairs (IWGIA) and Tebtebba Foundation. Chiang Mai, Thailand: AIPP printing Press.
- Forest Peoples Programme. (2013). FPPE-Newsletter Special: *Safeguarding Human Rights in International Finance*. Retrieved from <http://www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2013/04/e-newsletter-april-2013-colour-english.pdf>
- Henderson, R. (2012). *Climate Change and Community-Based REDD+: An Education Manual*. Suva, Fiji: Live and Learn Environmental Education.
- Kanindé. (2010). *Metodologia de Diagnóstico Etnoambiental Participativo y Etnozonamiento em Terras Indígenas*. Porto Velho, Brasília: Kanindé.
- Merger, E., Dutschke, M. & Verchot, L. (2011). Options for REDD+ Voluntary Certification to Ensure Net GHG Benefits, Poverty Alleviation, Sustainable Management of Forests and Biodiversity Conservation. *Forests* 2: 550-577. Doi:10.3390/f2020550
- Roe, S., Streck, C., Pritchard, L., Costenbader, J. (2013). *Safeguards in REDD+ and Forest Carbon Standards: A Review of Social, Environmental and Procedural Concepts and Application*. Climate Focus. Retrieved from <http://www.climatefocus.com/documents/files/safeguards.pdf>
- Rovillos R., and E. Baldo-Soriano. (2010). *Climate Change, REDD+ and Indigenous Peoples: Training Course for Indigenous Peoples*. Indigenous Peoples International Centre for Policy Research and Education, TEBTEBBA.
- Stone, S. & Chacón León, M. (2010). *Climate Change and the Role of Forests: A Community Manual*. Guyana: Conservation International.
- Teobaldelli, M., Doswald, N., Dickson, B. (2010). Monitoring for REDD+: carbon stock change and multiple benefits. *Multiple Benefits Series 3*. Prepared on behalf of the UN-REDD Programme. UNEP World Conservation Monitoring Centre, Cambridge, UK
- UNFCCC, (2013). Decisions under the COP-19 Warsaw Framework for REDD+. [www.unfccc.int](http://www.unfccc.int)
- UNFCCC, (2010). Cancun Agreements from COP-16. [www.unfccc.int](http://www.unfccc.int)
- Van Der Hammen, M., Frieri, S., Navarrete, M., Zamora, N. (2012). *Herramientas Para la Formación en Contextos Interculturales, 2: Autodiagnostico*. Bogotá, Colombia: Servicio Nacional de Aprendizaje, Tropenbos International, NUFFIC-NPT.
- Van Der Hammen, M., Frieri, S., Navarrete, M., Zamora, N. (2012). *Herramientas Para la Formación en Contextos Interculturales, 3: Formulación de Proyectos e Implementación*. Bogotá, Colombia: Servicio Nacional de Aprendizaje, Tropenbos International, NUFFIC-NPT.
- World Wildlife Fund. (2013). *Building REDD+ for People and Nature: From Lessons Learned across Indonesia, Peru and the Democratic Republic of Congo to a New Vision for REDD+*. Retrieved from [http://wwf.panda.org/what\\_we\\_do/footprint/forest\\_climate2/publications/?211634/Building-REDD-for-People-and-Nature--from-lessons-learned-across-Indonesia-Peru-and-the-Democratic-Republic-of-Congo-to-a-new-vision-for-REDD](http://wwf.panda.org/what_we_do/footprint/forest_climate2/publications/?211634/Building-REDD-for-People-and-Nature--from-lessons-learned-across-Indonesia-Peru-and-the-Democratic-Republic-of-Congo-to-a-new-vision-for-REDD).



Deze REDD+ handleiding is mogelijk gemaakt middels financiële ondersteuning van het Guiana Shield Facility programma. De uitvoerders zijn Tropenbos International Suriname (TBI Suriname) en Attune Development (Attune). Bijgedragen aan de kwaliteit van de handleiding hebben onder meer de bewoners van de inheemse dorpsgemeenschappen Powakka en Pikin Saron.

